

FACULTEIT
RECHTSGELEERDHEID

VROUWEN VEROORDEELD DOOR ASSISEN een belevingsonderzoek naar proces en straf

Masterproef neergelegd tot het behalen van
de graad van Master in de criminologische wetenschappen
door (01002901) (Lievens Lisa)

Academiejaar 2014-2015

Promotor:
Prof. Dr. Tom Vander Beken

Commissaris:
Dr. Jelle Janssens

Verklaring inzake toegankelijkheid van de masterproef criminologische wetenschappen

Ondertekende,

Lievens Lisa (01002901)

geeft hierbij aan derden,

zijnde andere personen dan de promotor (en eventuele co-promotor), de commissarissen of leden van de examencommissie van de master in de criminologische wetenschappen,

[de toelating] [~~geen toelating~~] (*schrappen wat niet past*)

om deze masterproef in te zien, deze geheel of gedeeltelijk te kopiëren of er, indien beschikbaar, een elektronische kopie van te bekomen, waarbij deze derden er uiteraard slechts zullen kunnen naar verwijzen of uit citeren mits zij correct en volledig de bron vermelden.

Deze verklaring wordt in zoveel exemplaren opgemaakt als het aantal exemplaren waarin de masterproef moet worden ingediend, en dient in elk van die exemplaren ingebonden onmiddellijk na het titelblad.

Datum: **17 augustus 2015**

Handtekening:

*de muren van mijn cel
die me soms doen denken aan mensen
die sinds het bestaan hier verbleven hebben*

*muren met verhalen
geheimen van mensen
van vrijheid ontvreemd
steenvast opgesloten*

*tussen
muren van ontwaarding
muren van vernedering
muren van wanhoop
muren van verbittering
de muren van mijn cel*

beklemmend

*een celraam
raam van licht
raam van lucht
raam van zon
raam van hoop
raam van leven*

F.R. (1996)

Woord vooraf

Deze masterproef vormt het sluitstuk van mijn opleiding Criminologische Wetenschappen aan de Universiteit van Gent. Alvorens aan te vangen met deze scriptie had ik graag een aantal mensen hartelijk bedankt zonder wie dit werkstuk nooit tot stand had kunnen komen.

D A N K U W E L

Dr. Jelle Janssens, voor de oprechte interesse en om mij via aanmoedigingen en sturende opmerkingen terug op weg te helpen wanneer ik de bomen door het bos niet meer zag.

Delphine Vanhaelemeesch, voor de waardevolle hulp en de vele tips.

Gedetineerde vrouwen, om de maskers even te laten vallen en te spreken vanuit het hart.

Vrienden uit Gent en Aalst, voor het plezier, het samen zijn en de bemoedigende woorden.

Lotte, fantastische nicht, om mijn twijfel en angst te verzachten, voor het schaterlachen en de (wellicht nog vele) mooie en zotte momenten.

Broer, om er steeds voor mij te zijn.

Mama en papa, voor jullie liefde, vertrouwen en onuitputtelijke steun.

Lisa Lievens

17 augustus 2015

Inhoudstafel

Woord vooraf	I
Inhoudstafel	II
Lijst van gebruikte afkortingen	VII
Inleiding	1
Probleemstelling en onderzoeksvragen	1
Doelstelling.....	4
Voor wie is het onderzoek bedoeld?.....	4
Criminologische relevantie	5
Methodologie	6
Inhoud	7
DEEL 1: HET HOF VAN ASSISEN	8
Inleiding Deel 1	9
Hoofdstuk 1: Het Belgische systeem	10
1.1. Inleiding.....	10
1.2. Wat is het hof van assisen?.....	10
1.3. De oorsprong van het hof van assisen	11
1.4. Welke misdrijven worden behandeld voor het hof van assisen?.....	12
1.4.1. Misdrijven.....	12
1.4.2. Politieke misdrijven en persmisdrijven	13
1.4.2.1. Achtergrond	13
1.4.2.2. Politieke misdrijven	13
1.4.2.3. Persmisdrijven.....	14
1.5. Hoe komt een misdrijf bij het hof van assisen?.....	15
1.6. De actoren binnen het hof van assisen	15
1.6.1. Het hof	15
1.6.2. De jury	16
1.6.3. Het Openbaar Ministerie.....	20
1.6.4. De griffier	21
1.6.5. De beschuldigde.....	21
1.6.6. De burgerlijke partij.....	21
1.6.7. De getuigen en deskundigen	21
1.6.8. Samengevat: wie is wie in de rechtszaal?.....	22

1.7. Het procesverloop.....	23
1.7.1. Procedure voorafgaand aan de zitting ten gronde.....	23
1.7.1.1. De ambtsverrichtingen van de voorzitter.....	23
1.7.1.2. De ambtsverrichtingen van de procureur-generaal.....	24
1.7.2. De preliminaire zitting.....	24
1.7.3. De zitting ten gronde	26
1.7.3.1. Algemene kenmerken	26
1.7.3.1.1. Openbaarheid	26
1.7.3.1.2. Ononderbroken behandeling.....	26
1.7.3.1.3. Mondelinge rechtspleging.....	26
1.7.3.2. De ambtsverrichtingen van de voorzitter.....	27
1.7.3.3. De ambtsverrichtingen van de procureur-generaal.....	27
1.7.3.4. De oproeping en verschijning van de partijen	28
1.7.3.5. De samenstelling van de jury.....	28
1.7.3.6. De behandeling ter terechtzitting.....	28
1.7.3.7. De schuldvraag.....	30
1.7.3.8. De straftoemeting.....	33
1.7.3.9. De burgerlijke belangen.....	33
1.7.4. Rechtsmiddelen.....	33
1.8. Belangrijke wetsvoorstellen en hervormingen naar aanloop van het hof van assisen anno 2015	34
1.8.1. De Wet van 30 juni 2000.....	34
1.8.2. Commissie Verstraeten-Frydman	34
1.8.2.1. Modernisering van het hof van assisen zoals de politiek het wil: de door de commissie voorgestelde hervormingen.....	36
1.8.2.1.1. Specifiek kader.....	36
1.8.2.1.2. Samenstelling van de jury	36
1.8.2.1.3. Het gezamenlijk beraad: jury en voorzitter samen..	37
1.8.2.1.4. De motivering.....	37
1.8.2.1.5. Rechtsmiddelen.....	37
1.8.2.1.6. De bevoegdheid van het hof van assisen.....	38
1.8.2.1.7. Verlichting en modernisering van de procedure	38
1.8.2.1.8. Verbetering van de positie van het slachtoffer.....	39
1.8.3. Wetsvoorstel Mahoux.....	40

1.8.4. Het advies van de Hoge Raad voor de Justitie omtrent het wetsvoorstel Mahoux	40
1.8.5. Het arrest Taxquet.....	41
1.8.6. De uiteindelijke hervorming met de Wet van 21 december 2009	44
1.9. Besluit.....	45
Hoofdstuk 2: Procesbeleving	46
2.1. Inleiding.....	46
2.2. De vrouw en haar assisenproces.....	46
2.3. Besluit.....	55
Conclusie Deel 1.....	56
DEEL 2: DE GEVANGENISSTRAF	59
Inleiding Deel 2	60
Hoofdstuk 1: De geschiedenis van de gevangenisstraf	61
1.1. Inleiding.....	61
1.2. De Verlichting	61
1.3. Vilain XIII (1712-1777) en het tuchthuis als voorloper van de gevangenis	62
1.4. Ducpétiaux (1804-1868) en het cellulair gevangenisstelsel	64
1.5. Het positivisme	65
1.6. Prins (1845-1919) en het sociaal verweer	66
1.7. Het nieuw sociaal verweer.....	68
1.8. Het herstelrecht.....	69
1.9. Besluit.....	70
Hoofdstuk 2: De voorlopige hechtenis	71
2.1. Inleiding.....	71
2.2. Wat is de voorlopige hechtenis?.....	71
2.2.1. De aanhouding.....	73
2.2.2. Het bevel tot medebrenging.....	75
2.2.3. Het bevel tot verlenging.....	76
2.2.4. Het bevel tot aanhouding	77
2.2.4.1. Formele voorwaarden	77
2.2.4.2. Grondvoorwaarden	78
2.2.4.3. Bijkomende voorwaarden bij een zogenaamd “nieuw” bevel tot aanhouding.....	79
2.2.4.4. Geen rechtsmiddelen.....	79
2.2.4.5. Betekening	79

2.2.4.6. Uitvoering van het bevel tot aanhouding	80
2.2.4.7. Contactverboden	81
2.3. De gevolgen en effecten van de voorlopige hechtenis	82
2.4. Besluit.....	86
Hoofdstuk 3: Detentiebeleving.....	87
3.1. Inleiding.....	87
3.2. Verklaringsmodellen	87
3.2.1. Institutionaliserings	87
3.2.2. Het deprivatie- en importatiemodel.....	88
3.3. <i>The pains of imprisonment</i>	89
3.4. Detentiebeleving door de vrouw	91
3.5. Besluit.....	93
Conclusie Deel 2.....	94
DEEL 3: EMPIRISCH ONDERZOEK.....	98
Inleiding Deel 3	99
Hoofdstuk 1: Methodologie.....	100
1.1. Inleiding.....	100
1.2. Respondentenverzameling.....	100
1.3. Het diepte-interview	102
1.3.1. Wat is een diepte-interview?	102
1.3.2. Waarom de keuze voor het diepte-interview?	103
1.3.3. Het verloop van het diepte-interview in dit onderzoek	104
1.4. Het schriftelijk interview	105
1.4.1. Wat is een schriftelijk interview?	105
1.4.2. Het gebruik van de schriftelijke vragenlijst in dit onderzoek.....	105
1.5. De voor- en nadelen van het mondeling en schriftelijk interview op een rijtje...	106
1.6. Brieven	106
1.7. Besluit.....	108
Hoofdstuk 2: De veroordeelde vrouw aan het woord: onderzoeksresultaten	109
2.1. Inleiding.....	109
2.2. De voorlopige hechtenis	109
2.2.1. Binnenkomst gevangenis	109
2.2.2. Onwetendheid en angsten	110
2.2.3. De eerste nacht.....	112
2.2.4. Verlies van vrijheid.....	113

2.2.5. Aanpassing gevangenisleven	115
2.2.6. Besluit	116
2.3. Het assisenproces.....	118
2.3.1. Indrukken assisenproces	118
2.3.2. Begrijpbaarheid.....	119
2.3.3. Relatie advocaat, voorzitter en jury	120
2.3.4. Media-aandacht.....	122
2.3.5. Openbaarheid proces	123
2.3.6. Besluit	124
2.4. De gevangenisstraf	126
2.4.1. Positieve ingesteldheid	126
2.4.2. Gevoelens en emoties	126
2.4.3. Het gevangenisleven	127
2.4.4. Relatie beambten en medegevangenen	130
2.4.5. Positieve en negatieve gevolgen van detentie	132
2.4.6. Wat na vrijlating?	133
2.4.7. Besluit	134
Conclusie Deel 3.....	136
Algemeen besluit.....	137
Bibliografie.....	140
Bijlagen.....	I
Bijlage 1: Hoe komt een misdrijf bij het hof van assisen?	I
Bijlage 2: Artikel 6 EVRM.....	II
Bijlage 3: Aanzicht van een vleugel en plattegrond van het tuchthuis van Gent	III
Bijlage 4: Doorsnede, aanzicht en plattegrond van het Panopticon van Bentham	IV
Bijlage 5: <i>Informed consent</i>	V
Bijlage 6: De schriftelijke vragenlijst	VII

Lijst van gebruikte afkortingen

art.	artikel
BS	Belgisch Staatsblad
ECRM	Europese Commissie voor de Rechten van de Mens
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
Ger.W.	Gerechtigd Wetboek
G.W.	Grondwet
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
KB	Koninklijk Besluit
<i>n.d.</i>	<i>no date</i>
Sv.	Wetboek van Strafvordering
Sw.	Strafwetboek
WHV	Wet op de Voorlopige Hechtenis

INLEIDING

Probleemstelling en onderzoeksvragen

Op dit moment bevinden zich volgens recente cijfers (2014) ongeveer 11 769 gedetineerden in de Belgische gevangenissen, waarvan 502 vrouwen (Belgian Federal Government, 2013). Zij vormen een unieke categorie. In de literatuur valt het dan ook op dat er weinig belangstelling is voor deze groep. Beschikbare studies rond gedetineerde vrouwen zijn vaak beschrijvend en kwantitatief van aard en de aandacht gaat voornamelijk uit naar de “typische” vrouwendelicten, zoals winkeldiefstal of prostitutie (Nuytiens, 2011; Brown, 2005). Zelden wordt de aandacht gevestigd op vrouwen die zwaardere feiten hebben gepleegd, feiten waar een volksjury zich tijdens een assisenproces over moet buigen. Er kan opgemerkt worden dat er nog te weinig onderzoek is verricht naar de ervaringen en percepties van veroordeelden met betrekking tot het proces (Malsch, 2002), en in het bijzonder vanuit het perspectief van de vrouw.

Het is uit die vaststelling dat de gedachte is ontstaan om de weinige aandacht die wordt besteed aan de gedetineerde vrouw, veroordeeld door assisen, te onderzoeken. Omdat zij verdrongen wordt tot de zelfkant van de maatschappij wordt haar stem niet of nauwelijks gehoord en is er amper zicht in hoe zij het assisenproces en de daaropvolgende straf beleeft (Rol en Samenleving vzw, 2004).

Vrouwen die overgaan tot het plegen van criminaliteit, het lijkt wel een *contradictio in terminis*. Van vrouwen wordt verondersteld en verwacht dat ze “goed” zijn. Daarom kan onze maatschappij ook zo moeilijk omgaan met vrouwelijke delinquenten. Vandaag de dag wordt criminaliteit nog steeds door een meerderheid van de bevolking vrijwel uitsluitend geassocieerd met mannelijke daders. Dit is niet verwonderlijk, aangezien uit onderzoek steevast blijkt dat de meeste strafbare feiten door mannen gepleegd worden. Het geringe aandeel van vrouwen in criminaliteitsstatistieken is, zowel historisch gezien als op internationaal vlak, een constante (Docter-Schamhardt, Grapendaal & Mertens, 1998; Rol en Samenleving vzw, 2004; Snacken, 1989; Smith & McAra, 2004; Steffensmeier & Allan, 1996; Heidensohn, 1994; Nuytiens, 2011).

Binnen de criminologische wereld is het thema “vrouwelijke delinquentie” steeds stiefmoederlijk behandeld geweest. Vrouwelijke delinquenten bevinden zich in een schaduw

en komen in criminologische studies en literatuur vaak niet aan bod (Chesney-Lind & Pasko, 2004; Rol en Samenleving vzw, 2004). Menigmaal werd genoeg genomen met (hypothetische) theoretische verklaringen voor de zeldzaamheid van vrouwelijke delinquenten. De focus werd voornamelijk gelegd op de vraag waarom vrouwen niet, of minder vaak, overgaan tot het plegen van criminaliteit. Voorbeelden zijn onder andere dat vrouwen over minder lichamelijke kracht beschikken, minder intelligent zijn, meer behoefte hebben aan harmonie met hun omgeving, andere doelen nastreven, minder de gelegenheid zien en aan meer sociale controle onderworpen worden (Belknap, 2007; Bouw, 1995; de Vries, 1979; Gelsthorpe & Morris, 1990; Heidensohn, 1994; Nuytiens, 2011). Het grote probleem met veel van deze verklaringskaders en theorieën is dat zij doorgaans gebaseerd zijn op onderzoek bij mannelijke delinquenten of zelfs helemaal geen empirische basis hebben, maar gebaseerd zijn op veronderstellingen. Zij worden dus zonder al te veel kritische reflectie uitgebreid naar vrouwelijke delinquenten, die als een homogene groep beschouwd worden (Nuytiens, 2011).

Het is mede dankzij de invloeden van de feministische stroming dat het onderzoek naar vrouwen, eerst als slachtoffer en daarna als dader, een sterke opmars kent. Ondanks het feit dat deze “vergeten groep” meer in de schijnwerpers wordt gezet, is het thema nog steeds niet uitgegroeid tot een kernthema binnen de criminologische wereld (Nuytiens, 2011; Batchelor, 2005). Dergelijk onderzoek heeft zich voornamelijk ontwikkeld in de Verenigde Staten en in het Verenigd Koninkrijk. Ook Nederland heeft de laatste jaren meer interesse getoond voor onderzoek naar dit thema. België volgt deze trend echter niet. De Belgische Criminologie blijft, mits een aantal uitzonderingen, nagenoeg onberoerd en heeft tot op heden bitter weinig onderzoek verricht naar vrouwen in detentie (Daems *et al.*, 2009; Nuytiens, 2011). Het geringe aandeel van vrouwelijke gedetineerden en het feit dat zij doorgaans rustiger zijn en minder problemen stellen, kunnen mogelijke redenen zijn (Daems *et al.*, 2009). Dit mag echter geen excuus vormen om hen buiten beschouwing te laten. Het is immers door deze lacune dat er nog heel wat hiaten te vinden zijn in de kennis over dit thema (Nuytiens, 2008; Nuytiens, 2011).

Deze masterproef wil zich in de wereld van veroordeelde vrouwen begeven en lezers inspireren net hetzelfde te doen (Sommers, 1995). De vrouwen worden uit de onzichtbaarheid gehaald en via gesprekken, vragenlijsten en brieven komen zij zelf aan het woord (Rol en Samenleving vzw, 2004). Zij willen dat hun stem gehoord wordt, zodat men weet hoe en wat

zij denken en voelen. Het is hun verhaal, hun waarheid dat verteld wordt zonder vooroordelen of de ernst van al dan niet gepleegde daden te minimaliseren (Sommers, 1995).

Uit deze probleemstelling kan volgende centrale onderzoeksvraag worden afgeleid:

“Hoe beleven vrouwen, veroordeeld door het hof van assisen, het proces en hun straf?”

Het is de bedoeling dat de antwoorden op onderstaande deelvragen samen de centrale onderzoeksvraag, van waaruit ze zijn afgeleid, diepgaand en op voldoende wijze kunnen beantwoorden (Verschuren & Doorewaard, 2007). Omdat deze vrij concreet zijn, leveren zij een belangrijke bijdrage bij het verzamelen van gegevens (Harinck, 2006).

Deelvragen:

✚ Hof van assisen:

- Wat is een assisenproces?
- Voor welke misdrijven is het hof van assisen bevoegd?
- Hoe komt een misdrijf bij het hof van assisen?
- Welke actoren spelen een centrale rol?
- Hoe verloopt een assisenproces?
- Hoe wordt het proces beleefd?

✚ Strafvuitvoering:

- Wat is de voorlopige hechtenis?
- Hoe wordt de voorlopige hechtenis beleefd?
- Hoe wordt de gevangenisstraf beleefd?

Doelstelling

In deze masterproef worden de empirische gegevens verzameld aan de hand van een **verkennend onderzoek**. Het doel van een verkennend onderzoek is tot inzichten te komen op een domein waar tot nu toe weinig over geweten is. Voor dit onderzoek zal gekeken worden vanuit het perspectief van de gedetineerde vrouw, veroordeeld door het hof van assisen. Er is immers nog niet vaak onderzocht hoe zij het assisenproces en de daaropvolgende straf beleeft. Er zal dan ook getracht worden om uit de resultaten van dit onderzoek nieuwe kennis te vergaren, alsook nieuwe hypothesen te ontwikkelen die aanleiding kunnen geven tot verder onderzoek (Decorte & Zaitch, 2010).

De discussie omtrent het behouden of het afschaffen van de jury blijft bestaan. Voor- en tegenstanders komen steeds aandragen met argumenten voor het bewaren of het afdanken van het huidige systeem. Maar hoe denken diegenen die een assisenproces doorlopen hebben er nu eigenlijk zelf over? Gedetineerden die dergelijk proces ervaren hebben, hebben vaak een andere kijk op het systeem en kunnen positieve en negatieve punten aankaarten die door anderen misschien over het hoofd worden gezien. Dit onderzoek is echter te beperkt om grote uitspraken te doen, maar wil alvast een eerste aanzet geven door de ervaringen van een aantal langgestrafte vrouwen met assisen te analyseren.

Door de vrouw in dit onderzoek zelf aan het woord te laten kan bijgedragen worden tot de kennis omtrent de effecten van de straf. Deze studie wil zich focussen op de problemen en stressfactoren die vrouwen ervaren tijdens het uitzitten van een (levens)lange gevangenisstraf. De ambitie is ook om mogelijke clichés te ontcrachten, want niet alle langgestraften ervaren schade of negatieve gevolgen (Johnson & Toch, 1982). Daarom zal ook ingegaan worden op de positieve gevolgen die de straf met zich kan meebrengen.

Voor wie is het onderzoek bedoeld?

De **wetenschappelijke en academische wereld** is een eerste belangrijke doelgroep. Het onderzoek in dit werkstuk tracht een bescheiden bijdrage te leveren aan de stand van kennis omtrent de beleving van proces en straf bij gedetineerde vrouwen, veroordeeld door assisen. Ook zal getracht worden om nieuwe, relevante inzichten te bieden (Decorte & Zaitch, 2010).

De **gevangenisdirecteurs, penitentiair beampten en psychosociale diensten** vormen een tweede doelgroep die baat kunnen hebben bij het lezen van deze studie. Zij kunnen door het

lezen hiervan meer inzicht verkrijgen in hoe de gedetineerde vrouw het gevangenisbeleid ervaart. Via mondelinge en schriftelijke interviews kunnen er, door de vrouw ervaren, pijnpunten worden blootgelegd. Deze kunnen later, op basis van verder onderzoek, worden aangepakt om de kwaliteit van het gevangenisbeleid te verbeteren. Ook kunnen er op vlak van het hof van assisen en de volksjury knelpunten aan het licht worden gebracht. Deze zijn relevant voor een derde doelgroep, namelijk de **politici**. Telkens één of ander spraakmakend proces voor de deur staat, steekt de discussie over het behouden of het afschaffen van het hof van assisen weer de kop op (De Man *et al.*, 2004). De knelpunten die de geïnterviewde vrouwen aanhalen kunnen de politici aan het denken zetten om de processen van het strafrechtsdenken te veranderen... of juist niet.

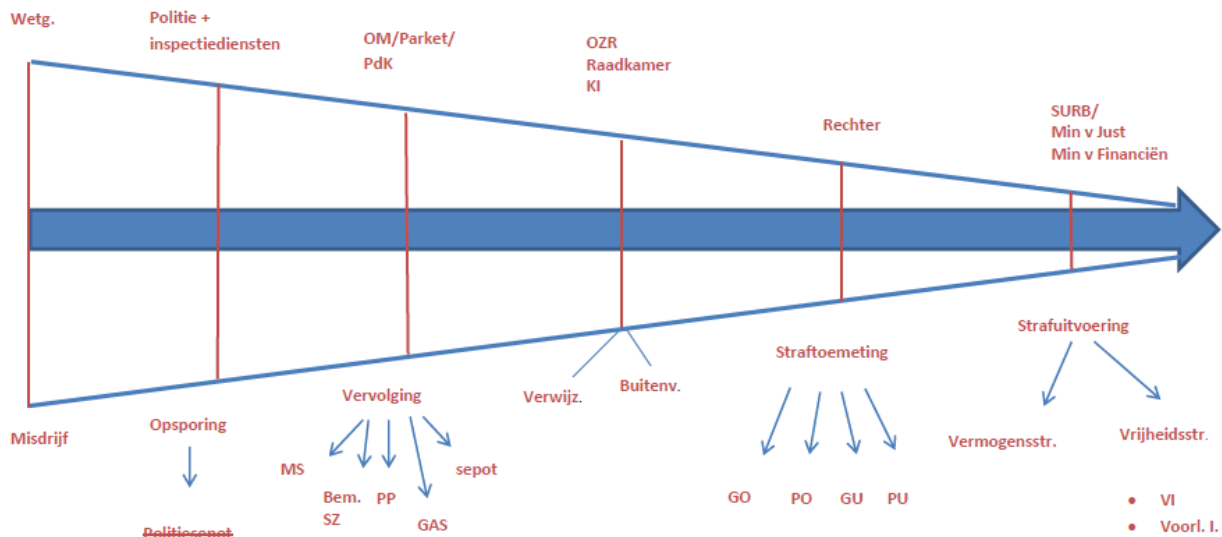
De gedetineerde vrouwen zullen ook bevraagd worden naar de mate waarop justitie toegankelijk en begrijpbaar is, evenals naar de mate waarin zij op de hoogte waren van wat er zich voor, tijdens en na de rechtspleging afspeelt. **Beleidsmakers, magistraten en advocaten**, die een vierde en laatste doelgroep vormen, kunnen op basis van deze informatie hun communicatie onder de loep nemen en indien nodig aanpassen om zo personen beter te kunnen informeren en voor te bereiden op wat komen zal.

Criminologische relevantie

Het misdaadfenomeen neemt binnen de criminologie een centrale positie in. De gedetineerde vrouwen die in dit onderzoek bevraagd worden zijn allen veroordeeld voor, al dan niet gepleegde, criminele feiten. De criminologische insteek van dit thesisonderwerp kan dus niet ontkend worden.

Wanneer iemand een misdrijf pleegt wordt de strafrechtelijke keten in werking gesteld. De politie staat in voor de opsporing en voor het handhaven van de rechtsorde via preventie en repressie. De rechtspraak heeft als taak de daders van misdrijven en overtredingen te vervolgen en te bestraffen, en het gevangeniswezen dient de door de rechter uitgesproken vrijheidsstraf uit te voeren (Van Tulder, 1994).

De gedetineerde vrouwen, veroordeeld door assisen, hebben de hele strafrechtelijke keten, van het al dan niet plegen van een misdrijf tot de strafuitvoering, doorlopen. Zij kunnen dus als geen ander hun visie en ervaringen hieromtrent weergeven.

(Figuur: De Ruyver, 2014)

Methodologie

In deze scriptie zal eerst en vooral de onderzoeksstrategie “**bureauonderzoek**” worden toegepast. Hier zal gebruik worden gemaakt van door anderen geproduceerd materiaal waarbij via reflectie en het raadplegen van literatuur getracht wordt tot nieuwe inzichten te komen. Er kunnen twee varianten van het bureauonderzoek onderscheiden worden, namelijk literatuuronderzoek en secundair onderzoek. In dit werkstuk zal, in een eerste luik, de focus op het **literatuuronderzoek** gelegd worden. Deze manier van onderzoek wordt gebruikt om de theoretische stand van zaken op een bepaald terrein of thema (in dit geval het hof van assisen en de strafuitvoering) in kaart te brengen. Met literatuur wordt bedoeld: boeken, artikelen, congrespapers en dergelijke, waarvan wetenschappers gebruik maken om hun kennisproducten in neer te leggen (Decorte, 2014).

In een tweede luik zullen kwalitatieve onderzoekstechnieken worden aangewend om de gegevens voor dit onderzoek te verzamelen. Via **diepte-interviews**, **schriftelijke vragenlijsten** en **brieven** is het de bedoeling om te achterhalen hoe de veroordeelde vrouw haar ervaringen met proces en straf beleefd heeft, wat haar visie is op zaken en hoe zij betekenis geeft aan de wereld om zich heen (Heldens & Reysoo, 2005).

Belangrijk om te vermelden is dat de resultaten van dit onderzoek niet te veralgemenen zijn naar de totale populatie van gedetineerde vrouwen, veroordeeld door assisen. Het gaat immers

om een kwalitatief onderzoek waarbij de nadruk op diepgang wordt gelegd en waarbij gebruik wordt gemaakt van een kleinschalige aanpak (Verschuren & Doorewaard, 2007).

In hoofdstuk één van deel drie zal uitgebreider worden ingegaan op de respondentenverzameling, alsook op de methodologie die werd aangewend voor het verzamelen van de onderzoeksgegevens.

Inhoud

Het eerste deel van deze scriptie is opgebouwd rond het onderwerp “het hof van assisen”. Hierin wordt een opdeling gemaakt naar **twee hoofdstukken**. Eerst en vooral wordt het **Belgische systeem** onder de loep genomen. Er wordt, naast een bespreking van de oorsprong en de bevoegdheid, uitvoerig ingegaan op de verschillende actoren die binnen het hof van assisen een centrale rol spelen. Evenzeer wordt ook aandacht besteed aan de belangrijkste wetsvoorstellen en hervormingen die aanleiding hebben gegeven tot het procesverloop anno 2015. Een tweede hoofdstuk peilt naar de **beleving van het assisenproces door de vrouw**. Er kan reeds vermeld worden dat hierover weinig geweten is. In dit hoofdstuk vervult de Nederlandse studie van R. Rijksen (1961) een belangrijke rol.

“De gevangenisstraf” is een onderwerp dat in het tweede deel van deze masterproef wordt behandeld. Dit deel wordt opgesplitst in **drie hoofdstukken**. In een eerste hoofdstuk wordt de **geschiedenis van de gevangenisstraf** uit de doeken gedaan. Jean Jacques Philippe Vilain XIII, Edouard Ducpétiaux en Adolphe Prins worden als belangrijkste grondleggers besproken. Een tweede hoofdstuk behandelt de **voorlopige hechtenis** als eerste kennismaking met het gevangeniswezen. Het laatste hoofdstuk peilt naar de **strafbeleving** en de (onbedoelde) negatieve effecten van de vrijheidsstraf.

In het derde deel staat het empirisch onderzoek centraal. Eerst en vooral worden de **methoden** die werden aangewend voor het verzamelen van de onderzoeksgegevens uitvoerig besproken. Vervolgens worden de **onderzoeksresultaten** weergegeven aan de hand van citaten uit de interviews met de veroordeelde vrouwen en volgt er een vergelijking met de literatuur.

Tot slot zal in de algemene conclusie getracht worden een antwoord te formuleren op de centrale onderzoeksvraag, en zullen beleids- en onderzoeksaanbevelingen gedaan worden op vlak van het assisenproces en de gevangenisstraf.

DEEL 1: HET HOF VAN ASSISEN

“Hij droeg een donkergroene regenjas, een parka.

Onder zijn naam, bij het rubriekje ‘beroep’, stond ‘Docent Moraalfilosofie’.

Hij had het volgnummer 17 op de lijst van de reserves van de kandidaat-gezworenen,

en hij was aanwezig in het Gentse justitiepaleis

op de openingsdag van het assisenproces lastens Y.B.

Alle kandidaten zijn verplicht voor de voorzitter en de beroepsrechters te verschijnen,

voor de echte aanvang van het proces,

in aanwezigheid van de verdachte, zijn advocaat en de procureur-generaal.

*Het hof moet dan onderzoeken of er in hoofde van de kandidaat-juryleden
geen beletsels zijn om, in het geval van een positieve loting, als jurylid te zetelen.*

Zo wil de wet.

Oefenen de kandidaten een politiek mandaat uit, zijn ze bedienaar van een erediens,

of zijn er nog andere oorzaken die hen niet toelaten op te treden als volksrechter?

Deze vragen worden obliagaat gesteld,

*maar ze zijn meteen ook voor veel kandidaten de aanleiding om blijk te geven
van hun afkeer om te zetelen, en een gelegenheid om onder deze taak uit te komen.*

Als je, verstoken van burgerzin, aan de voorzitter zegt

‘dat ze de beschuldigde beter direct aan een koord kunnen ophangen’,

weet je dat je niet weerhouden zult worden op de definitieve lijst van kandidaat-juryleden

wiens namen in de trommel gaan voor de finale loting.

De man in de parka kreeg op de bewuste dag dezelfde vragen voorgeschoteld.

Zijn donkere ogen fonkelden even en met gedempte stem antwoordde hij:

‘Over iemands leven oordelen is wellicht het meest moeilijke wat denkbaar is.’

*Iedereen in het achterkamertje van het assisenhof was met stomheid geslagen
en iedereen keek in de richting van de zachtogende man, op de voorzitter na.*

Deze reageerde wat nors en ging onmiddellijk verder met de afwikkeling

van de vaste geplogenheden van de dag.”

(Van Steenbrugge, 2012, pag. 7-8)

Inleiding Deel 1

Het eerste deel van deze scriptie zal trachten een antwoord te formuleren op de deelvragen rond het hof van assisen. **Hoofdstuk één** begint met een bondige bespreking van wat het hof van assisen nu juist is, gevolgd door een beknopte historiek. Vervolgens worden de misdrijven besproken die onder de bevoegdheid van het assisenhof vallen, namelijk de misdaden, politieke misdrijven en persmisdrijven. Daarna wordt kort de weg besproken dat een misdrijf aflegt om bij het hof van assisen terecht te komen. Het hof, de jury, het Openbaar Ministerie, de griffier, de beschuldigde, de burgerlijke partij, alsook de getuigen en deskundigen zijn actoren die een belangrijke rol spelen binnen dit bijzonder vonnisgerecht. Hun taken en bevoegdheden worden geanalyseerd en hun plaats in de rechtszaal wordt aan de hand van een figuur weergegeven. Tot slot wordt de rechtspleging voor het hof van assisen, die sinds de Wet van 21 december 2009 wordt opgesplitst in de preliminaire zitting en de zitting ten gronde, besproken en worden de belangrijkste wetsvoorstellen en hervormingen die aanleiding hebben gegeven tot het procesverloop anno 2015 onder de loep genomen.

Hoofdstuk twee tracht een beter beeld weer te geven van de procesbeleving door de vrouw. Studies uit 1971, 1981 en 1996 spreken over gevoelens van angst en over intimiderende, vernederende en traumatische ervaringen. Omdat er rond dit thema weinig literatuur beschikbaar is, speelt de uitzonderlijke studie van R. Rijksen (1961), waarbij 901 gedetineerden hun percepties van, en ervaringen met het strafproces hebben neergeschreven in brieven, een belangrijke rol. Zowel mannelijke als vrouwelijke gedetineerden werden bevraagd naar hun positieve en negatieve ervaringen met betrekking tot het verloop van de rechtszitting, de houding van de advocaat en de rechter, het openbare karakter van de zitting en de invloed van de media. Vermeld moet echter worden dat, ondanks het feit dat niet is geweten welke fragmenten door een man of vrouw zijn neergeschreven, de meeste belevingen opgetekend zijn door mannen (Malsch, 2002), alsook dat de berechting van de zwaarste misdrijven in Nederland niet gebeurt door een hof van assisen, maar door gewone strafrechtbanken (Fraechem, 2000). Omdat dit echter een van de weinige onderzoeken is dat aandacht schenkt aan de stem van de gevangene inzake de beleving van een rechtszaak, is het belangrijk om hiervan melding te maken. Alle relevante fragmenten met betrekking tot de beleving van het strafproces worden in dit hoofdstuk opgenomen, zonder hieruit sluitende conclusies te trekken voor België.

Tot slot wordt dit eerste deel afgesloten met een conclusie.

Hoofdstuk 1: Het Belgische systeem

1.1. Inleiding

In sommige landen wordt de juryrechtspraak beschouwd als de essentie van een goede rechtsbedeling. In België doet het hof van assisen echter veel stof opwaaien daar er zich grote onenigheden voordoen over de bestaansredenen van dergelijk systeem. Velen vinden het onbegrijpelijk dat de assisenprocedure nog steeds bestaat, terwijl anderen haar beschouwen als één van de steunpilaren van de rechtstaat (Kools, 2004).

Eerst en vooral is het belangrijk om te vermelden dat de procedure voor het hof van assisen met de Wet van 21 december 2009 hervormd is. Tien dagen na publicatie in het Belgisch Staatsblad is de Wet op 21 januari 2010 in werking getreden. De federale overheid stak echter al van in 2004, met onder andere de commissie Verstraeten-Frydman, senator Mahoux en het arrest Taxquet, van wal met drastische wetsvoorstellen en hervormingen (Wolters Kluwer Belgium, 2010). Om verwarring te vermijden zal eerst een grondige bespreking gegeven worden van de door de Wet van 2009 hervormde assisenprocedure. Op die manier kan reeds kennis en een volledig inzicht verworven worden rond alles wat bij het hof van assisen als bijzonder vonnisgerecht komt kijken. Pas op het einde van dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de wetsvoorstellen en hervormingen die aanleiding hebben gegeven tot het ontstaan van het assisenhof anno 2015.

1.2. Wat is het hof van assisen?

Het hof van assisen is een bijzonder vonnisgerecht dat in elke provincie bestaat (art. 114 Ger.W.; Deruyck, 2014). Het is geen permanente rechtsmacht, maar wordt samengesteld wanneer de kamer van inbeschuldigingstelling beschuldigten doorverwijst naar het assisenhof (Verstraeten, 2003; Van den Wyngaert & De Smet, 2010).

Het hof van assisen bestaat uit drie **beroepsmagistraten**, zijnde een voorzitter en twee assessoren. Zij worden ontleend aan het hof van beroep en de rechtbank van eerste aanleg (art. 119 Ger.W.; Van den Wyngaert & De Smet, 2010). Een **jury** van twaalf gezworenen, door het lot aangewezen uit de kiezers van de parlementsverkiezingen, staat het assisenhof bij (art. 119 Ger.W.; Arnou & Vandeplass, 1994).

Het ambt van **Openbaar Ministerie** is in handen van de procureur-generaal bij het hof van beroep (Verstraeten, 2003) en kan, op grond van artikel 366 Sv., ook worden uitgeoefend

door een magistraat van het parket van de procureur des Konings indien dit de uitoefening van de strafvordering ten goede zou komen. De procureur-generaal en de procureur des Konings moeten hier echter mee instemmen (Van den Wyngaert & De Smet, 2010).

1.3. De oorsprong van het hof van assisen

De juryrechtspraak in het Belgische recht is een restant van de Franse Revolutie. Tijdens het Ancien Régime werd het vertrouwen van de bevolking in een eerlijke rechtsgang onder professionele rechters onmogelijk gemaakt. De reden hiervoor was een politieke beïnvloeding van het strafproces. Het toekennen van een belangrijke rechtssprekende taak aan de burger werd op dat ogenblik noodzakelijk geacht. Het werd gezien als de enige manier om tot een eerlijke rechtsbedeling te kunnen komen (Kools, 2004).

De juryrechtspraak werd in 1790 ingevoerd door decreten van de Assemblée Nationale, vervolgens in de Grondwet van 1791 opgenomen en ten slotte verder uitgewerkt in het Wetboek van Strafvordering van 1808 (Arnou & Vandeplass, 1994).

Onder het Hollands bewind bleven de hoven van assisen van naam bestaan, maar werd de jury, vanwege haar geringe invloed, door Willem I van Oranje in 1814 afgeschaft. Omdat er toen sprake was van een Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, leidde dit ook tot de afschaffing van de juryrechtspraak in België (Arnou & Vandeplass, 1994; Baekeland, 2009).

Belgische vertegenwoordigers ondernamen in 1828 pogingen om het jurystelsel te herstellen. Dit voorstel werd echter met zessenzestig stemmen tegen eenendertig verworpen. Na de onafhankelijkheidsverklaring van België bestond een van de eerste bezigheden erin om de jury weer in te voeren. Op 27 oktober 1830 werd een ontwerp van Grondwet opgesteld waarvan artikel 109 luidde: “*L’institution de jury sera rétablie*”. Op 25 november 1830 kwam er echter een tegenontwerp waarin artikel 69 bepaalde: “*Le jury est établi tant pour les délits politiques et de la presse que pour les affaires criminelles*”. Uiteindelijk werd een voorstel aangenomen waarin de jury werd ingevoerd voor politieke misdrijven en persmisdrijven. Voor de gewone criminele zaken werd de oplossing overgelaten aan de wetgever. Het liet echter niet lang op zich wachten voor men de jury ook voor criminele zaken aanstelde. Het doorslaggevende motief hiervoor was dat er geen vrijheid kan bestaan zonder jury. De verantwoordelijkheid van de jury voor politieke misdrijven, persmisdrijven en misdaden werd

opgenomen in artikel 150 van de Grondwet en bevestigd met het decreet van 19 juli 1831 (Arnou & Vandeplas, 1994).

1.4. Welke misdrijven worden behandeld voor het hof van assisen?

De bevoegdheid van het hof van assisen wordt, in tegenstelling tot andere rechtscolleges, door de Grondwet omschreven. Zij is gemachtigd kennis te nemen van **misdaden, politieke misdrijven en persmisdrijven**, met uitzondering van persmisdrijven die door racisme en xenofobie zijn ingegeven (art. 150 G.W.; Van den Wyngaert & De Smet, 2010). Deze werden in 1999 aan de bevoegdheid van het hof van assisen onttrokken, omwille van een loodzware procedure en een moeilijke verenigbaarheid met de verplichtingen voortvloeiend uit het internationaal recht (Van den Wyngaert, 2003; Van den Wyngaert & De Smet, 2010). Voortaan worden zij door de correctionele rechtbank beoordeeld (Voorhoof, 2001). Politieke misdrijven, ingegeven door racisme of xenofobie, blijven wel tot de bevoegdheid van het assisenhof behoren (De Hert, 2004).

In de praktijk is de bevoegdheid van het hof van assisen, voor elk van de drie categorieën, echter sterk uitgehold door enerzijds de wet en anderzijds de rechtspraak (Van den Wyngaert & De Smet, 2009). Wat de misdaden betreft is in de praktijk, door de grootschalige toepassing van correctionalisering¹, de bevoegdheid van het assisenhof gereduceerd tot die feiten die strafbaar zijn met een straf die de twintig jaar opsluiting overschrijdt, met andere woorden, misdaden die niet vatbaar zijn voor correctionalisering. Wat betreft de politieke misdrijven en persmisdrijven hanteert de rechtspraak een zeer enge definitie waardoor in de praktijk dergelijke misdrijven niet voor het hof van assisen worden gebracht (Van den Wyngaert & De Smet, 2010).

1.4.1. Misdrijven

In het Belgische strafrecht worden misdrijven ingedeeld in drie categorieën die hun oorsprong vinden in de wet, de Grondwet en de rechtsleer. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen misdaden, wanbedrijven en overtredingen (art. 1 Sw.) (Van den Wyngaert, 2003).

---

¹ Een persoon die ervan verdacht wordt een als misdaad omschreven feit te hebben gepleegd kan, mits aanname van verzachtende omstandigheden, doorverwezen worden naar de correctionele rechtbank (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006).

Misdaden zijn misdrijven die bestraft worden met vrijheidsstraffen (opsluiting en hechtenis) die de vijf jaar overtreffen en met geldboeten van zessentwintig euro en meer (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006). Een voorbeeld van een misdaad is moord (art. 394 Sw.).

Wanbedrijven zijn misdrijven die bestraft worden met vrijheidsstraffen die de vijf jaar niet overtreffen, met geldboeten van zessentwintig euro en meer en met werkstraffen van zessenveertig tot driehonderd uur (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006). Een voorbeeld van een wanbedrijf is diefstal (art. 461 Sw.).

Overtredingen zijn misdrijven die bestraft worden met vrijheidsstraffen van één tot zeven dagen, met geldboeten van één tot vijftwintig euro en met werkstraffen van twintig tot vijfenveertig uur (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006). Een voorbeeld van een overtreding is nachtlawaai (art. 561 Sw.).

1.4.2. Politieke misdrijven en persmisdrijven

1.4.2.1. Achtergrond

Politieke misdrijven en persmisdrijven worden, op grond van artikel 150 van de Grondwet, niet door de gewone rechtbanken berecht, maar door het hof van assisen. Dit maakt deel uit van een algemeen gunstregime dat werd ontworpen voor deze misdrijven (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006). Politieke misdrijven werden voor de Franse revolutie zeer zwaar bestraft. De strafvordering werd hoofdzakelijk ten aanzien van deze misdrijven uitgeoefend. Vanaf het eind van de achttiende eeuw trad er een verandering op en werden politieke delinquenten plots als volkshelden beschouwd. De meningsvrijheid gold voortaan als een fundamenteel recht. Het gevolg hiervan was dat de bestraffing van via de pers uitgedrukte meningen en standpunten (persmisdrijven) radicaal werd verworpen. Dit gunstregime bleek echter zeer tijdgebonden te zijn. Rechtscolleges hebben in de loop van de negentiende en twintigste eeuw de termen “politiek misdrijf” en “persmisdrijf” zo eng geïnterpreteerd dat in de praktijk bijna geen misdrijven meer in aanmerking komen voor dit gunstregime (Van den Wyngaert, 1999).

1.4.2.2. Politieke misdrijven

Het begrip “politiek misdrijf” wordt niet gedefinieerd door de Grondwet. Ook in de wet is er geen omschrijving van terug te vinden. In sommige gevallen wordt toch op onrechtstreekse wijze het politieke karakter van een misdrijf aangeduid, doordat voor het misdrijf de typische

politieke vrijheidsstraf is bepaald, namelijk hechtenis, of doordat de bevoegdheid om van het feit kennis te nemen wordt toegekend aan het hof van assisen (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006). Het begrip wordt sinds het cassatiearrest van 5 mei 1913 omschreven als “*het misdrijf dat zowel wegens het opzet van de dader als wegens zijn uitwerking een rechtstreekse aanslag op de politieke instellingen uitmaakt*” (Van den Wyngaert, 1999).

Politieke misdrijven kunnen onderverdeeld worden in zuiver politieke misdrijven en gemengd politieke misdrijven. **Zuiver politieke misdrijven** tasten op rechtstreekse wijze de politieke orde aan (bijvoorbeeld beledigingen aan het adres van de Koning). **Gemengd politieke misdrijven** zijn gemeenrechtelijke misdrijven die wegens de omstandigheden waarin zij werden gepleegd of vanwege de bedoelingen van de dader, beschouwd worden als politieke misdrijven (bijvoorbeeld moord op de Koning) (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006).

1.4.2.3. Persmisdrijven

Net zoals het politiek misdrijf is ook het persmisdrijf niet omschreven in de Grondwet of in de wet. Het behelst een inbreuk op de strafwet, dit door middel van een mening die via de pers wordt geuit en waaraan een zekere openbaarheid wordt gegeven. Vermeld moet worden dat niet alle misdrijven hiervoor in aanmerking komen. Een aantal typische voorbeelden van persmisdrijven zijn: laster, eerroof (art. 443 Sw.) en beledigingen (art. 448 Sw.) via de pers, pornografische publicaties (art. 383 Sw.), racistische uitlatingen via de pers en het ontkennen van de holocaust (Van den Wyngaert, 1999).

Om van een persmisdrijf te kunnen spreken moet aan een aantal voorwaarden zijn voldaan:

- ✚ Het moet om een meningsuiting gaan: enkel meningsuitingen die door middel van een geschrift worden uitgedrukt, kunnen als persmisdrijf in aanmerking komen. Meningsuitingen in de vorm van tekeningen, prenten, afbeeldingen, foto's en filmen komen niet in aanmerking omdat zij slechts emoties en gevoelens voorstellen, en geen mening of gedachte uitdrukken;
- ✚ Deze meningsuiting moet strafbaar zijn: een persmisdrijf is een gedraging die op zich reeds strafbaar is, maar gekenmerkt wordt als persmisdrijf omdat zij via het medium van de pers wordt gepleegd. Het geschrift moet dus met andere woorden “het misdrijf inhouden”;
- ✚ Het misdrijf moet via de drukpers gepleegd zijn: in 1909 heeft het Hof van Cassatie het begrip “drukpers” omschreven als elke wijze van publicatie waardoor geschriften, door middel van methoden die met de drukpers een gelijkenis vertonen, gepubliceerd

kunnen worden. Ook elk ander mechanisch, fysisch of chemisch procedé, zoals de stencil en de fotokopie, worden als drukpers beschouwd. Voorwaarden zijn dat de strafbare meningsuiting in een groot aantal identieke exemplaren wordt vermenigvuldigd en dat handgeschreven teksten niet in aanmerking komen;

- ✚ Er moet een daadwerkelijke openbaarheid aan worden gegeven: dit kan gebeuren door uitdeling, aanplakking, het openbaar verspreiden, het te koop stellen, het verzenden per post, enzovoort (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006; Bekaert, 1965).

1.5. Hoe komt een misdrijf bij het hof van assisen? ²

Wanneer iemand een misdrijf pleegt, wordt de strafrechtelijke keten in werking gesteld (Van Tulder, 1994). Onder leiding van de onderzoeksrechter wordt een **gerechtelijk onderzoek** gevoerd (art. 55 Sv.). Wanneer de onderzoeksrechter oordeelt dat zijn onderzoek voltooid is, volgt een **beschikking tot mededeling**. Dit wil zeggen dat hij het dossier overmaakt aan de procureur des Konings. Indien deze geen andere onderzoekshandelingen wenst te laten verrichten, vordert hij de **regeling der rechtspleging** door de raadkamer (art. 127 Sv.). Na de procureur des Konings, de burgerlijke partij en de inverdenkinggestelde te hebben gehoord, doet de raadkamer uitspraak op verslag van de onderzoeksrechter. Wanneer de raadkamer oordeelt dat het feit strafbaar is met criminele straffen, correctionalisering onmogelijk of inopportuun is en dat de tenlastelegging tegen de inverdenkinggestelde voldoende gegrond is, wordt de zaak via de procureur des Konings overgemaakt aan de procureur-generaal bij het hof van beroep, die de zaak vervolgens voor de **kamer van inbeschuldigingstelling** zal brengen (art. 133 Sv.). De raadkamer kan de zaak zelf niet rechtstreeks naar het hof van assisen verwijzen, omdat dit een exclusieve opdracht voor de kamer van inbeschuldigingstelling is (art. 231 Sv.) (Van den Wyngaert, 2003; Declercq, 1999).

1.6. De actoren binnen het hof van assisen

1.6.1. Het hof

Het hof van assisen bestaat uit drie beroepsrechters, namelijk een voorzitter (dit is een raadsheer in het hof van beroep) en twee bijzitters of assessoren (dit zijn rechters in de rechtbank van eerste aanleg) (art. 120-121 Ger.W.; Van den Wyngaert, 1999).

De voorzitter zit het onderzoek ter terechtzitting voor. Hij bepaalt de volgorde waarin het woord wordt verleend aan hen die het vragen en leidt de debatten op een objectieve en

---

² Zie bijlage 1

onpartijdige manier. De voorzitter van het assisenhof heeft een verregaande discretionaire bevoegdheid. Dit wil zeggen dat hij elke handeling kan stellen die hij nuttig acht om de waarheid te achterhalen. Naast het handhaven van de orde tijdens de terechtzitting, begeleidt hij ook de juryleden bij de uitoefening van hun taak (art. 281 Sv.; FOD Justitie, *n.d.*³).

Een alleenzettelende voorzitter zou een te zware verantwoordelijkheid met zich meebrengen, daarom zorgen de assessoren voor een welgekomen bijstand voor de voorzitter, en dit niet alleen in juridisch-technisch ingewikkelde zaken. Enerzijds vermindert hun aanwezigheid de kans op destabilisering, en anderzijds geeft hun aanwezigheid het hof meer autoriteit ten aanzien van alle betrokken partijen (Verstraeten & Gyselaers, 2010).

1.6.2. De jury

Het hof van assisen wordt bijgestaan door twaalf door het lot aangewezen personen, jury genoemd. De jury beslist alleen over de schuld of onschuld van de beschuldigde, en samen met de beroepsrechters over de op te leggen straf. Beide dienen steeds gemotiveerd te worden (art. 343 Sv.) (Van den Wyngaert, 1999; FOD Justitie, *n.d.*).

Om op de lijst van gezworenen te worden ingeschreven, moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan:

- ✚ ingeschreven zijn in het kiezersregister;
- ✚ de burgerlijke en politieke rechten genieten;
- ✚ ten volle achtentwintig jaar en minder dan vijftenzestig jaar zijn;
- ✚ kunnen lezen en schrijven;
- ✚ geen strafrechtelijke veroordeling tot een gevangenisstraf van meer dan vier maanden of tot een werkstraf van meer dan zestig uur hebben opgelopen (art. 217 Ger.W.; Verstraeten & Gyselaers, 2010).

De personen die in de zaak opdrachten van gerechtelijke politie hebben vervuld of deel hebben genomen aan een daad van ambtelijk onderzoek of van een strafonderzoek, alsook diegenen die getuige, deskundige, tolk, aangever, klager of betrokken partij zijn geweest, mogen geen gezworenen zijn (art. 127 Sv.).

---

³ no date

De gezworenen worden om de vier jaar, in de loop van de maand januari, bij loting aangewezen uit de laatste lijst van de in het kiezersregister ingeschreven personen. Deze loting vindt in het openbaar op het gemeentehuis plaats. De burgemeester, bijgestaan door twee schepenen, laat het lot een getal van twee cijfers aanwijzen. De personen wiens rangnummer uit de laatste federale kiezerslijst op dat getal eindigt, worden ingeschreven op de voorbereidende lijst van gezworenen. De burgemeester laat onmiddellijk na de loting de namen weg van de personen die niet aan bovenvermelde criteria voldoen. Ook personen met een in de wet bepaalde hoedanigheid (bijvoorbeeld rechters) verdwijnen van de lijst (art. 218-227 Ger.W.; FOD Justitie, *n.d.*; X, 2012).

De definitieve gemeentelijke lijsten van gezworenen worden voor 1 mei naar de bestendige deputatie⁴ opgestuurd, die per provincie een provinciale lijst opmaakt. Vervolgens wordt, op de rechtbank van eerste aanleg van de hoofdplaats van de provincie, de definitieve lijst van gezworenen opgesteld door een van de oudst benoemde rechters, en neergelegd op de griffie van de rechtbank (art. 228-236 Ger.W.; FOD Justitie, *n.d.*; Deruyck, 2014).

Een bijzondere lijst van gezworenen wordt ten minste dertig dagen voor de aanvang van het assisenproces opgemaakt. De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg loot minstens zestig namen uit voor de definitieve lijst van gezworenen (art. 237 Ger.W.; FOD Justitie, *n.d.*).

De gezworenen worden, ten minste twee werkdagen voor de zitting, opgeroepen voor het hof van assisen. Dit gebeurt in aanwezigheid van de beschuldigde of zijn raadsman, de burgerlijke partij of haar raadsman en de procureur-generaal. De voorzitter ontslaat ambtshalve de personen die sedert hun inschrijving op de gemeentelijke lijst niet meer aan de voorwaarden voldoen. Ook doet hij uitspraak over de verzoeken tot vrijstelling van de opgeroepen gezworenen en ontslaat hij diegenen die kennelijk niet in staat zijn de taak van gezworene te vervullen (art. 287 Sv.). De namen van de aanwezige niet-vrijgestelde gezworenen worden in een bus gedeponereerd, waarna de namen van een twaalfkoppige jury worden uitgeloot (art. 241 Ger.W.). De beschuldigde, en daarna de procureur-generaal, mag een gelijk aantal gezworenen wraken. De redenen voor de wraking mogen niet worden bekendgemaakt. Ook de voorzitter van het hof van assisen beschikt over dit wrakingsrecht om te voldoen aan de vereiste seksuele paritaire samenstelling van de jury. Ten hoogste twee derde van de leden

---

⁴ De uitvoerende macht op het niveau van de provincie.

mag immers van hetzelfde geslacht zijn. Daarnaast wordt er ook voorzien in een aantal plaatsvervangende gezworenen die door de voorzitter worden uitgeloot en de debatten zullen bijwonen (art. 124 Ger.W.) (art. 289 Sv.; FOD Justitie, *n.d.*; Deruyck, 2014; Verstraeten & Gyselaers, 2010).

De uitgelote juryleden leggen de volgende eed af:

“Gij zweert en belooft dat gij de aan N. ten laste gelegde feiten met de grootste aandacht zult onderzoeken; dat gij geen afbreuk zult doen aan de belangen van de beschuldigde of aan de belangen van de maatschappij, die hem beschuldigt; dat gij met niemand in verbinding zult komen voordat uw verklaring is afgelegd; dat gij geen gehoor zult geven aan haat of kwaadwilligheid, aan vrees of genegenheid; dat gij zult beslissen op grond van de bewijzen en de middelen van verdediging met onpartijdigheid en vastberadenheid zoals het een vrij en rechtschapen mens betaamt.”
(art. 290 Sv.)

Het hoofd van de jury is de gezworene wiens naam als eerste uit de bus gekomen is, of die door de andere gezworenen wordt benoemd en de opdracht aanvaardt (art. 327 Sv.).

De voorzitter wijst de gezworenen op hun plichten en begeleidt hen bij de uitoefening van hun taak. Ook worden zij geïnformeerd over instanties waar ze na het beëindigen van hun taak terecht kunnen voor psychologische ondersteuning (art. 281 Sv.; FOD Justitie, *n.d.*).

Voor de start van het assisenproces volgen de juryleden een informatiesessie waarbij het verloop van de assisenprocedure op een duidelijke manier wordt uiteengezet en waarbij uitgelegd wordt wat van de juryleden wordt verwacht, alsook wat hun rechten en plichten zijn (FOD Justitie, *n.d.*; Verstraeten & Gyselaers, 2010).

De **rechten** als gezworene:

- ✚ Het ontvangen van een afschrift van de akte van beschuldiging en van de akte van verdediging (indien deze bestaat);
- ✚ Het stellen van vragen aan de getuigen en aan de beschuldigde, dit via de voorzitter;
- ✚ Het maken van aantekeningen, mits het debat daardoor niet onderbroken wordt;
- ✚ Het ontvangen van een vergoeding (FOD Justitie, *n.d.*).

De **plichten** als gezworene:

- ✚ De gezworenen hebben de plicht de debatten aandachtig te volgen. Wanneer een jurylid onoplettend is, kan deze ambtshalve door het hof of op verzoek van een partij vervangen worden;
- ✚ De gezworenen hebben de plicht om onpartijdig te zijn en mogen hun mening niet laten kennen, noch over de geloofwaardigheid van een getuige of de waarde van het bewijsmateriaal, noch over de schuld van de beschuldigde. Enig vermoeden van partijdigheid leidt tot vervanging van het jurylid;
- ✚ De gezworenen hebben naast discretieplicht ook de plicht om zich afzijdig te houden van de media (FOD Justitie, *n.d.*).

Ten slotte moet nog vermeld worden dat de volksjury heden ten dage sterk onder vuur ligt. Telkens één of ander spraakmakend proces voor de deur staat, steekt de discussie over het behouden of afschaffen van de assisenprocedure de kop op (De Man *et al.*, 2004).

Enkele argumenten voor het **behoud** van het hof van assisen:

- ✚ De burger wordt rechtstreeks betrokken bij de uitoefening van de rechtspraak, dit voor de berechting van de zwaarste misdrijven;
- ✚ Het hof van assisen is in België de meest gekende en meest populaire instelling. De bevolking is er sterk aan gehecht;
- ✚ Door de aanwezigheid van twaalf willekeurige burgers is het justitieel apparaat verplicht tot reductie van complexiteit en toegankelijkheid. De vrouwen in dit onderzoek werden bevraagd naar deze toegankelijkheid, alsook naar de mate waarop zij justitie begrijpbaar vonden. De resultaten zullen verder in deze scriptie uiteengezet worden;
- ✚ In een assisenprocedure zijn de debatten steeds grondig en wordt de zaak nauwgezet en met de meeste zorg onderzocht;
- ✚ De beslissingen van de jury worden door de partijen over het algemeen beter aanvaard, omdat zij genomen zijn door “gelijken”. Ook de publieke opinie wordt gemakkelijker gerust gesteld door een uitspraak van het volk (De Hert, 2006; Latoir, 2009).

Enkele argumenten voor het **afschaffen** van het hof van assisen:

- ✚ De huidige assisenprocedure staat niet steeds garant voor een kwaliteitsvolle justitie en is tevens niet meer van deze tijd;

- ✚ Van alle strafzaken wordt slechts 0,01 procent voor het hof van assisen afgehandeld;
- ✚ De bijzonder tijdrovende assisenprocedure en de hoge kostprijs belasten de werking van het gehele strafrechtelijke apparaat;
- ✚ In assisenzaken ondergaan slachtoffers soms een pijnlijke dubbele victimisering;
- ✚ De jury is geen weerspiegeling van onze maatschappij omdat verschillende bevolkings- en beroepsgroepen niet vertegenwoordigd zijn;
- ✚ Op juridisch vlak houdt de onwetendheid van de juryleden ernstige risico's in. Zonder enige voorkennis en zonder reële inzage in het volledige dossier moeten zij zich uitspreken over de betekenis en de inhoud van rechtsnoties, zoals onweerstaanbare dwang, uitlokking en medeplichtigheid (De Hert, 2006; Latoir, 2009).

Wanneer de beslissing zou genomen worden om het jurystelsel af te schaffen, rijst de vraag wat er moet gebeuren met de zaken die vandaag aan een jury worden voorgelegd. Kunnen deze zaken toegevoegd worden aan de bevoegdheid van de correctionele rechtbanken? Of moet een nieuw soort van “criminele rechtbanken” bedacht worden? (Van den Wyngaert & De Smet, 2010).

1.6.3. Het Openbaar Ministerie

Binnen het hof van assisen wordt het Openbaar Ministerie vertegenwoordigd door de procureur-generaal bij het hof van beroep. Hij kan zijn ambtsverrichtingen delegeren aan een lid van het parket-generaal of van het parket van de procureur des Konings in wiens arrondissement de assisen gehouden worden (FOD Justitie, *n.d.*; Van Langenhove, 1989; Deruyck, 2014).

De procureur-generaal stelt, voorafgaand aan de zitting van het assisenhof, een akte van beschuldiging op. Deze akte omvat naast de identiteit van de beschuldigde(n) en het relaas van de gebeurtenissen, ook de belangrijkste momenten uit het vooronderzoek, zoals bijvoorbeeld het persoonsdossier van de beschuldigde en de deskundigenverslagen. Daarnaast wordt ook een beschrijving gegeven van de aard van het misdrijf (art. 261 Sv.; FOD Justitie, *n.d.*; Verstraeten, 2003). De akte van beschuldiging moet onpartijdig, objectief en volledig zijn (Declercq, 1994).

De procureur-generaal leest tijdens het assisenproces de akte van beschuldiging voor en via de voorzitter kan hij vragen stellen aan de beschuldigde en de getuigen. Er wordt verwacht dat hij de debatten bijwoont en aanwezig is bij de uitspraak van het arrest (FOD Justitie, *n.d.*).

Het Openbaar Ministerie waakt over de toepassing van de wet en vertegenwoordigt het algemeen belang van de maatschappij (De Neve, 2014).

1.6.4. De griffier

Een griffier van de rechtbank van eerste aanleg van de plaats waar het assisenhof zetelt, neemt het ambt van griffier van het hof van assisen waar (art. 171 Ger.W.). Hij staat het hof bij en zet het volledige verloop van het proces op papier. De griffier neemt akte van de verzoekschriften, de incidenten en de vervulling van de formaliteiten. Ook maakt hij het proces-verbaal op van de terechtzitting (FOD Justitie, *n.d.*; De Neve, 2014).

1.6.5. De beschuldigde

De beschuldigde is de persoon die, na doorverwijzing van de kamer van inbeschuldigingstelling, voor het hof van assisen moet terechtstaan voor een misdaad, een permisdrijf of een politiek misdrijf (FOD Justitie, *n.d.*; Van den Wyngaert & De Smet, 2010).

1.6.6. De burgerlijke partij

De burgerlijke partij is het rechtstreekse slachtoffer of de persoon die beweert te zijn benadeeld door de feiten die de beschuldigde ten laste worden gelegd. Zij moeten zelf het initiatief nemen om als procespartij te kunnen optreden. Wanneer het slachtoffer overleden is, zijn het de naasten van het slachtoffer (partner, ouders, kinderen) die zich burgerlijke partij kunnen stellen (FOD Justitie, *n.d.*; De Neve, 2014; Van den Wyngaert & De Smet, 2010). De tussenkomst van het slachtoffer in het strafproces betreft uitsluitend het bekomen van een schadevergoeding (Van den Wyngaert & De Smet, 2010). Op de terechtzitting kan de burgerlijke partij in persoon verschijnen, of zich laten bijstaan of vertegenwoordigen door een advocaat (De Neve, 2014; FOD Justitie, *n.d.*).

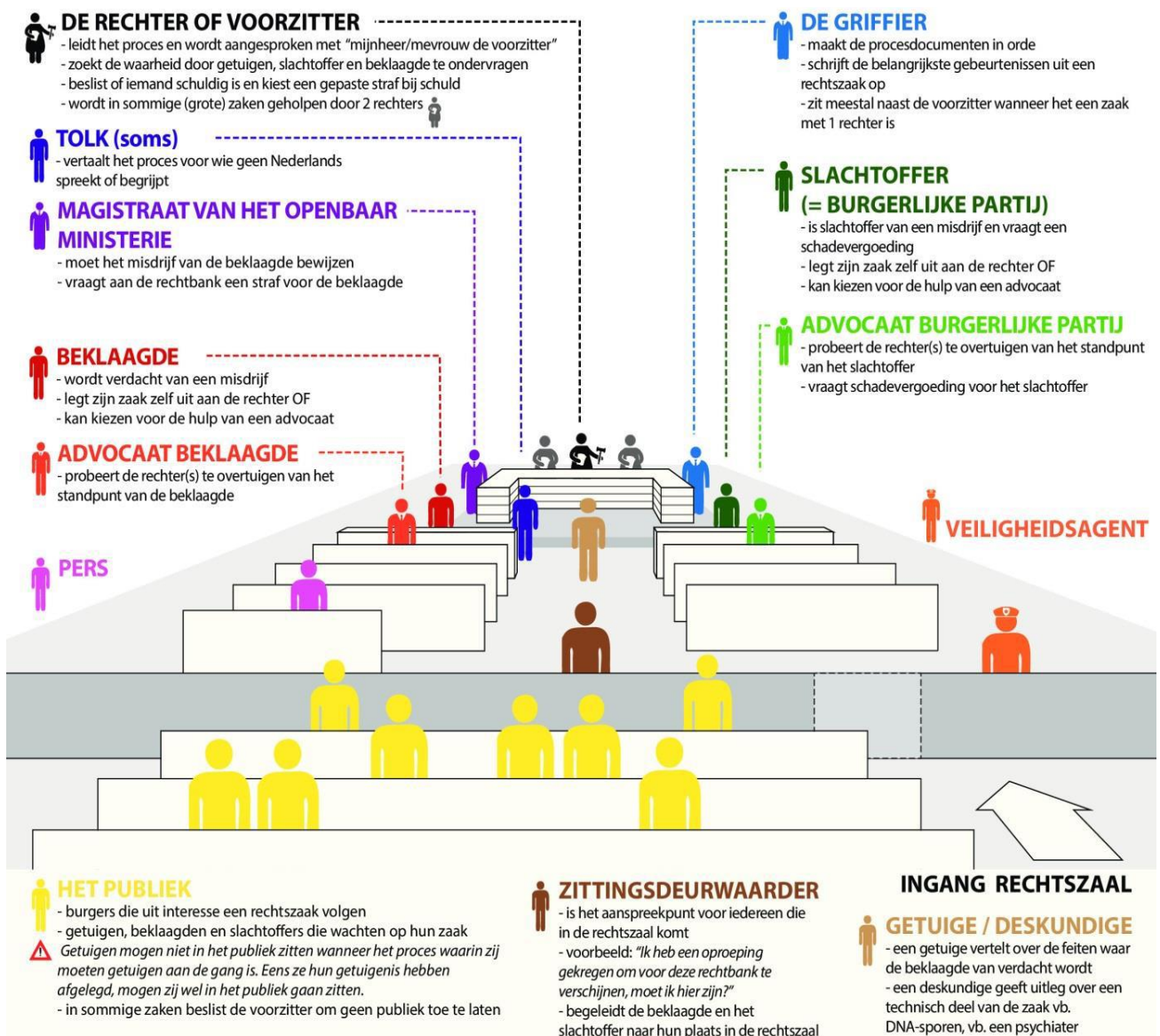
1.6.7. De getuigen en deskundigen

De voorzitter van het hof van assisen bepaalt de volgorde waarin de getuigen gehoord zullen worden en ondervraagt hen ieder afzonderlijk op de terechtzitting. Zij leggen, alvorens te getuigen, op straffe van nietigheid de eed af dat zij zullen spreken zonder haat en zonder vrees, dat zij de gehele waarheid en niets anders dan de waarheid zullen zeggen (art. 295 Sv.). Zij leggen mondeling hun verklaring af, maar mogen notities gebruiken die vooraf of ter zitting worden neergelegd en bij het dossier worden gevoegd. Naast de assessoren en de

gezworenen kunnen ook, mits toestemming van de voorzitter, de procureur-generaal, de beschuldigde en de burgerlijke partij of hun advocaat vragen stellen aan de getuige (FOD Justitie, *n.d.*).

Ook de deskundigen, die tijdens het vooronderzoek zijn opgetreden, worden tijdens de debatten voor het hof van assisen gehoord om uitleg van technische of wetenschappelijke aard te geven (FOD Justitie, *n.d.*; De Neve, 2014).

1.6.8. Samengevat: wie is wie in de rechtszaal?

(Jacquet, 2014)

1.7. Het procesverloop

Sinds de Wet van 21 december 2009 wordt de rechtspleging voor het hof van assisen opgesplitst in de preliminaire zitting en de zitting ten gronde (Deruyck, 2014).

1.7.1. Procedure voorafgaand aan de zitting ten gronde

Zowel de voorzitter van het hof van assisen als de procureur-generaal beschikken, voorafgaand aan de zitting ten gronde, over een aantal ambtsverrichtingen (Deruyck, 2014).

1.7.1.1. De ambtsverrichtingen van de voorzitter

De voorzitter controleert, ten minste vijftien dagen voor de preliminaire zitting, of de beschuldigde een raadsman heeft gekozen om hem in zijn verdediging bij te staan. Wanneer dit niet het geval is, voegt hij hem, in overleg met de stafhouder, onmiddellijk een raadsman toe, op straffe van nietigheid van alles wat zal volgen (art. 254, 1ste lid Sv.).

Voorafgaand aan de zitting ten gronde kan de beschuldigde door de voorzitter van het assisenhof ondervraagd worden. De ondervraging kan ook gebeuren door een rechter die de voorzitter heeft aangewezen en die niet noodzakelijk deel uit hoeft te maken van het hof van assisen waarvoor de beschuldigde zal verschijnen. Van deze ondervraging wordt een proces-verbaal opgemaakt dat ondertekend wordt door de voorzitter, de griffier en de beschuldigde. De beschuldigde krijgt op deze manier de gelegenheid om zijn standpunten met betrekking tot de feiten uiteen te zetten (art. 254, 3de lid Sv.; Deruyck, 2014; Verstraeten, 2003).

De voorzitter kan alle onderzoekshandelingen bevelen die hij nuttig acht (met uitzondering van een bevel tot aanhouding) wanneer hij het gerechtelijk onderzoek als onvolledig beschouwt of indien er sedert het afsluiten van het onderzoek nieuwe gegevens aan het licht zijn gekomen. Zo kan hij bijvoorbeeld overgaan tot een plaatsbezoek of een deskundigenonderzoek bevelen. Het is belangrijk alles in het werk te stellen om ter terechtzitting te vermijden dat er leemten met betrekking tot het gevoerde onderzoek aan het licht komen. De griffier bezorgt de partijen kosteloos een afschrift van de processen-verbaal en andere stukken of documenten die tijdens dat aanvullend gerechtelijk onderzoek werden verzameld (art. 255 Sv.; Deruyck, 2014).

De voorzitter beschikt over de mogelijkheid om, voor de opening van de zitting en ambtshalve of op verzoek van de partijen, een zaak, die niet in staat van wijzen is, naar een

latere zitting te verwijzen of het tijdstip waarop de debatten zullen aanvangen uitstellen (art. 256 Sv.; Deruyck, 2014).

1.7.1.2. De ambtsverrichtingen van de procureur-generaal

In alle gevallen waarin de beschuldigde naar het hof van assisen wordt doorverwezen, moet de procureur-generaal een akte van beschuldiging opstellen. Naast het vermelden van de identiteit van de beschuldigde(n), beschrijft deze akte de aard van het misdrijf, het feit en alle omstandigheden die de straf kunnen verminderen of verzwaren. Deze uiteenzetting moet objectief, volledig en onpartijdig zijn en is bestemd als inleiding voor de debatten ter terechtzitting (art. 261 Sv.; Deruyck, 2014; Declercq, 1994).

Verder doet de procureur-generaal, in naam van de wet, alle vorderingen die hij nuttig acht. Het hof is verplicht hem er akte van te verlenen en erover te beslissen (art. 264 Sv.; Deruyck, 2014). Wanneer het hof de vordering van de procureur-generaal niet inwilligt, heeft dit noch voor het onderzoek, noch voor de uitspraak gevolgen. De procureur-generaal kan zich echter wel, na het arrest van het hof van assisen, in cassatie voorzien, indien daartoe grond bestaat (art. 266 Sv.; Deruyck, 2014).

1.7.2. De preliminaire zitting

De voorzitter houdt voor de terechtzitting ten gronde een preliminaire zitting (art. 274 Sv.).

De procureur-generaal laat in één exploit zowel de akte van beschuldiging als de dagvaarding voor de preliminaire zitting aan de beschuldigde en de andere partijen betekenen. Ook wordt een kopie van het arrest van verwijzing toegevoegd (art. 275 Sv.). De termijn van de dagvaarding is ten minste twintig dagen, behalve wanneer de partijen daar uitdrukkelijk afstand van doen (art. 276, 1ste lid Sv.).

De burgerlijke partij en de beschuldigde verschijnen persoonlijk of worden door een advocaat vertegenwoordigd. Indien de beschuldigde persoonlijk verschijnt, verschijnt hij ongeboeid en wordt hij vergezeld door bewakers om te voorkomen dat hij ontvlucht (art. 277 Sv.).

Er komen tijdens de preliminaire zitting mogelijks twee aspecten aan bod (Deruyck, 2014).

(1) De procureur-generaal en de partijen leggen, uiterlijk vijf dagen voor de preliminaire zitting, ter griffie de lijst neer van de getuigen die zij wensen te horen, alsook de gegevens van die getuigen. Hierin wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de personen die zullen getuigen over de feiten en de schuld, en anderzijds de moraliteitsgetuigen (art. 278, § 1 Sv.). Na de opmerkingen van de procureur-generaal en de partijen te hebben gehoord, stelt de voorzitter van het assisenhof de lijst van de getuigen vast om vervolgens de volgorde te bepalen waarin ze zullen worden gehoord. Het zijn de moraliteitsgetuigen van de beschuldigde die steeds het laatst worden gehoord. De voorzitter kan de verzoeken van de partijen afwijzen indien de voorgedragen getuigen volgens hem niets kunnen bijbrengen over de feiten die aan de beschuldigde ten laste worden gelegd, noch over diens schuld of onschuld, of moraliteit. Wat de personen betreft die over de feiten zullen getuigen, worden in elk geval één of meer politieambtenaren die het onderzoek hebben gevoerd, opgenomen op de lijst. Hetzelfde geldt voor de moraliteitsgetuigen. Ook hier worden één of meer politieambtenaren die verantwoordelijk waren voor het opstellen van het moraliteitsonderzoek, opgenomen op de lijst. Bij dit alles streeft de voorzitter van het assisenhof ernaar om de duur van de terechtzitting zo kort mogelijk te houden (art. 278, § 2 Sv.). De lijst van getuigen bevat de namen, beroepen en verblijfplaatsen van de personen die tijdens de terechtzitting zullen worden gehoord. Deze lijst wordt opgenomen in het arrest van de preliminaire zitting waar geen rechtsmiddel tegen kan worden ingezet (art. 278, § 3 en § 4 Sv.; Deruyck, 2014).

(2) Naast het bepalen van de lijst van de getuigen kan de voorzitter ook de controle van de bijzondere opsporingsmethoden gelasten (Verstraeten & Gyselaers, 2010). Op basis van concrete gegevens die pas aan het licht zijn gekomen na de controle van de kamer van inbeschuldigingstelling krachtens artikel 235ter Sv., kan de voorzitter, hetzij ambtshalve, hetzij op vordering van het Openbaar Ministerie, hetzij op verzoek van de partijen, de kamer van inbeschuldigingstelling gelasten een nieuwe controle uit te oefenen op de toepassing van de bijzondere opsporingsmethoden observatie of infiltratie (art. 279, 1ste lid Sv.). Deze vordering of dit verzoek dient, op straffe van verval, voor ieder ander rechtsmiddel te worden opgeworpen, behalve wanneer de vordering of het verzoek steunt op nieuwe elementen die tijdens de terechtzitting aan het licht zijn gekomen (art. 279, 2de lid Sv.). Het dossier wordt door de voorzitter naar het Openbaar Ministerie verzonden, opdat deze de zaak bij de kamer van inbeschuldigingstelling zou aanbrengen (art. 279, 3de lid Sv.). Ook kan de voorzitter bij wettigheidsincidenten met betrekking tot de controle op de observatie of de infiltratie, de zaak aan het Openbaar Ministerie verzenden teneinde deze bij de bevoegde kamer van

inbeschuldigingstelling aan te brengen voor de in artikel 235ter Sv. bepaalde controle (art. 279, 4de lid Sv.) (Deruyck, 2014).

1.7.3. De zitting ten gronde

1.7.3.1. Algemene kenmerken

1.7.3.1.1. Openbaarheid

Bij de behandeling van de zaak en bij de uitspraak van de arresten is het publiek steeds toegelaten. Het hof van assisen kan echter bevelen dat de behandeling van de zaak, of een bepaald gedeelte ervan, achter gesloten deuren zal plaatsvinden. Dit kan betrekking hebben op de ondervraging van de beschuldigde, bepaalde getuigenverhoren, het stellen van vragen aan de jury, vorderingen en pleidooien, het voorlezen van de akte van beschuldiging en beslissingen van de voorzitter krachtens zijn discretionaire macht. De deuren mogen echter nooit gesloten worden voor de uitspraak van de arresten (art. 280 Sv.; Declercq, 1994).

1.7.3.1.2. Ononderbroken behandeling

De behandeling van de zaak ter terechtzitting moet, eens aangevat, ononderbroken worden voortgezet zonder verbinding met de buitenwereld, en dit tot na de verklaring van de jury (art. 280 Sv.; Declercq, 1994; Van den Wyngaert & De Smet, 2009).

Een ononderbroken behandeling moet er eerst en vooral voor zorgen dat de aandacht van de gezworenen niet wordt afgeleid door andere bezigheden. Daarom mag de voorzitter de debatten alleen maar schorsen om nodige rustpozen in te lassen ten behoeve van het hof, de getuigen, de gezworenen, de beschuldigde(n) en de burgerlijke partij(en) (art. 280 Sv.; Declercq, 1994).

Een tweede bedoeling bestaat erin de beïnvloeding van de gezworenen door buitenstaanders te vermijden. Zij moeten daarom de eed afleggen met niemand in verbinding te komen voordat de verklaring is afgelegd (art. 290 Sv.). Dit verbod mag echter niet letterlijk genomen worden. Tijdens de schorsingen mogen de gezworenen het gerechtsgebouw verlaten en 's avonds naar huis gaan (art. 280 Sv.; Declercq, 1994; Verstraeten, 2003).

1.7.3.1.3. Mondelinge rechtspleging

De rechtspleging voor alle strafrechten is in principe mondeling, maar voor het hof van assisen wordt deze regel verscherpt. Er wordt immers van uitgegaan dat de gezworenen over

de schuldvraag beslissen op grond van wat ze zelf gezien, gehoord en vastgesteld hebben, en niet op wat het voorbereidend onderzoek aan het licht heeft gebracht (art. 280 Sv.; Declercq, 1994).

Het beginsel van de oraliteit van het onderzoek ter terechtzitting wordt als substantieel beschouwd en is gebaseerd op het beginsel van het recht van verdediging (Declercq, 1994).

1.7.3.2. De ambtsverrichtingen van de voorzitter

De voorzitter van het assisenhof neemt, zelfs ambtshalve, elke nuttige maatregel om alle bewijzen *à charge* en *à décharge* te verzamelen. Hij beschikt over een discretionaire macht, krachtens dewelke hij alles kan doen wat hij nuttig acht om de waarheid te achterhalen. Naar eer en geweten moet hij al zijn krachten inspannen om de waarheid aan het licht te brengen. Zo kan hij alle personen oproepen, zelfs bij bevel tot medebrenging, en hen verhoren, of zich alle nieuwe stukken doen brengen die volgens hem op het betwiste feit meer licht kunnen werpen. De voorzitter kan daarnaast ook aanvullende onderzoeksverrichtingen bevelen, zoals een plaatsbezoek of een aanvullend onderzoek (art. 281, § 2 Sv.; Deruyck, 2014).

De voorzitter zit persoonlijk het gehele onderzoek ter terechtzitting voor en is belast met de handhaving van de orde ter terechtzitting. Tevens leidt hij de debatten op een onpartijdige en objectieve wijze (art. 281, § 1 en § 2 Sv.; Deruyck, 2014).

De voorzitter benoemt ambtshalve, op straffe van nietigheid, een tolk wanneer de beschuldigde, de burgerlijke partij, de getuigen of een van hen niet dezelfde taal of hetzelfde idioom spreken. De tolk moet minstens eenentwintig jaar oud zijn en moet, eveneens op straffe van nietigheid, de eed afleggen dat hij trouw het gezegde zal vertalen dat moet worden overgebracht aan degenen die een verschillende taal spreken. Indien de beschuldigde, de burgerlijke partij of de getuige doofstom is en niet kan schrijven, benoemt de voorzitter ambtshalve tot zijn tolk de persoon die het meest gewoon is met hem om te gaan. Ook hij moet voormelde eed afleggen (art. 282-283 Sv.).

1.7.3.3. De ambtsverrichtingen van de procureur-generaal

De procureur-generaal neemt deel aan de debatten en vordert de toepassing van de strafwet. Ook is hij aanwezig bij de uitspraak van het arrest (art. 284 Sv.).

1.7.3.4. De oproeping en verschijning van de partijen

In één exploit laat de procureur-generaal volgende stukken aan de beschuldigde en de burgerlijke partij betekenen:

- ✚ het arrest betreffende de preliminaire zitting;
- ✚ de dagvaarding om te verschijnen op de zitting die wordt gewijd aan de samenstelling van de jury;
- ✚ de dagvaarding om te verschijnen op de zitting ten gronde (art. 285, § 1 Sv.).

De termijn van de dagvaarding is vijftien dagen, behalve wanneer de partijen daar uitdrukkelijk afstand van doen (art. 285, § 2 Sv.).

De beschuldigde wordt bij verstek berecht wanneer deze zich niet persoonlijk aanmeldt of zich niet laat vertegenwoordigen door een advocaat, op de voor de opening van de debatten vastgestelde datum (art. 286 Sv.).

1.7.3.5. De samenstelling van de jury

Ten minste twee werkdagen voor de zitting ten gronde wordt de jury samengesteld (art. 287, 1ste lid Sv.). De voorzitter loot een voor een de namen van de beëdigden uit de bus. Vervolgens beschikken de beschuldigde, de procureur-generaal en de voorzitter over de mogelijkheid om gezworenen te wraken. Van zodra twaalf gezworenen zijn aangewezen, is de jury rechtsgeldig samengesteld (art. 289, § 1, § 2 en § 3 Sv.; Verstraeten & Gyselaers, 2010).

1.7.3.6. De behandeling ter terechtzitting

Nadat de beschuldigde ongeboeid verschijnt, volgt de eedaflegging van de jury. De gezworenen antwoorden een voor een op de toespraak van de voorzitter met opgeheven hand: “*Ik zweer het*”, op straffe van nietigheid (art. 280, 2de lid Sv.; art. 290 Sv.).

De voorzitter kan de griffier bevelen het arrest van verwijzing geheel of ten dele voor te lezen. Daarna overhandigt de griffier aan elke gezworene een afschrift van de akte van beschuldiging, alsook van de akte van verdediging, indien deze bestaat. Vervolgens leest de procureur-generaal de akte van beschuldiging voor, en de beschuldigde of zijn raadsman de akte van verdediging (art. 292 Sv.).

De voorzitter beveelt aan de getuigen zich te begeven naar een voor hen bestemde kamer die zij enkel zullen verlaten om hun getuigenis af te leggen. Indien nodig worden er maatregelen getroffen om te beletten dat de getuigen, voor het afleggen van hun getuigenis, zich met elkaar onderhouden over het misdrijf en over de beschuldigde (art. 293 Sv.).

Vervolgens wordt de beschuldigde door de voorzitter van het assisenhof ondervraagd. De beschuldigde krijgt op die manier de kans om zijn standpunt reeds van in het begin uiteen te zetten. Ook de juryleden worden ingelicht over dit standpunt (Deruyck, 2014).

De getuigenverklaringen van de volledig anonieme getuigen, diegenen die er niet in toestemmen ter terechtzitting te getuigen, worden door de voorzitter voorgelezen (art. 294 Sv.). Daaropvolgend worden de getuigen verhoord in een door de voorzitter bepaalde volgorde. Alvorens te getuigen leggen zij, op straffe van nietigheid, de eed af dat zij zullen spreken zonder haat en zonder vrees, dat zij de gehele waarheid en niets anders dan de waarheid zullen zeggen (art. 295, 1ste lid Sv.). De getuigen leggen mondeling hun verklaring af en mogen, mits toestemming van de voorzitter, notities gebruiken die vooraf of ter zitting dienen te worden neergelegd en bij het dossier worden gevoegd (art. 295, 3de lid Sv.).

Het hof van assisen kan getuigen ter terechtzitting met gedeeltelijke anonimiteit verhoren, maar kan ook getuigen verhoren met volledige anonimiteit (art. 296-297 Sv.).

In een aantal gevallen kan het hof beslissen om bepaalde personen, namelijk een bedreigde getuige of een in het buitenland verblijvende getuige of deskundige, te horen via videoconferentie (art. 298 Sv.) of via teleconferentie (art. 299 Sv.). Op vordering van de procureur-generaal kunnen beeld- en stemvorming worden toegestaan (Deruyck, 2014).

Om de waarheid aan het licht te brengen kan de voorzitter aan de getuigen en de beschuldigde alle ophelderingen vragen die hij nodig acht. Ook de assessoren en de gezworenen hebben dit recht, maar moeten aan de voorzitter het woord vragen. De beschuldigde, de burgerlijke partij en de procureur-generaal kunnen op hun beurt, bij monde van de voorzitter, ook vragen stellen. De voorzitter kan echter verbieden dat bepaalde vragen worden gesteld (art. 301 Sv.).

De voorzitter kan, indien hij dit nodig acht, voor, tijdens of na het verhoor van een getuige een of meer beschuldigden doen verwijderen uit de zittingszaal om de getuige afzonderlijk te ondervragen over bepaalde omstandigheden van de zaak. De algemene debatten kunnen enkel

worden hervat indien hij de beschuldigde heeft ingelicht over wat in zijn afwezigheid is gedaan en wat eruit gevolgd is (art. 310 Sv.).

Na de verklaringen van de getuigen en de beweringen waartoe die over en weer aanleiding hebben gegeven, wordt eerst de burgerlijke partij of haar raadsman gehoord en vervolgens de procureur-generaal. Zij zetten de middelen tot staving van de beschuldiging uiteen. Hierna volgt het pleidooi van de verdediging. De burgerlijke partij en de procureur-generaal hebben recht van repliek, maar het is de beschuldigde of zijn raadsman die altijd het laatste woord heeft. Tot slot verklaart de voorzitter de debatten voor gesloten (art. 320 Sv.).

1.7.3.7. De schuldvraag

De voorzitter stelt schriftelijk drie soorten vragen op die aan de jury zullen worden voorgelegd (art. 322, 2de lid Sv.):

- ✚ Vragen die uit de akte van beschuldiging volgen: *“Is de beschuldigde schuldig aan die bepaalde doodslag, die bepaalde diefstal of die bepaalde andere misdaad?”* (art. 323 Sv.). Het stellen van meervoudige vragen is verboden omdat zij niet met ja of nee kunnen worden beantwoord, daarom moet er per beschuldigde, per misdrijf, per verzwarende omstandigheid, die in de akte van beschuldiging voorkomt, een afzonderlijke vraag worden gesteld (Deruyck, 2014).
- ✚ Vragen die peilen naar verzwarende omstandigheden en die niet vermeld zijn in de akte van beschuldiging, maar wel tijdens de debatten naar voor zijn gekomen: *“Heeft de beschuldigde de misdaad gepleegd met die of die omstandigheid?”* (art. 324 Sv.).
- ✚ Vragen die peilen naar een verschonend feit, dat door de beschuldigde werd aangevoerd en door de wet wordt aangemerkt: *“Staat dat feit vast?”* (art. 325 Sv.). Het gaat bijvoorbeeld om rechtvaardigingsgronden, verschoningsgronden, schuldontheffingsgronden en gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid (Deruyck, 2014).

Ter terechtzitting worden de vragen door de voorzitter voorgelezen en overhandigd aan de gezworenen in de persoon van het hoofd van de jury. Ook bezorgt hij hen de akte van beschuldiging, in voorkomend geval de akte van verdediging, de processen-verbaal die het misdrijf vaststellen en de processtukken (art. 326, 1ste lid Sv.).

Alvorens zij zich terug trekken voor de beraadslaging herinnert de voorzitter de gezworenen aan de door hen afgelegde eed (art. 326, 2de lid Sv.) en aan de ambtsverrichtingen die zij te

vervullen hebben (art. 322, 1ste lid Sv.). Vervolgens leest het hoofd van de jury de volgende aanwijzingen voor, die in grote letters op de meest opvallende plaats van de beraadslagingskamer wordt opgehangen:

“De wet voorziet dat een veroordeling enkel kan worden uitgesproken indien uit de toegelaten bewijselementen voortvloeit dat de beschuldigde boven elke redelijke twijfel schuldig is aan de ten laste gelegde feiten.”

(art. 327, 3de lid Sv.)

Niemand mag tijdens de beraadslaging, om welke reden ook en zonder schriftelijk verlot van de voorzitter, de beraadslagingskamer betreden. De voorzitter kan echter wel, op verzoek van het hoofd van de jury, worden binnengeropen om onder meer te antwoorden op rechtsvragen. De voorzitter moet hierbij vergezeld worden door zijn assessoren, de beschuldigde en zijn raadsman, de burgerlijke partij en haar raadsman, het Openbaar Ministerie en de griffer (art. 328, 2de lid Sv.).

De gezworenen beraadslagen over elke vraag afzonderlijk, per beschuldigde, eerst over het hoofdfeit, daarna over elke omstandigheid (verschonend of verzwarend) (art. 329 Sv.). De artikelen 329*bis* tot en met 329*sexies* Sv. bespreken de precieze stemprocedure in detail (Deruyck, 2014).

Het hoofd van de jury neemt na iedere stemming de stemmen op in tegenwoordigheid van de gezworenen. Zonder het aantal stemmen te vermelden, noteert hij de beslissing onmiddellijk naast de vraag. Het hoofd van de jury moet echter wel melding maken van het aantal stemmen, wanneer de beschuldigde bij een eenvoudige meerderheid (zeven tegen vijf) schuldig wordt verklaard aan het hoofdfeit (art. 330 Sv.; Deruyck, 2014). In dit geval moet ook het hof zich uitspreken en wordt de beschuldigde slechts schuldig verklaard wanneer de meerderheid van het hof (twee op drie) zich bij de meerderheid van de jury aansluit (zeven op twaalf) (art. 335 Sv.; Deruyck, 2014).

- ✚ De beschuldigde wordt vrijgesproken bij een staking van stemmen (zes tegen zes) (art. 331 Sv.; Deruyck, 2014).
- ✚ In de andere gevallen wordt de beslissing van de jury, voor of tegen de beschuldigde, genomen bij een meerderheid van stemmen, op straffe van nietigheid (art. 331 Sv.).

Nadat de gezworenen opnieuw hun plaats in de zittingszaal hebben ingenomen, vraagt de voorzitter hen wat de uitslag is van hun beraadslaging, waarop het hoofd van de jury verklaart dat de jury in eer en geweten tot een verklaring is gekomen (art. 332 Sv.). Deze verklaring wordt door het hoofd van de jury, de voorzitter en de griffier ondertekend en wordt in een enveloppe gestopt die door de griffier wordt gesloten. Vooraf wordt ook door de griffier een kopie van de verklaring genomen (art. 333 Sv.).

Hierna trekken het hof en de gezworenen zich terug in de beraadslagingskamer. Zij formuleren, zonder dat zij moeten antwoorden op alle neergelegde conclusies, de voornaamste redenen van hun beslissing. Deze beslissing wordt vervolgens ondertekend door de voorzitter, het hoofd van de jury en de griffier (art. 334 Sv.).

Wanneer het hof naar aanleiding van het opstellen van de motivering eenparig (dit wil zeggen alle drie de beroepsrechters) overtuigd is dat de gezworenen zich kennelijk hebben vergist betreffende de voornaamste redenen, met name wat betreft het bewijs, de inhoud van juridische begrippen of de toepassing van rechtsregels, die hebben geleid tot de beslissing, verklaart het hof dat de zaak wordt uitgesteld. Dit moet gebeuren aan de hand van een met redenen omkleed arrest. Het hof verwijst de zaak dan naar een nieuwe zitting, om te worden onderworpen aan een nieuwe jury en aan een nieuw hof. Geen van de eerste beroepsrechters of gezworenen mag hiervan deel uitmaken. Deze beslissing mag enkel genomen worden wanneer de beschuldigde schuldig is bevonden en mag niet worden uitgelokt, maar enkel ambtshalve worden genomen door het hof (art. 336 Sv.; Deruyck, 2014).

Het hof en de gezworenen nemen daarna terug hun plaats in de zittingszaal in. De beschuldigde wordt binnengebracht en de voorzitter opent de enveloppe met de verklaring van de jury. In zijn aanwezigheid wordt het arrest voorgelezen dat ook melding maakt van de motivering (art. 337, 1ste lid en 2de lid Sv.). Er kunnen zich twee mogelijkheden voordoen:

- ✚ Bij niet-schuldigverklaring wordt de beschuldigde door de voorzitter vrijgesproken en onmiddellijk in vrijheid gesteld (art. 338 Sv.). Het is mogelijk om tegen dit arrest een voorziening in cassatie in te stellen (art. 337, 3de lid Sv.). Ongeacht de juridische omschrijving kan de beschuldigde, die door een hof van assisen is vrijgesproken, niet meer vervolgd worden voor dezelfde feiten (art. 339 Sv.).
- ✚ Bij schuldigverklaring volgt de fase van de straftoemeting. Tegen dit arrest staat eerst cassatieberoep open samen met het eindarrest (art. 337, 3de lid Sv.).

1.7.3.8. De straftoemeting

De procureur-generaal vordert de straf wanneer de beschuldigde schuldig is verklaard, waarna de beschuldigde en zijn raadsman het woord krijgen om te pleiten over deze straf. De burgerlijke partij komt hier niet in tussen, maar kan wel vorderen dat de te verbeuren zaken, die aan haar toebehoren, aan haar worden teruggegeven (art. 341 Sv.; Deruyck, 2014).

Het hof begeeft zich met de gezworenen naar de beraadslagingskamer indien het feit strafbaar is en de strafvordering niet vervallen is. Dit samengestelde college, door de voorzitter van het hof voorgezeten, beraadslaagt over de straf die overeenkomstig de strafwet moet worden uitgesproken, alsook over haar motivering. In artikel 343 Sv. wordt de precieze stemprocedure in detail geregeld (art. 343, 1ste lid Sv.; Deruyck, 2014).

Het hof en de gezworenen keren terug naar de zittingszaal, waarna de beschuldigde wordt binnengebracht en het arrest in zijn aanwezigheid door de voorzitter wordt voorgelezen. De voorzitter kan, na uitspraak van het arrest en naargelang de omstandigheden, de beschuldigde aansporen tot moed, tot gelatenheid of tot verbetering van zijn gedrag. Hij deelt hem ook mee dat hij zich in cassatie kan voorzien, dit binnen een termijn van vijftien vrije dagen na de dag waarop het arrest is uitgesproken (art. 346 Sv.; art. 359 Sv.).

1.7.3.9. De burgerlijke belangen

Het hof doet, indien een burgerlijke vordering werd ingesteld (art. 347 Sv.) en in geval van veroordeling of ontslag van rechtsvervolging, zonder de jury een uitspraak over de schadevergoeding of de teruggaven waarop de burgerlijke partij aanspraak maakt (art. 348 Sv.; Deruyck, 2014). Het hof doet tevens uitspraak over de kosten jegens de burgerlijke partij, de Staat of de beschuldigde en, bij veroordeling, over de rechtsplegingsvergoeding (art. 350 Sv.; art. 351 Sv.; Deruyck, 2014).

1.7.4. Rechtsmiddelen

De arresten van het hof van assisen, op verstek gewezen, kunnen slechts worden bestreden door de rechtsmiddelen verzet en cassatieberoep (art. 355 Sv.; art. 356 Sv.; Deruyck, 2014).

Tegen op tegenspraak gewezen arresten kan enkel cassatieberoep als rechtsmiddel worden ingezet (Deruyck, 2014).

1.8. Belangrijke wetsvoorstellen en hervormingen naar aanloop van het hof van assisen anno 2015

1.8.1. De Wet van 30 juni 2000

De Wet van 30 juni 2000 tot “*wijziging van het Wetboek van Strafvordering, van artikel 27 van de Wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis en van artikel 837 van het Gerechtelijk Wetboek, teneinde de rechtspleging voor het hof van assisen te stroomlijnen*” (BS 17 maart 2001), had als hoofdbedoeling de assisenprocedure eenvoudiger en sneller te doen verlopen. Als belangrijkste wijzigingen kunnen volgende punten worden aangehaald:

- ✚ Het versterken van de rechten van verdediging, alsook het verlenen van min of meer dezelfde rechten aan alle partijen;
- ✚ Het verlenen van het recht aan alle partijen om cassatieberoep in te stellen tegen het arrest van verwijzing;
- ✚ De voorafgaande ondervraging van de beschuldigde door de voorzitter van het assisenhof krijgt een facultatief karakter;
- ✚ De volgorde van het getuigenverhoor wordt voortaan bepaald door de voorzitter in plaats van de procureur-generaal;
- ✚ Getuigen en deskundigen mogen notities gebruiken;
- ✚ Ten aanzien van de uitgesproken straf wordt een verplichte motivering opgelegd;
- ✚ De beschuldigde en de burgerlijke partij kunnen een kosteloos afschrift van het dossier verkrijgen;
- ✚ De procedure van weerspanningheid aan de wet wordt afgeschaft (Gyselaers, 2012; De Hert, 2004).

Het ging hier echter eerder om een opsmukbeurt van bepalingen dan om een fundamentele hertekening van de procedureregels (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006).

1.8.2. Commissie Verstraeten-Frydman

Minister van Justitie Laurette Onkelinx installeerde vier jaar na de inwerkingtreding van de Wet van 30 juni 2000 een twaalfkoppige expertencommissie tot hervorming van het hof van assisen, ook wel de commissie Verstraeten-Frydman genoemd, naar haar voorzitters Raf Verstraeten en Benoît Frydman. Zij hadden de opdracht na te denken over de zinvolheid en de kwaliteit van de assisenprocedure en de jury, alsook om voorstellen tot hervorming te formuleren (Gyselaers, 2012; De Hert, 2006; Latoir, 2009).

In een **intermediair rapport van 8 maart 2005** schreef de commissie dat ze een akkoord had bereikt over de volgende fundamentele principes:

- ✚ de noodzaak om de deelname van de burger aan het rechtspreken in criminele zaken te behouden;
- ✚ de bezorgdheid om de kwaliteit en efficiëntie van de criminele justitie te verbeteren;
- ✚ het cruciale belang van de motivering van gerechtelijke beslissingen (Erdman, 2006).

Vetrekende van deze principes reikte de commissie twee fundamentele opties aan: hetzij de **afschaffing** van het hof van assisen en de vervanging ervan door een systeem van “*échevinage*” (het toevoegen van lekenrechters aan een beroepsrechtbank), hetzij het **behoud** van de assisenprocedure mits modernisering en hervorming. Een meerderheid van de commissieleden was voorstander van de afschaffing van het assisenhof. De minister van Justitie gaf echter te kennen het scenario van modernisering te verkiezen. Bij een Koninklijk Besluit van 20 juli 2005 gelastte zij de commissie met de taak te werken aan een moderniseringsscenario waarbij zeven vraagpunten onderzocht moesten worden:

- ✚ de samenstelling van het assisenhof, daaronder begrepen het statuut van de gezworenen en assessoren;
- ✚ de bevoegdheid van het hof van assisen;
- ✚ de rechtspleging voor het hof van assisen;
- ✚ de beraadslaging;
- ✚ de motivering van de arresten;
- ✚ de indiening van een beroep tegen de arresten van het hof van assisen, beperkt in voorwerp;
- ✚ de verbetering van de rechtspositie van het slachtoffer (Erdman, 2006; Latoir, 2009; De Hert, 2006; Commissie Hervorming van het Assisenhof, 2005).

De commissie zette in een tweede **tussentijds verslag van 8 november 2005** het geheel van voorstellen, voornaamste grondslagen en motieven uiteen. Tot een wetsontwerp is het echter nooit gekomen (Latoir, 2009).

1.8.2.1. Modernisering van het hof van assisen zoals de politiek het wil: de door de commissie voorgestelde hervormingen

1.8.2.1.1. Specifiek kader

Luidens het wetsvoorstel stopt het hof van assisen een gelegenheidshof te zijn en wordt het omgevormd tot een **permanent rechtscollege**, dit om tegemoet te komen aan ernstige ongemakken aangaande de gerechtelijke organisatie en doeltreffendheid. Het voorstel maakt komaf met de **assessoren** en kiest voor een **gespecialiseerd mandaat** van de voorzitter. Dit betekent een meerwaarde voor het commissievoorstel om te evolueren naar een gemengd beraad, waarbij de voorzitter wordt toegevoegd aan de beraadslaging aangaande de schuldvraag. Daarnaast zou de functie als voorzitter van het assisenhof een **vaste betrekking** worden met een mandaat van vijf jaar en uitgeoefend worden door een gespecialiseerde magistraat (De Hert, 2006; Latoir, 2009; Verstraeten & Gyselaers, 2006).

1.8.2.1.2. Samenstelling van de jury

De commissie stelt een **afslanking van de jury** voor, van twaalf naar acht burgers, alsook een **uitbreiding van de leeftijdsgroep** om gezworene te zijn, van vijftientwintig tot vijfenzestig jaar in plaats van de nu geldende dertig tot zestig jaar. Het doel is om op deze manier tot een meer gevarieerde groep te komen. Het wetsvoorstel vangt een eventueel probleem van te dominante juryleden op door de aanwezigheid van de voorzitter bij het beraad (De Hert, 2006; Latoir, 2009).

De idee van het invoeren van een **seksuele pariteit** om meer evenwicht in de jury te bekomen, wordt door de commissie niet ingevoerd. Ook de mogelijkheid van **discretionaire wraking** wordt afgeschaft. Als tegengewicht voor deze afschaffing wordt voorzien in enerzijds de uitsluiting van juryleden op basis van in het verleden opgelopen veroordelingen, en anderzijds de vrijstelling van personen die kennelijk niet in staat zijn om in een jury te zetelen (Verstraeten & Gyselaers, 2006; Latoir, 2009).

Het wetsvoorstel bepaalt dat de voorzitter, inzake **terroristische misdrijven**, de zaak moet laten berechten door het hof van beroep indien hij er niet in slaagt een jury samen te stellen. Tot slot wordt voorgesteld om de jury niet meer de eerste dag van het proces, maar **acht dagen voor de start van de zitting** samen te stellen teneinde zich gemakkelijker te kunnen organiseren. In die tussentijd zou dan een **informatiesessie voor de juryleden** georganiseerd

kunnen worden om hen in te lichten over de werking van assisenhof, alsook over hun rechten en plichten (De Hert, 2006; Latoir, 2009).

1.8.2.1.3. Het gezamenlijk beraad: jury en voorzitter samen

Omdat de jury zich niet alleen dient uit te spreken over de feiten, maar ook recht moet beoordelen, voert het wetsvoorstel het **gezamenlijk beraad voor de schuldvraag** in. De voorzitter moet toelichting kunnen geven over juridische en technische begrippen buiten de aanwezigheid van de partijen, daar de jury deze niet noodzakelijk beheerst (Latoir, 2009).

De vrees bestaat dat de jury in geval van één enkel beraad over schuldvraag én strafmaat samen te zeer beïnvloed zou raken door enerzijds de persoonlijkheid van de beklaagde en anderzijds het pleiten van verzachtende omstandigheden. Daarom opteert het wetsvoorstel voor een **dubbel beraad**. Het gevolg hiervan is dat, bij een veronderstelde vergissing van de jury, de mogelijkheid wegvalt om de zaak uit te stellen naar een volgende zitting en voor te leggen aan een nieuwe jury. Daarnaast wordt de **functie van hoofdman** van de jury afgeschaft en zal het verdict van de jury door de voorzitter worden voorgelezen (Latoir, 2009; Verstraeten & Gyselaers, 2006).

1.8.2.1.4. De motivering

De commissie schrijft de motivering van zowel de **veroordeling als de vrijspraak** voor omdat zij dit als een fundamentele waarborg beschouwt van het recht op een eerlijk proces. De partijen hebben immers het recht om te weten waarom en op welke gronden de beschuldigde is veroordeeld of vrijgesproken. De motiveringsplicht leidt ook tot de **afschaffing van de geheime stemming**. Het is volgens de commissie niet mogelijk om tot een beslissing te komen indien de personen, die zich achter de beslissing scharen, zich niet bekend maken (Latoir, 2009; Verstraeten & Gyselaers, 2006; Commissie Hervorming van het Assisenhof, 2005).

Uit de eed van de jury verdwijnen de noties “intieme overtuiging” en “geweten”. De juryleden beslissen voortaan op grond van de “bewijzen en de middelen van verdediging” (Latoir, 2009).

1.8.2.1.5. Rechtsmiddelen

Met betrekking tot de beslissingen van het hof van assisen, acht de commissie het wenselijk om een meer effectieve controle in te voeren. Het is immers moeilijk aanvaardbaar dat tegen

een oordeel over de zwaarste misdrijven in een samenleving geen hoger beroep open staat. De commissie opteert om een **verruimde controle door het Hof van Cassatie** in te voeren. Dit rechtsmiddel moet zowel openstaan tegen een veroordeling als tegen een vrijspraak, met dien verstande dat de regels inzake de devolutive werking van de rechtsmiddelen, zoals deze bestaan in correctionele zaken en politiezaken, dienen te gelden. In geval van vrijspraak betekent dit dat een voorziening in cassatie met betrekking tot de strafvordering enkel openstaat voor het openbaar ministerie. De commissie kant zich tegen de gedachte dat ook de burgerlijke partij op strafrechtelijk vlak de mogelijkheid zou krijgen een rechtsmiddel in te stellen tegen de uitspraak van een vonnisgerecht. Een verruimde toetsing door het Hof van Cassatie wordt mogelijk gemaakt door de ingevoerde motiveringsplicht. Het wetsvoorstel voorziet tevens in de **auditieve registratie** van de debatten voor het assisenhof opdat cassatie haar opdracht kan uitvoeren (Lator, 2009; Verstraeten & Gyselaers, 2006).

1.8.2.1.6. De bevoegdheid van het hof van assisen

De commissie wenst de bevoegdheid van het hof van assisen te herschrijven en verkiest een **positieve en limitatieve lijst van misdrijven** op basis van objectieve criteria. Het hof van assisen oordeelt steeds over misdaden strafbaar met een levenslange vrijheidsstraf. Ook misdaden met een dodelijk slachtoffer én gepleegd met de intentie om te doden, alsook misdaden met een dodelijk slachtoffer gepleegd zonder de intentie om te doden, doch met een bijzondere wreedheid, zullen voor het hof van assisen worden gebracht. Dit vereist een aanpassing van de Grondwet. Tevens zal naar de toekomst toe de correctionele rechtbank criminele straffen kunnen opleggen. Het hof van assisen zal zich ten gevolge van deze werkwijze niet meer uitspreken over strafbare pogingen. Daarnaast wordt **correctionalisatie door de onderzoeksgerechten** op grond van verzachtende omstandigheden door het wetsvoorstel afgeschaft en wordt correctionalisatie door de vonnisgerechten op grond van verzachtende omstandigheden mogelijk (Latoir, 2009).

1.8.2.1.7. Verlichting en modernisering van de procedure

De commissie opteert voor het afschaffen van de **tussenkost van de raadkamer** bij de regeling der rechtspleging. Het Openbaar Ministerie dient op die manier haar vordering rechtstreeks te richten tot de kamer van inbeschuldigingstelling (De Hert, 2006; Latoir, 2009).

Daarnaast schrapt het wetsvoorstel de bevoegdheid van de voorzitter van het assisenhof om voor de zitting **aanvullend onderzoek** te verrichten, alsook de mogelijkheid om voor het

begin van de debatten de beschuldigde te ondervragen (Latoir, 2009; Verstraeten & Gyselaers, 2006).

De commissie is van mening dat de procedure kan worden verbeterd door, buiten de aanwezigheid van de jury om, een **preliminaire zitting** te organiseren, welke voorafgaat aan de opening van de debatten over de grond van de zaak. Deze zitting zou een drievoudige doelstelling hebben:

- ✚ de behandeling van de in artikel 312*bis* van het Wetboek van Strafvordering bedoelde middelen;
- ✚ de behandeling van eventuele verzoeken tot aanvullend onderzoek;
- ✚ de bepaling van de lijst der getuigen (Latoir, 2009; Verstraeten & Gyselaers, 2006).

De voorzitter zou volgens het wetsvoorstel over een **marginaal toetsingsrecht** moeten beschikken om getuigen te kunnen weigeren die niets te maken hebben met de feiten die aan de beschuldigde ten laste worden gelegd. Tevens wenst de commissie dat het buurt- en familieonderzoek, verricht door de politie, geoptimaliseerd wordt door een multidisciplinair moraliteitsonderzoek dat opgesteld wordt onder de verantwoordelijkheid van de Federale Overheidsdienst Justitie en uiteengezet wordt tijdens de zitting van assisen (Latoir, 2009; Verstraeten & Gyselaers, 2006).

Door enerzijds de verplichte voorlezing van de akte van beschuldiging te vervangen door een beknopte uiteenzetting van de beschuldiging, en anderzijds de mogelijkheid tot het formuleren van opmerkingen na de getuigenissen te schrappen, tracht men tijd te besparen. Daarenboven wordt het systeem van de vragenlijsten niet langer verplicht (Latoir, 2009; Commissie Hervorming van het Assisenhof, 2005).

1.8.2.1.8. Verbetering van de positie van het slachtoffer

De commissie acht het aangewezen om te streven naar een verbeterde en uniforme bejegening van slachtoffers, zoals bijvoorbeeld een betere **ondersteuning** tijdens de gerechtelijke procedure, de terbeschikkingstelling van **informatie** en de **plaats van het slachtoffer als partij** tijdens het proces (Verstraeten & Gyselaers, 2006; Latoir, 2009).

1.8.3. Wetsvoorstel Mahoux

Het eindverslag van de commissie Verstraeten-Frydman, waarin voorstellen worden aangereikt voor de hervorming van het hof van assisen, heeft nooit geleid tot het indienen van een wetsontwerp. Het was senator Mahoux die, een eerste maal op 26 april 2007 en een tweede maal op 25 september 2008, een wetsvoorstel bij de Senaat indiende. Omdat hij zich hiervoor volledig op het commissieverslag van 2005 baseerde, is een analyse van het wetsvoorstel Mahoux overbodig (Latoir, 2009; Baekeland, 2009).

1.8.4. Het advies van de Hoge Raad voor de Justitie omtrent het wetsvoorstel Mahoux

Het wetsvoorstel van senator Mahoux vormde de basis voor een geanimeerde parlementaire bespreking en werd door de Hoge Raad voor de Justitie grondig onder de loep genomen (Gyselaers, 2012).

De Hoge Raad heeft getracht om een genuanceerd advies te brengen waarin naast juridisch-technische argumenten voor de afschaffing van het hof van assisen, ook alternatieven voor het behoud werden aangereikt. Uit de justitiebarometer blijkt immers dat achtenzestig procent van de bevolking voor het behoud van assisen is (Boone & Moriau, 2009).

De Hoge Raad is van mening dat het wijzigen van fundamentele aspecten van de assisenprocedure, zoals het invoeren van het gezamenlijk beraad over de schuldvraag, de motiveringsplicht en het voorzien van een vorm van hoger beroep, het opzet en de eigenheid van deze procedure als dusdanig aantast dat de procedure wordt uitgehold. Indien men aan de essentiële bestanddelen van het hof van assisen wil tornen, rijst onherroepelijk de vraag of deze instelling nog nut, laat staan legitimiteit heeft, en of het niet beter is om een afschaffing van het assisenhof te overwegen. De Hoge Raad stelt vast dat een afschaffing een automatische en klare oplossing zou brengen voor de problemen waar de assisenprocedure mee kampt (Hoge Raad voor de Justitie, 2009).

Toch sprak de Hoge Raad zich over een aantal punten van het wetsvoorstel positief uit, zoals het inrichten van een zitting ter informatie voor de juryleden, het verwerpen van de vereiste seksuele pariteit tussen de juryleden, de dubbele beraadslaging en de motivering van de beslissing, zowel bij veroordeling als bij vrijspraak. Daarnaast steunt de Hoge Raad ook het aanpassen van de leeftijdsvereiste, maar stelt echter voor om een leeftijdsvork in te stellen van

achtentwintig tot drieënzestig jaar in plaats van de voorgestelde vijftientwintig tot vijfenzestig jaar (Hoge Raad voor de Justitie, 2009; Latoir, 2009).

Afsluitend kan gesteld worden dat de Hoge Raad, net zoals de commissie Verstraeten-Frydman, voor een opdoeking van het hof van assisen is. Zij ziet twee mogelijke alternatieven voor een eventuele afschaffing: enerzijds een volledige professionalisering van de strafrechtspraak zonder de betrokkenheid van de burger, en anderzijds het invoeren van het systeem van “*échevinage*” (Hoge Raad voor de Justitie, 2009).

1.8.5. Het arrest Taxquet

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) oordeelde op 13 januari 2009 dat in de zaak “Richard Taxquet” het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) geschonden was (EHRM, 2009). Door deze veroordeling van België werd de reeds op til staande hervorming van de Belgische assisenprocedure in een stroomversnelling gebracht (Verstraeten & Gyselaers, 2010).

Op 7 januari 2004 werd Richard Taxquet, samen met zeven andere beschuldigen, door het Luikse hof van assisen veroordeeld tot een gevangenisstraf van twintig jaar voor moord op Minister van Staat André Cools en poging tot moord op diens partner. Taxquet kon deze veroordeling moeilijk begrijpen en aanvaarden, zeker omdat hij gedurende het hele proces zijn onschuld staande heeft gehouden. Volgens hem was hij veroordeeld zonder te weten waarom, wat in strijd was met zijn recht op een eerlijk proces (artikel 6 EVRM⁵). Omdat zijn cassatieberoepen verworpen werden, was Taxquet genoodzaakt zijn gelijk te halen bij het EHRM (EHRM, 2009; Merckaert, 2013; X, 2009; Lavrysen & Bombeek, 2009).

De Tweede Kamer van het Europees Hof oordeelde dat zijn recht op een eerlijk proces inderdaad geschonden was. Zij haalde aan dat de voorgelegde schuldvragen te algemeen en te vaag waren en beschouwde de antwoorden op de schuldvragen als te beknopt. Hierdoor kreeg Taxquet terecht de indruk dat er een weinig transparante en arbitraire beslissing was genomen en was het voor hem, zonder de redenen voor zijn schuldigverklaring te kennen, onmogelijk om de beslissing van het assisenhof te begrijpen. Het Europees Hof vindt het noodzakelijk om, zowel aan de beschuldigde als aan de publieke opinie, een beslissing uit te leggen, alsook

---

⁵ Zie bijlage 2

de redenen weer te geven waarom de jury overtuigd is van de schuld of onschuld van de betrokkene (Merckaert, 2013; X, 2009).

De Belgische Staat reageerde hier op door te stellen dat de Belgische assisenprocedure wel degelijk in overeenstemming is met artikel 6 van het EVRM, en beriep zich daarom op de zaak *Roelens t/ België* van 30 maart 1992 en de zaak *Zarouali t/ België* van 29 juni 1994. Beide beschuldigen werden door het assisenhof veroordeeld en stelden, tegen de afwezigheid van een motivering van het verdict, cassatieberoep in. De cassatieberoepen werden verworpen en in beide gevallen besloot de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens (ECRM) dat er geen schending was van artikel 6 EVRM. De zaken werden, wat betreft het opgeworpen motiveringsgebrek, onontvankelijk verklaard. Het ECRM oordeelde dus dat de rechtspleging voor het hof van assisen, en meer bepaald de wijze waarop de schuldvragen werden opgesteld, in overeenstemming was met het artikel betreffende het recht op een eerlijk proces. Indien deze schuldvragen “precies” werden gesteld, was het motiveringsgebrek onbelangrijk en moesten de juryleden enkel antwoorden met “ja” of “neen”. De beschuldigde kon dan aan de hand van de “precieze” vragen en antwoorden van de jury achterhalen waarom hij werd veroordeeld. Volgens het ECRM verving deze “precieze” vraagstelling het gebrek aan motivering en bood het voldoende waarborgen voor het recht op een eerlijk proces (EHRM, 2009; X, 2009; Baekeland, 2009).

De heer Taxquet van zijn kant beriep zich op de zaak *Papon t/ Frankrijk* van 15 november 2001 om aan te tonen dat er meer vragen gesteld moeten worden om een gedetailleerde en precieze behandeling mogelijk te maken. In deze zaak werden aan de gezworenen, met betrekking tot de enige beschuldigde in de zaak, maar liefst 768 vragen gesteld, terwijl in de zaak Taxquet van de eenendertig schuldvragen er maar vier betrekking hadden op de beschuldigde. Gelet op het precieze karakter van de 768 schuldvragen, vormden deze het “kader” waarop het verdict kon worden gebaseerd en werd het gebrek aan motivering op die manier gecompenseerd (EHRM, 2009; X, 2009).

De Tweede Kamer van het Europees Hof stelde vrij onomwonden dat een beslissing van het hof van assisen steeds de concrete redenen voor die beslissing moet toelichten (Merckaert, 2013).

Omdat het arrest Taxquet tot gevolg had dat de bestaande assisenprocedure in België onder druk kwam te staan, diende de Belgische Staat een verzoek in om de zaak opnieuw te laten

behandelen door de Grote Kamer van het EHRM. Dit verzoek werd op 5 juni 2009 aanvaard (Merckaert, 2013; Van Meerbeeck, 2009).

De draagwijdte van het arrest reikte echter verder dan de landsgrenzen waardoor ook andere Europese landen vreesden dat hun jurysysteem niet (meer) in overeenstemming zou zijn met artikel 6 EVRM. Deze ongerustheid resulteerde in de inmenging van Frankrijk, Ierland en het Verenigd Koninkrijk in de procedure voor de Grote Kamer (Merckaert, 2013; Verstraeten & Gyselaers, 2010).

Het Hof van Cassatie heeft echter niet gewacht op de uitspraak van de Grote Kamer en stapte af van haar traditionele rechtspraak waarin het steeds oordeelde dat uit het feit dat de jury haar beslissing niet moet motiveren, niet kan worden afgeleid dat de beschuldigde geen eerlijk proces heeft gekregen. Het Hof van Cassatie bracht haar rechtspraak op één lijn met die van het EHRM door te beslissen dat een gebrek aan motivering van het oordeel van de jury wel een schending uitmaakt van artikel 6 EVRM (Merckaert, 2013; Sonck, 2009).

Op 16 november 2010 deed de Grote Kamer van het Europees Hof uitspraak in de zaak *Taxquet*. Hoewel zij, net zoals de Tweede Kamer, oordeelde dat het recht van *Taxquet* op een eerlijk proces inderdaad geschonden was, waren er in de redenering van de twee kamers een aantal opmerkelijke verschillen waar te nemen. De Grote Kamer stelt dat het niet aan het Europees Hof is om zich uit te spreken over de keuze van een Staat voor een jurysysteem. Het Hof heeft wel de taak na te gaan of de werking van het gekozen strafrechtssysteem in overeenstemming is met artikel 6 EVRM. Door te verwijzen naar eerdere jurisprudentie, zoals de zaak *Roelens t/ België*, de zaak *Zarouali t/ België* en de zaak *Papon t/ Frankrijk*, geeft de Grote Kamer aan dat artikel 6 EVRM niet vereist dat een jury de redenen voor zijn oordeel moet opgeven. De beschuldigde en de publieke opinie moeten echter wel in staat zijn om de beslissing te begrijpen. Daarnaast moeten ook voldoende waarborgen tegen willekeur voorhanden zijn. Aan deze eisen kan voldaan worden door middel van een duidelijke motivering van het oordeel. Bij wijze van voorbeeld schuift de Grote Kamer twee alternatieven naar voor: het geven van richtlijnen door de voorzitter aan de leden van de jury omtrent de rechtsvragen of de bewijsmiddelen, of het nauwkeurig formuleren van de schuldvragen die dan het kader van de beslissing van de jury vormen waarop de beschuldigde kan terugvallen (Merckaert, 2013; X, 2009).

Vervolgens sprak de Grote Kamer zich uit over de feiten van de zaak Taxquet. Zij stelde vast dat de schuldvragen die aan de jury werden voorgelegd te beknopt en onvoldoende geïndividualiseerd waren om de heer Taxquet in staat te stellen te begrijpen op welke gronden hij werd veroordeeld. Net zoals de Tweede kamer concludeerde de Grote Kamer bijgevolg dat het recht van de beschuldigde op een eerlijk proces geschonden was. Het principiësarrest van de Tweede Kamer werd aanzienlijk afgezwakt door de Grote Kamer: het is niet per se nodig dat de jury een uitdrukkelijke motivering van de beslissing geeft. Een precieze formulering van de schuldvragen zou in principe kunnen volstaan om te voldoen aan de vereisten van artikel 6 EVRM (Merckaert, 2013; X, 2009).

Tot slot heeft Richard Taxquet bij het Hof van Cassatie om een heropening van zijn zaak gevraagd en werd het arrest van 7 januari 2004 vernietigd. Het proces zal voor het hof van assisen te Namen worden overgedaan (Merckaert, 2013; De Hert, Decaigny & Weis, 2009).

1.8.6. De uiteindelijke hervorming met de Wet van 21 december 2009

De Wet tot hervorming van het hof van assisen werd op 21 december 2009 afgekondigd. Met deze nieuwe wet wordt het behoud van het assisenhof bekrachtigd, alsook van een jury die alleen beslist over de schuldvraag. Naast het feit dat deze wet vele (logge) procedure-elementen intact laat, werden ook enkele fundamentele wijzigingen doorgevoerd en nieuwigheden geïntroduceerd, waarvan de impact zich, verder dan de assisenprocedure, tevens uitstrekt op correctioneel niveau (Gyselaers, 2012; Verstraeten & Gyselaers, 2010).

Zo wordt artikel 235*bis*, § 5 Sv. met betrekking tot de zuivering van nietigheden gewijzigd en sleutelt de wetgever aan de bevoegdheidsregels. Een andere nieuwigheid betreft de invoering van een motiveringsplicht van de schuldvraag (art. 334 Sv.) met de daarbij gepaard gaande rationalisering van het besluitvormingsproces. Bovendien wordt ook een preliminaire zitting ingevoerd (art. 274 *et seq.* Sv.) (Gyselaers, 2012; Verstraeten & Gyselaers, 2010).

De wetgever wil met de wet een nieuwe en meer overzichtelijke structuur met duidelijke titels en ondertitels in het Wetboek van Strafvordering bereiken. Verscheidene artikels worden gehergroepeerd en oude of verwarrende bepalingen worden geschrapt. De bepalingen betreffende de “samenstelling van de jury”, die tot nog toe in het Gerechtelijk Wetboek waren ondergebracht, worden overgeheveld naar het Wetboek van Strafvordering. Op die manier komt de gehele assisenprocedure aan bod in dit Wetboek. Tot slot worden ook de regels met

betrekking tot de stemverrichtingen opgenomen in het Wetboek van Strafvordering (Gyselaers, 2012; Defoort, 2010).

1.9. Besluit

In België worden jaarlijks om en bij de honderd zaken voor het hof van assisen afgerond. Het aantal assisenzaken in verhouding tot alle strafzaken bedraagt ongeveer 0,01 procent. Dit is heel weinig, maar het gaat dan ook om de zwaarste misdrijven, zoals moord. Niettemin krijgt dit fenomeen heel wat aandacht. Ook in de media wordt gretig gerapporteerd over assisenprocessen (Tubex, 2004; Noelmans & Beyens, 2010; Lavrysen & Bombeek, 2009). Iedereen heeft wel een mening als het om bestraffing gaat. Polls over de schuld of onschuld van een beschuldigde, waarin de stem van de burger luid en repressief klinkt, schieten als paddenstoelen uit de grond. Toch kunnen de vooroordelen die vandaag de dag te snel geveld worden, alsook de snelle, scherpe uitspraken best wat genuanceerd worden, omdat over iemands leven oordelen misschien wel het moeilijkste is wat er bestaat (Van Steenbrugge, 2012).

Hoofdstuk 2: Procesbeleving

2.1. Inleiding

Er is inmiddels, via mediaberichtgeving en wetenschappelijk onderzoek, veel geweten over hoe slachtoffers strafbare feiten ervaren. Over de ervaringen en percepties van verdachten en veroordeelden met hun proces is echter veel minder bekend. Dit blijkt uit de weinig beschikbare literatuur rond dit thema (Malsch, 2002).

Bij gebrek aan onderzoek naar procesbeleving in België, neemt in dit hoofdstuk het werk van R. Rijkxen (1961) een centrale positie in. Hij vroeg aan 901 mannelijke en vrouwelijke gedetineerden, die hun straf uitzitten in Nederland, om hun percepties van, en ervaringen met het strafproces neer te schrijven, van aanhouding tot en met het uitzitten van de straf. Naast het beoordelen van enkele actoren van het strafproces, zal ook aandacht besteed worden aan de invloed van de media (Malsch, 2002; Rijkxen, 1961).

2.2. De vrouw en haar assisenproces

Uit studies die handelen over de procedures die men in rechtszaken hanteert, de manier waarop men zaken aanpakt en waarop men verdachten schuldig bevindt en veroordeelt, kan veel kennis verworven worden. Deze gegevens kunnen onder meer inzicht bieden in de beleving van de vrouw met het strafrecht (Heidensohn, Silvestri & Campling, 1996).

Vrouwen geven aan dat rechtszaken hen een gevoel van angst bezorgen. Angst om voorgoed weggestoken te worden (Parker, Casburn & Turnbull, 1981). Het feit dat vrouwen aan een overwegend mannelijke omgeving worden blootgesteld, ervaren zij als intimiderend, vernederend en beklemmend (Heidensohn *et al.*, 1996). Omdat zij, meer dan mannen, een grotere kans hebben om als *first offender* voor de rechtbank te verschijnen, beleven zij deze gebeurtenis als traumatisch en ingewikkeld (Parker *et al.*, 1981; Heidensohn *et al.*, 1996).

“A large proportion of the girls did not understand what was happening during the proceedings; they were not clear who the people were in court, some could not understand the language and some did not understand the court’s decision. Many girls, for example, mentioned that they had thought that the clerk of the court was presiding and had initially addressed their remarks to him rather than to the magistrates. Likewise the girls were rarely able to distinguish between costs, compensation and fines and viewed them all as ‘punishments’.”

Most girls were also confused by the rules of court procedure regarding, for example, when they should speak and when they should sit down or stand up.”

(Home Office, 1975, pag. 50)

Verder halen deze vrouwen aan dat zij vaak niet begrepen wat er tijdens het proces werd gezegd. Menigmaal verlieten zij de rechtszaal zonder te weten wat er nu juist werd beslist. Het was vervolgens de politie die hen in sommige gevallen moest uitleggen dat ze niet naar huis konden gaan. De vrouwen hadden het er ook moeilijk mee dat zij amper de mogelijkheid kregen om te spreken gedurende de rechtszaak. Wat echter vaak voorkwam was dat, indien zij toch die kans kregen, het niet lukte om hun gevoelens onder woorden te brengen (Dell, 1971).

“(…) Frequently the women said that they had not been able to catch what was being said. One women described her feelings when she was invited to speak in court and failed to respond, much as she wished to: ‘I was too overawed and frightened... I didn’t want to make a fool of myself – I would only have cried.’”

(Dell, 1971, pag. 17-19)

Het boek *Meningen van gedetineerden over de strafrechtspleging* van R. Rijksen (1961) bevat 956 fragmenten uit 901 brieven, geschreven door gedetineerden die zich in huizen van bewaring en gevangenissen, verspreid over Nederland, bevonden. Aan hen werd gevraagd om hun ervaringen met het strafrechtelijk beleid neer te schrijven. De auteur geeft de ongekuiste versies weer, inclusief de gemaakte spelfouten. Omdat dit minder vlot leest, worden de citaten in deze scriptie licht herschreven, zonder aan de eigenlijke boodschap te raken. Aan de hand van deze fragmenten wordt een indringend beeld weergegeven van hoe het strafproces en de detentie door de betrokkenen toen werd ervaren (Malsch, 2002). Zij hebben het beleid ondergaan en kunnen daardoor hun eigen visie aan de hand van brieven presenteren. Het gevaar dreigt immers dat het strafrechtelijk beleid als te eenzijdig wordt gezien, namelijk enkel vanuit het perspectief van de autoriteiten en de functionarissen wiens taak het is het strafrecht te realiseren (Rijksen, 1961). Ondanks het feit dat het materiaal zwaar gekleurd wordt door de tijd waarin het op papier werd gezet (jaren vijftig vorige eeuw), zijn bepaalde percepties en ervaringen vandaag de dag nog ongeveer hetzelfde (Malsch, 2002). Tevens is het belangrijk aan te halen dat de ervaringen van de 901 brieven-schrijvers niet te veralgemenen zijn naar de ervaringen van de totale populatie van gedetineerden en dat geen van de vermelde feiten op zijn objectieve juistheid werd getoetst. Het gaat immers uitsluitend

om het verkrijgen van inzicht in de wijze waarop de gedetineerden gereageerd hebben op alles wat hun in de loop van de strafrechtspleging overkomen is (Rijksen, 1961).

Sommige gedetineerden oordeelden **negatief** over het **verloop** van hun rechtszaak. Zij vonden dat de afstand tot de rechterlijke macht te groot was en dat de behandeling van de zaak op de zitting soms niet te verstaan of niet te begrijpen was. Tevens is er veel **kritiek** op een verondersteld gebrek aan **inlevingsvermogen** van **rechters** in de “gewone man of vrouw” die een misdrijf gepleegd heeft, alsook op de manier waarop **advocaten** (voornamelijk pro deo) de verdediging van hun cliënt op zich nemen (Malsch, 2002).

*“Ik kan met zekerheid aannemen dat niemand van de rechterlijke macht
ooit een voet in een huis van bewaring of een gevangenis heeft gezet,
laat staan dat deze personen weten hoe het leven daar is!*

*Ik neem ook aan dat de personen van de rechterlijke macht zich nooit en te nimmer realiseren dat,
wanneer zij een strafmaat uitspreken, zij voor 100% weten wat zij uitspreken. (...)*”

(Rijksen, 1961, pag. 105, fragment 311)

-----

*“(...) De officier van justitie maakt zich, door een slechte woordkeuze, vaak erg belachelijk
en soms, heel soms, interpreteert hij zaken verkeerd.*

*Bovendien zou ik hier nog willen opmerken dat het om een openbare zitting gaat
en dat dan ook iedereen de officier van justitie moet kunnen verstaan.*

*Als ik één opmerking zou mogen maken ten aanzien van de rechters,
dan is dat ze dat vervloekte fluisteren onder elkaar tijdens de zitting achterwege moeten laten.*

Meestal heeft het niets om het lijf, maar het werkt irriterend.”

(Rijksen, 1961, pag. 108, fragment 324)

-----

*“(...) Ik heb het meerdere malen meegemaakt dat bepaalde leden van de rechtbank
òf met elkaar òf met het Openbaar Ministerie zitten te praten
tijdens de verhoren of tijdens het pleidooi van de verdediger; dit is toch geen stijl! (...)*”

(Rijksen, 1961, pag. 109, fragment, 326)

-----

*“Als men op de vragen van de voorzitter antwoord,
dan krijgt men van hem niets anders dan sarcastische antwoorden terug.*

Hij zegt dan: ‘Zie eens hoe de beschuldigde daar staat, zonder enig berouw’.

Hij denkt er echter niet aan dat, na enige tijd in voorarrest te hebben doorgebracht, men verbitterd is (...).”

(Rijksen, 1961, pag. 109, fragment 327)

“Verschillende keren wordt er gezegd: ‘de verdachte staat te lachen voor de rechtbank’.

De rechters straffen dan zwaar want de verdachte geeft er niets om, hij lacht toch?

Ze moesten eens weten hoe zo iemand wel kan huilen en alleen maar lacht van de zenuwen. (...)

(Rijksen, 1961, pag. 110, fragment 330)

“(...) De president was Mr. Q.

De manier waarop ik door de president uitgekafferd werd zal ik nooit vergeten,

hij maakte mij sprakeloos.

Het was niet de eerste maal dat ik met justitie in aanraking kwam,

en dit werd mij op een zo ongezouten manier voor de voeten gegooid, dat ik mij afvroeg

of ik hier terecht stond voor vergrijpen waarvoor ik reeds eerder werd veroordeeld

of voor een nieuw vergrijp. (...)

(Rijksen, 1961, pag. 111, fragment 331)

“(...) Voor het verdere pleidooi van Mr. X was geen enkele belangstelling.

De president heeft met zijn mederechters al die tijd hinderlijk zitten praten en lachen.

Dit moet voor de verdediger ontzettend irriterend zijn en voor de verdachte geeft het een gevoel

dat er niet de minste belangstelling is voor de punten die ten zijne gunste aangevoerd worden.

(...)

Nu de uitspraak. Bij het voorlezen van het vonnis begon de klok achter in de zaal 10 uur te slaan.

Deze klok was blijkbaar defect en bleef doorslaan.

De president speelde het klaar om tijdens het voorlezen van de uitspraak

ook nog met zijn mederechters te spreken over die klok en had de grootste pret.

Het vonnis werd in naam der Koningin lachende en met de grootste pret voorgelezen. (...)

(Rijksen, 1961, pag. 111, fragment 331)

“(...) ik was op van de zenuwen, ik kon niet stil blijven staan,

ik stond te bibberen als een klein kind, waar ik niks aan doen kon.

Er werd mij gevraagd of ik nog wat te zeggen had, nou U kunt mij geloven of niet,

maar ik kon geen stom woord uitbrengen. (...)

(Rijksen, 1961, pag. 114, fragment 334)

“(...) Een advocaat (althans pro deo) heeft niets te zeggen.

Mijn vorige advocaat moest zijn pleiten even staken tot de heren uitgekletst waren en kon toen verder gaan,

maar zonder dat de heren er ook maar één ogenblik aandacht aan besteedden.

Belangeloos zitten ze te wachten ‘tot die vent klaar is’

deze uitdrukking ligt duimendik op de gezichten.

Voor de vorm wordt aan de verdachte gevraagd ‘Of hij nog iets heeft te zeggen’.

Dat dit helemaal geen uitwerking heeft, behoeft ik zeker nauwelijks te vermelden.”

(Rijksen, 1961, pag. 114, fragment 335)

-----

*“Het gezegde van ‘de verdachte wordt gehoord’ wekt,
naar door mij ingewonnen informatie,
de lachlust op van gedetineerden die over een behoorlijke ontwikkeling beschikken.
Het feit dat ik niet de gelegenheid kreeg om de zaak rustig duidelijk te maken
en dat de president er regelmatig tussen wierp: ‘dat weten wij wel beter’,
heeft mij alle moed en vechtlust ontnomen. (...)”*
(Rijksen, 1961, pag. 118, fragment 347)

-----
*“Het zou volgens mij een hele verbetering zijn dat, wanneer een verdachte voor de rechtbank staat,
deze wat meer gelegenheden kreeg om te praten,
want volgens mij heeft dan iedere verdachte wel last van zijn zenuwen
en is dan vaak niet bij machte om zich vlot uit te drukken,
en vooral wanneer men dan ook nog door leden van de rechtbank voor het één of ander
wordt uitgemaakt of wordt afgesnauwd.”*
(Rijksen, 1961, pag. 118, fragment 350)

-----
*“Toen ik ter zitting was en de president mij vroeg of ik nog iets wou zeggen,
deed ik mijn uiterste best om te vertellen hoe ik tot deze misdaad was gekomen.
De heren vermaakten zich echter onder elkaar zonder ook maar even te luisteren.
Ik vond dit niet zo héél erg prettig.”*
(Rijksen, 1961, pag. 119, fragment 351)

-----
*“Als de president iets vroeg en je gaf antwoord, dan zat men je allemaal uit te lachen.
Men wordt gewoon voor de gek gehouden.”*
(Rijksen, 1961, pag. 119, fragment 352)

-----
*“Ik heb een bekende zaak en heb dus een straf verdiend,
maar nooit had ik kunnen denken, daar ik voor de eerste keer zit, dat er een rechtbank bestaat die,
als je voor moet komen, zitten te lachen en pret te maken en je van alles naar je hoofd gooien
en dan later, als ze je iets vragen dat je niet begrijpt omdat je ontzettend zenuwachtig bent om voor leugenaar
uitgescholden te worden, achter der handen zitten te lachen.
Dit is mij geweldig tegengevallen...”*
(Rijksen, 1961, pag. 119, fragment 354)

-----
*“Dit vond ik wel een beetje vreemd gaan.
Gedurende de hele zitting waren er verschillende rechters die met elkaar aan het lachen waren,
alsof ze elkaar druk moppen aan het vertellen waren. Ik vond dit echt wel wat vreemd,
en het geheel vond ik een onpersoonlijke beweging. Er werd net gedaan of er geen beklagde stond. (...)”*
Nee, ik vond ’t een vreemde, rare bedoening.”
(Rijksen, 1961, pag. 120, fragment 355)

*“De advocaten pro deo,
dat zijn hopeloze gevallen.*

*Die laten zich in vele gevallen aan de betrokken persoon, waaraan ze zijn toegewezen voor de zitting,
ofwel niet zien, ofwel 5 minuten op de laatste dag vóór de zittingsdag.”*

(Rijksen, 1961, pag. 134, fragment 408)

-----

*“Zij die een pro deo advocaat moeten nemen zijn erg slecht af,
daar het zeer veel voorkomt (ikzelf heb dit een keer meegemaakt) dat de heren pro deo advocaten
de avond voor de zitting even gauw aankomen waaien en dan al beginnen te zeggen, ‘ik heb geen tijd’.*

Voor die f35 – f50 die de heren krijgen, kan je natuurlijk niets verwachten, nietwaar?”

(Rijksen, 1961, pag. 134, fragment 409)

“Over mijn pro deo rechtsbijstand meen ik te moeten zeggen dat die absoluut onvoldoende was.

(...) kwam mijn raadsman mij bezoeken (een dag voor de zitting)

en vertelde mij dat hij nog geen gelegenheid had de processtukken in te zien.

Dat geeft je dan wel een schok en het vertrouwen in zo’n raadsman is weg. (...)”

(Rijksen, 1961, pag. 135, fragment 410)

-----

*“Het gebeurt veel te veel dat de toegevoegde verdediger niet de nodige aandacht aan de zaak wijdt.
Dit is vooral een psychologische fout – het doet de verdachte zich van alles en iedereen verlaten voelen.”*

(Rijksen, 1961, pag. 135, fragment 413)

-----

*“(...) de verdediger zal in evenredigheid met het stijgen van zijn banksaldo
meer belangstelling tonen voor zijn cliënt.”*

(Rijksen, 1961, pag. 136, fragment 415)

Het **openbare karakter** van het strafrechtssysteem leidt bij een aanzienlijk deel van verdachten en veroordeelden tot schaamte. Sommigen geven er de voorkeur aan om de zitting enkel voor familieleden toegankelijk te maken (Malsch, 2002).

*“(...) Het hele geval liet mij vrij koud,
want ik wilde niets liever dan mij zo spoedig en zo lang mogelijk verbergen voor de hele mensheid,
zo intens schaamde ik mij bij het aanhoren van al die feiten,
die nu en tijdens de daad hebben plaatsgevonden.”*

(Rijksen, 1961, pag. 110, fragment 329)

“(…) Tijdens de zitting wordt de arrestant volkomen in zijn hemd gezet door de gedeeltelijke voorlezing van het reclasserings- en eventueel psychiatrisch rapport. Familieomstandigheden etc. worden uiteengerafeld.

Dit alles voor de gretige oren van het publiek, waardoor het voor de meeste mensen moeilijk is om van zich af te praten. Dit zou minder het geval zijn wanneer de zitting niet voor het publiek toegankelijk zou zijn.”

(Rijksen, 1961, pag. 112, fragment 332)

“De terechtzitting is vaak niet meer dan een publieke gemakelijkheid. De rechters voelen zich geroepen om met humor (sarcasme) iemand die terecht staat nog zo'n beetje door de hekel te halen. Antwoorden kan men daarop moeilijk, want geeft men een correct, doch terechtwijzend antwoord, dan zijn de rapen gaar, want dan heeft men niets meer te verwachten.

Dit moest verboden worden, laat men zich aan de feiten houden, en recht spreken. (...)”

(Rijksen, 1961, pag. 114, fragment 335)

“Die publieke tribune waar iedereen maar kan aanhoren waarvoor je terecht staat, en wanneer je weet dat er zoveel mensen achter je zitten, durf je je nooit goed uit te spreken voor de rechtbank. Dit moest alleen voor familie toegankelijk zijn. Ook terwijl de getuigen nog in de zaal zitten word je hele dossier voorgelezen.

Dat zijn dingen die niet deugen. Wat heeft een ander daar mee te maken?

En meestal maakt het de mensen die voorkomen bitter, en jagen zodoende de heren achter de groene tafel tegen hun in 't harnas.

Ik heb het zelf meegemaakt dat men mijn dossier voorlas en ik wilde opvliegen om ze te vertellen dat ik goed genoeg wist wat daar in stond en zij net zo goed. Maar je moet je inhouden.”

(Rijksen, 1961, pag. 139, fragment 427)

“Ik word ellendig als ik er aan denk, aan de beledigingen die ik heb moeten slikken voor al het publiek.

Het is af en toe geen terechtzitting meer, maar een gemakelijkheid ten koste van een stumper (...).”

(Rijksen, 1961, pag. 140, fragment 428)

“Kan de zitting niet met gesloten deuren gebeuren? Moet er dan altijd wildvreemd volk bij zijn? Als de familie er bij is dan is dat al voldoende. (...)”

(Rijksen, 1961, pag. 140, fragment 429)

Strafrechtszaken hebben iets sensationeels en maken daardoor een groot deel uit van de berichtgeving in de **media**. Mensen worden over het algemeen graag ingelicht over misdrijven omdat deze angst en onzekerheid teweeg brengen. De media- en reclamejongens weten dat de nieuwsgierigheid naar dit soort zaken groot is, en sturen maar al te graag bloederige berichten over misdrijven, daders en slachtoffers de ether in. De zaak Van Themsche, de zaak De Gelder, de zaak Dutroux, de vervroegde vrijlating van Michelle Martin,... Het zijn gebeurtenissen die de maatschappij beroeren en in beweging brengen (Van Steenbrugge, 2012). Gedetineerden vinden het echter voldoende dat zij in het openbaar terecht staan en zijn dus niet te spreken over de rol die de media in hun leven inneemt (Malsch, 2002).

*“In X komen durf ik niet want dankzij de pers weet ieder wat ik gedaan heb,
en de pers maakt van een mug een olifant. (...)*

*De pers verknoeit je leven, daarom:
geen pers bij de rechtbank of alleen een vertrouwde pers, geen sensatieberichten.”*
(Rijksen, 1961, pag. 138, fragment 422)

-----

*“(...) Is het niet genoeg dat men openbaar terechtstaat?
Moet wereldkundig worden gemaakt dat die en die persoon dat en dat gedaan heeft?
Zo weet iedereen buiten de intieme kring het
en is de kans groot dat men later bij een sollicitatie of dergelijke hoort, ‘O, bent U die en die’.
Dan is de kans verkeken. Dat is faliekant tégen het standpunt van reclassering.
Het wordt er door deze persverslagen niet gemakkelijker op.
Meestal zijn deze verslagen ook niet nauwkeurig, maar enigszins sensationeel. (...)”*
(Rijksen, 1961, pag. 138, fragment 423)

-----

*“(...) Ik ben voor mijn laatste straf vier maal moeten verschijnen maar achtmaal veroordeeld.
Vier maal door de rechtbank en vier maal door de pers.
Zodat het kleinste kind in het stadje waar ik vandaan kom
met de vinger na kan wijzen.”*
(Rijksen, 1961, pag. 139, fragment 425)

-----

*“(...) En moeten de eerste letters van je naam altijd in de krant staan?
Je kennissenkring weet gelijk wat er gebeurd is.
Kom je dan terug in de maatschappij, dan word je gelijk uitgestoten., en dat kan gevolgen hebben.
Daarom een verzoek:
laat de letters van de naam buiten het krantenartikel blijven.”*
(Rijksen, 1961, pag. 140, fragment 429)

“(...) Zodoende is dat een straf apart voor ons.”

(Rijksen, 1961, pag. 139, fragment 426)

Doch zijn er ook brieven-schrijvers die **positief** oordeelden over hun rechtszaak. Zij vonden steun bij hun advocaat, hun zaak werd rustig behandeld en de rechter liet hen goed inzien op welke manier zij in de fout waren gegaan (Malsch, 2002).

“De rechtszitting die is mij persoonlijk voor honderd procent meegevallen.

Hier laten ze je zien dat je fout bent geweest,

maar geven ze je toch ook nog weer een kans, als je tenminste je volle medewerking hebt verleend.”

(Rijksen, 1961, pag. 107, fragment 319)

“Wat betreft mijn behandeling van de strafzaak voor de rechtbank, die was heel rustig.

Ook al hadden ze mij eens bang gemaakt dat ze daar zo konden tekeer gaan, is dit mij niet gebleken.

Ik ben rustig ondervraagd en ik ging opgelucht weer naar de cel, want dit was weer eens overdreven.

Het zou wel eens mogelijk kunnen zijn, maar ik persoonlijk heb hier niets van gemerkt.

Ook de parketwachten zijn uiterst correct en zullen je veel eerder moed inspreken, dan afsnauwen, dit heb ik ook zelf meegemaakt. Dit alles is mijn eerlijke mening wat ik hier schreef.

(Rijksen, 1961, pag. 107, fragment 320)

“Ik wil hier gaarne bij vermelden, dat ik van genoemde EA heren de grootste menselijkheid, en ook volkomen begrip heb gevonden, voor mijn pijnlijke zaak.”

(Rijksen, 1961, pag. 107, fragment 321)

“Overtuigd van eigen schuld en van de noodzaak tot strafoplegging,

heb ik geen bijzondere opmerkingen over de zitting waarin mijn zaak behandeld werd.

De officier was rustig en onverwacht matig in zijn terminologie;

de president, een levenswijs en impulsief man, voer wel heftig tegen mij uit,

doch helaas... niet onverdiend.

De houding van de rechtbank was clement; de staf mijns inziens humaan.”

(Rijksen, 1961, pag. 108, fragment 322)

“Rechtszitting: ook deze heren zijn zeer correct in hun doen en laten tegenover verdachten.

Er bestaan zekere haatgevoelens tegenover al wat met justitie te maken heeft.

Doch er moet recht zijn (...).

Men mag absoluut geen haatgevoelens dragen tegenover justitie,

want alles heeft men aan zich zelf te danken.

Ik neem al deze dingen sportief op (...).”

(Rijksen, 1961, pag. 108, fragment 323)

“(…) Hier heerste de rust die een verdachte toch zo dringend nodig heeft om zich te kunnen concentreren.

Een indrukwekkende, vaderlijke, vermaning van de president.

Een ‘scherpe’ procureur-generaal, maar nooit een ‘scheldende’ procureur-generaal.

Een aandachtig gehoor tijdens het gehele verloop van de zitting.

Toen ik daar wegging had ik dan ook het gevoel

dat men hier voor 100% aandacht aan de zaak had besteed.

Waren alle rechtbanken maar zo,

dan zou het gevoel van een onbevredigende rechtspraak tot het verleden behoren.”

(Rijksen, 1961, pag. 110, fragment 328)

“Wat mijn advocaat pro deo betreft,

die man heeft zijn best voor me gedaan. Niets dan lof daarover.”

(Rijksen, 1961, pag. 133, fragment 405)

“In zeer veel gevallen zijn de verklaringen van de verdachte zodanig ‘opgenomen’ door de recherche en de Rechter-commissaris, dat de taak van de advocaat zeer moeilijk wordt, vooral in die gevallen waarbij de verdachte uit zijn normaal geestelijk evenwicht is geslagen.

Toch heeft de verdachte een geweldige steun aan deze man.

Meestal hangt het dan af van de naam en de capaciteiten van deze pleiter,

of al dan niet resultaten worden geboekt welke gunstig zijn voor de verdachte.

Blijkens mijn ervaringen is de advocaat zeer goed op de hoogte van de eigenaardigheden van de heren rechters en de officier van justitie, hun levensbeschouwing, hun houding ten opzichte van bepaalde delicten, enzovoort, en is hij vooral op de hoogte van feiten die een slechte invloed uitoefenen op het humeur van deze heren.

De advocaat, er zullen zeer zeker vele uitzonderingen zijn, houdt met deze feiten terdege rekening

en bepaalt zijn houding daar dan ook naar. (...)”

(Rijksen, 1961, pag. 134, fragment 406)

2.3. Besluit

Rijksen heeft met zijn uitzonderlijk onderzoek naar de meningen van gedetineerden een pioniersfunctie vervuld in het openbreken van de hermetisch afgesloten wereld van het strafproces (Moerings, 2015). In zijn studie waren, voor zover te achterhalen is, de meeste brieven-schrijvers echter van het mannelijke geslacht (Malsch, 2002). Onderzoeken naar de ervaringen en percepties van veroordeelde vrouwen zijn schaars. De tijd is misschien rijp om hier verandering in te brengen.

Conclusie Deel 1

Hoofdstuk één heeft getracht om het hof van assisen als bijzonder vonnisgerecht uiteen te zetten. De belangrijkste aspecten zullen hier kort worden weergegeven.

Het hof van assisen is een restant van de **Franse Revolutie**. Tijdens het Ancien Régime werd een belangrijke rechtssprekende taak aan de burger toegekend, omwille van een verlies van vertrouwen in een rechtvaardige rechtsgang en een politieke beïnvloeding van het strafproces. Deze toekenning werd op dat ogenblik als de enige manier beschouwd om tot een eerlijke rechtsbedeling te kunnen komen (Kools, 2004).

De kamer van inbeschuldigingstelling heeft de exclusieve opdracht om beschuldigen naar het assisenhof door te verwijzen (art. 231 Sv.). Het is **geen permanente rechtsmacht**, maar wordt samengesteld wanneer **misdaden, politieke misdrijven en persmisdrijven** berecht moeten worden, met uitzondering van persmisdrijven die door racisme en xenofobie zijn ingegeven. In de praktijk echter worden, door de enge definitie die de rechtspraak hanteert, politieke misdrijven en persmisdrijven niet voor het hof van assisen gebracht. Over feiten die strafbaar zijn met een straf die de twintig jaar opsluiting overschrijdt, zoals moord, spreekt het assisenhof zich wel uit (Verstraeten, 2003; Van den Wyngaert & De Smet, 2010).

Dit bijzonder vonnisgerecht bestaat uit **drie beroepsrechters**, namelijk een voorzitter en twee bijzitters. Deze laatsten zorgen voor een welgekomen bijstand van de voorzitter die het onderzoek ter terechtzitting voorziet en over een verregaande discretionaire bevoegdheid beschikt. Het hof wordt bijgestaan door twaalf door het lot aangewezen personen, **jury** genoemd. Zij beslissen alleen over de schuld of onschuld van de beschuldigde, en samen met de beroepsrechters over de op te leggen straf. Beide dienen steeds gemotiveerd te worden. Het **Openbaar Ministerie** wordt vertegenwoordigd door de procureur-generaal bij het hof van beroep en stelt, voorafgaand aan de zitting, een akte van beschuldiging op welke hij tijdens het assisenproces voorleest. Hij waakt over de toepassing van de wet en vertegenwoordigt het algemeen belang van de maatschappij. Het volledige verloop van het proces wordt door de **griffier** op papier gezet. Tot slot zijn de **beschuldigde** en de **burgerlijke partij**, alsook de **getuigen en deskundigen** onmisbare actoren in de rechtspleging voor het assisenhof (Van den Wyngaert, 1999; Verstraeten & Gyselaers, 2010; FOD Justitie, *n.d.*; De Neve, 2014).

De rechtspleging voor het hof van assisen wordt opgesplitst in een **preliminaire zitting**, waarin de voorzitter de lijsten van getuigen bepaalt en de controle van de bijzondere opsporingsmethoden kan gelasten, en de **zitting ten gronde**. Deze vindt plaats in het openbaar, wordt eens aangevat ononderbroken voortgezet en gebeurt mondeling. Tijdens de zitting ten gronde geschied eerst en vooral de oproeping en verschijning van de partijen, alsook de samenstelling van de jury. Daarna volgt de behandeling ter terechtzitting. Eens de beschuldigde of zijn raadsman het laatste woord heeft gekregen en de voorzitter de debatten voor gesloten verklaart, wordt er beraadslaagd over de schuldvraag en de straftoemeting, en wordt er een uitspraak gedaan omtrent de burgerlijke belangen (Deruyck, 2014; Verstraeten & Gyselaers, 2010).

Er zijn heel wat wetsvoorstellen en hervormingen de revue gepasseerd die aanleiding hebben gegeven tot het hof van assisen anno 2015. Na de inwerkingtreding van de **Wet van 30 juni 2000**, dat eerder een opsmukbeurt van bepalingen was, installeerde minister van Justitie Laurette Onkelinx in 2004 een commissie tot hervorming van het hof van assisen, ook wel de **commissie Verstraeten-Frydman** genoemd. Zij hadden de opdracht na te denken over de zinvolheid en de kwaliteit van de assisenprocedure en de jury, alsook om voorstellen tot hervorming te formuleren. Op vraag van de minister werkten zij een moderniseringsscenario uit. Tot een wetsontwerp is het echter nooit gekomen (Van den Wyngaert & Vandromme, 2006; Gyselaers, 2012; De Hert, 2006; Latoir, 2009).

Het was **senator Mahoux** die in 2007 en 2008 een wetsvoorstel bij de Senaat indiende. Dit was volledig gebaseerd op het commissieverslag van 2005 en vormde de basis voor een geanimeerde parlementaire bespreking. Het werd door de Hoge Raad voor de Justitie grondig onder de loep genomen. Zij sprak zich over een aantal punten van het wetsvoorstel positief uit, ook al opteerde zij voor het afschaffen van het assisenhof (Latoir, 2009; Baekeland, 2009; Gyselaers, 2012).

De reeds op til staande hervorming van de Belgische assisenprocedure werd in een stroomversnelling gebracht door een veroordeling van België op 13 januari 2009. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens oordeelde in de **zaak Richard Taxquet** dat het recht van de beschuldigde op een eerlijk proces geschonden was door het ontbreken van een motivering (art. 6 EVRM) (Verstraeten & Gyselaers, 2010).

Op **21 december 2009** werd de nieuwe Wet tot hervorming van het hof van assisen afgekondigd. Met deze nieuwe wet wordt het behoud van het assisenhof bekrachtigd, alsook van een jury die alleen beslist over de schuldvraag. Tien dagen na publicatie in het Belgisch Staatsblad is de Wet op 21 januari 2010 in werking getreden (Gyselaers, 2012; Wolters Kluwer Belgium, 2010).

Toch blijft de volksjury heden ten dage sterk onder vuur liggen. Telkens één of ander spraakmakend proces voor de deur staat, steekt de discussie over het behouden of afschaffen van de assisenprocedure terug de kop op (De Man *et al.*, 2004). Het laatste woord is hier zeker en vast nog niet over gezegd.

Hoofdstuk twee heeft getracht om de beleving van de vrouw met haar assisenproces weer te geven. Hier is echter weinig over geweten. Wat vast staat is dat rechtszaken vrouwen een gevoel van **angst** bezorgen. Daarnaast beschouwen zij het verschijnen voor de rechter en het publiek als **intimiderend, vernederend, beklemmend, traumatisch en ingewikkeld**. De vrouwen haalden ook aan dat zij vaak niet begrepen wat er tijdens de zitting werd gezegd. De ontoegankelijkheid van justitie of onvoldoende voorbereiding door de advocaat kan hier mee te maken hebben. Dit zijn echter bevindingen van studies die gevoerd werden in 1971, 1981 en 1996. Over de beleving van de vrouw betreffende rechtszaken anno 2015, en in het bijzonder inzake een assisenproces, is geen informatie terug te vinden. Een reden hiervoor kan het geringe aandeel zijn van vrouwen die berecht worden door een volksjury. Dit mag echter geen excuus vormen, want het is door deze lacune dat er nog heel wat hiaten te vinden zijn in de kennis over dit thema (Nuytiens, 2008; Nuytiens, 2011). Diepgaand onderzoek naar procesbeleving zou een beter inzicht kunnen bieden in de discussie over het behouden of afschaffen van de assisenprocedure. Aangekaarte positieve en negatieve punten van zij die een assisenproces doorlopen hebben, kunnen doorslaggevend zijn in het al dan niet veranderen van de processen van het strafrechtsdenken. Tot slot haalden de brieven-schrijvers in het onderzoek van R. Rijksen (1961) aan dat zij niet te spreken waren over de openbaarheid van de zitting en de rol van de media. Daarnaast werden de houding en de rol van advocaten en rechters vaak in vraag gesteld. Deze thema's werden ook voorgelegd aan vrouwen veroordeeld door een Belgisch hof van assisen. Hun mening hieromtrent wordt verder in deze scriptie uiteengezet.

DEEL 2: DE GEVANGENISSTRAF

“Over het algemeen is, zoowel onder het publiek als in de wereld der geleerden, de mening verspreid, dat de gevangenis – en vooral de cellulaire – een stom en verlamd organisme is, zonder stem en zonder armen, omdat de wet haar het stilzwijgen en volslagen onbewegelijkheid heeft opgelegd. Maar geen enkele wet, geen enkel decreet, op welk gezag ook gebaseerd, kan iets uitrichten tegen den natuurlijken loop der dingen. En zoo is het dan ook boven allen twijfel verheven, dat dit organisme spreekt en zich beweegt, en somtijds, ondanks alle wetten en decreten, verwondt en doodt.”

(Lombroso, n.d., blz. v.)

Inleiding Deel 2

Het tweede deel van deze scriptie zal trachten een antwoord te formuleren op de deelvragen rond de strafuitvoering. **Hoofdstuk één** bespreekt de geschiedenis van de gevangenisstraf, van de wrede en ongelijke straffen van het Ancien Régime tot het herstelrecht waar sinds de jaren negentig in België een sterk toenemende belangstelling voor is. Daarnaast worden ook de verwezenlijkingen en ideeën van Jean Jacques Philippe Vilain XIII, Edouard Ducpétiaux en Adolphe Prins als belangrijkste grondleggers van de vrijheidsberovende straf besproken.

Hoofdstuk twee neemt de voorlopige hechtenis als eerste kennismaking met het gevangeniswezen onder de loep. Eerst en vooral wordt de aanhouding besproken waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de arrestatie bij een op heterdaad ontdekt wanbedrijf of een op heterdaad ontdekte misdaad en de arrestatie buiten dit geval. Vervolgens wordt ook dieper ingegaan op het bevel tot medebrenging en het bevel tot verlenging. Het bevel tot aanhouding is de laatste stap en vormt het startpunt van de eigenlijke voorlopige hechtenis, een vorm van vrijheidsberoving dat nooit als een vervroegde toepassing van de straf beschouwd mag worden (Verstraeten & Verbruggen, 2006). Tot slot wordt dit hoofdstuk afgesloten met de bespreking van de gevolgen en effecten van de voorlopige hechtenis, alsook een verwijzing naar een aantal brieffragmenten uit het onderzoek van R. Rijksen (1961).

Hoofdstuk drie beschrijft de detentiebeleving door de vrouw. Eerst en vooral worden de “institutionalisering”, het deprivatiemodel en het importatiemodel besproken. Zij richten zich op het verklaren van de reactiewijzen van gedetineerden op de detentie en de wijze waarop zij zich aanpassen aan het gevangenisleven (De Wree, 2011). Vervolgens wordt aandacht besteed aan de “*five pains of imprisonment*” van Sykes (1958), namelijk het verlies van vrijheid, goederen en diensten, heteroseksuele relaties, persoonlijke autonomie en veiligheid. Ter afsluiting wordt dieper ingegaan op de beleving van de gevangenisstraf die voor de vrouw pijnlijker zou zijn dan voor de man.

Tot slot wordt dit tweede deel afgesloten met een conclusie.

Hoofdstuk 1: De geschiedenis van de gevangenisstraf

1.1. Inleiding

Plegers van misdrijven werden, vóór de invoering van de gevangenisstraf zoals ze nu bestaat, dikwijls openbaar terechtgesteld. Zij ondergingen als straf vaak een of andere vorm van fysieke marteling, zoals vierendeling, onthoofding, het afhakken van lichaamsdelen, verbranding, enzovoort. De bedoeling was om via deze fysieke foltering of doodstraf het aangedane leed te vergelden (Demyttenaere, 2002). De straf als schouwspel en de daarbij gepaard gaande publieke tentoonstelling van het lichaam van de misdadiger moest het volk afschrikken en dus weerhouden om criminaliteit te plegen (Foucault, 1989; Demyttenaere, 2002). Met de invoering van de gevangenisstraf werd een einde gesteld aan de barbaarse fysieke bestraffing van het Ancien Régime (Demyttenaere, 2002). Het lichaam wordt niet langer als belangrijkste doelwit van strafrechtelijke repressie gezien. In de plaats daarvan ontstaat er een spel van meer subtiele, stille pijnen, ontdaan van uiterlijk vertoon en wordt de focus gelegd op het hart, het denken, de wil en het karakter (Foucault, 1989).

1.2. De Verlichting

Als reactie op de willekeur van de rechters, de wrede onderzoeksmethoden en de wrede en ongelijke straffen van het Ancien Régime ontstond de Verlichting, waarbij filosofen als Voltaire, Montesquieu, Rousseau en Locke de maatschappij en het bestaande strafrechtssysteem bekritiseerden (Pradel, 1989; De Ruyver, 1986; Laingui & Lebigre, *n.d.*; De Ruyver, 2014; Van den Wyngaert, 2003). Deze denkstroming ging uit van een visie op de mens als verstandelijk handelend en verantwoordelijk wezen waardoor dogma en willekeur bestreden konden worden (Van Camp, Van Win & Aertsen, 2004; De Ruyver, 2014).

Rousseau en Locke werkten het concept van het **sociaal contract** uit. De idee hierachter was dat, in ruil voor veiligheid, burgers een klein deel van hun vrijheid aan de gemeenschap afstonden. Om de samenleving in het belang van eenieder te ordenen, werden er ook regels overeengekomen (De Ruyver, 2014). Vanuit een geloof in de vrije wil van de mens, werd delinquent gedrag beschouwd als het niet respecteren van dit sociaal contract (Van Camp *et al.*, 2004). Het is alleen hieruit dat de overheid haar recht put om misdrijven te vervolgen en te bestraffen (Van den Wyngaert, 2003).

Het recht op bestraffing is echter gebonden aan drie belangrijke principes die samen de *Magna Charta* van het strafrecht worden genoemd:

- ✚ Het **legaliteitsbeginsel** vereist dat misdrijven en straffen op voorhand in de wet zijn vastgelegd, alsook dat de rol van de rechters is beperkt tot de toepassing van de wet;
- ✚ Conform het **proportionaliteitsbeginsel** dienen de straffen in verhouding te staan tot de ernst van het misdrijf, zij moeten met andere woorden proportioneel zijn;
- ✚ Volgens het **subsidiariteitsbeginsel** dienen alleen die gedragingen, waarvan de bestraffing echt noodzakelijk is, strafbaar gesteld te worden. Het strafrecht wordt als *ultimum remedium* door de staat toegepast (Van den Wyngaert, 2003; De Ruyver, 2014).

Vooraf in het werk van Beccaria wordt de concrete vertaling van deze principes teruggevonden. In zijn in 1764 gepubliceerde werk, “*Trattato dei delitti e delle pene*”, werden de grondslagen gelegd van wat men later het klassieke strafrecht zou noemen. Beccaria was zessentwintig jaar toen hij het werk schreef. De eerste uitgave verscheen volledig anoniem omdat hij vervolgingen vreesde. In 1822 verschenen echter tweeëndertig uitgaven en was het in alle Europese talen vertaald. Beccaria pleit in zijn boek voor de rechten van verdediging. Rechten die vandaag vanzelfsprekend zijn, maar destijds allesbehalve evident waren. Zo is hij van oordeel dat de beklaagde steeds de tijd moet hebben om zijn verdediging voor te bereiden, alsook dat de bewijsleer ernstig moet zijn. Tevens vindt hij dat de ondervragingen menselijk moeten zijn en dat de rechterlijke beslissingen en de bewijsmiddelen in het openbaar moeten worden uiteengezet. Beccaria toont zich een fervent tegenstander van de doodstraf, welke volgens hem niet te verantwoorden valt binnen de theorie van het sociaal contract. Het kan immers nooit in de bedoeling van de burgers gelegen hebben om een ander het recht te geven het eigen leven te vernietigen (De Ruyver, 2014; Van den Wyngaert, 2003; Van den Wyngaert & Vandromme, 2011).

1.3. Vilain XIII (1712-1777) en het tuchthuis als voorloper van de gevangenis

Vanuit het kerkelijk recht werd tegen de inhumane bestraffing van het Ancien Régime gereageerd. Zij stelden voor om de lichamelijke wrede straffen te vervangen door tijdelijke of zelfs eeuwige detentie in een klooster. Ook opperden zij voor boetetochten, pelgrimstochten en het geven van aalmoezen. Het is in deze zienswijze dat de gedachte van boetedoening en van verbetering van de dader voorop werd gesteld en dat de eerste initiatieven voor tuchthuizen ontstonden (Neys, Peters, Pieters & Vanacker, 1994).

Eind achttiende eeuw werd Vlaanderen overspoeld door een golf van criminaliteit. De Staten van Vlaanderen vroegen daarom aan burggraaf Jean Jacques Philippe Vilain XIII om dit probleem op te lossen. Hij kwam, tijdens het schrijven van twee memoires, tot de conclusie dat “ledigheid” de oorzaak was van criminaliteit en dat daar maar één remedie tegen bestond, namelijk harde arbeidsdiscipline in tuchthuizen (Stevens, 1993; Van Oustrive, 1978). Volgens hem kon op deze manier “liefde voor de arbeid” en “het aanleren van een stiel” worden bijgebracht (Stevens, 1993). Vilain XIII stelde voor om mannen en vrouwen van elkaar te scheiden. Ook de ouderen, buitenlandse vagebonden en zij die wegens een te lange gevangenisstraf weinig hoop op reclassering gaven, werden van de anderen afgezonderd (Foucault, 1989). Met deze anderen werden landlopers, bedelaars en lichte overtreders bedoeld die in werkplaatsen van tuchthuizen werden tewerkgesteld (Van Oustrive, 1978; Foucault, 1989). Hier kregen zij, in functie van het beroep dat ze na hun vrijlating zouden uitoefenen, een werk toebedeeld. Voor dit werk werden zij ook beloond, zodat zij de kans kregen om hun lot zowel tijdens als na de detentie te verbeteren. Om de gedetineerden een ambacht te kunnen aanleren dienden de straffen lang genoeg te zijn. Vilain XIII hechtte echter geen geloof aan lange gevangenisstraffen. Volgens hem zouden ze te ontmoedigend werken en zouden ze de gedetineerde in geen geval aanzetten om zijn gedrag te wijzigen (Foucault, 1989). Zijn plan vond weerklank in Gent en in mei 1773 ontving het tuchthuis zijn eerste opgeslotenen (Van Oustrive, 1978; Stevens, 1993).

Het tuchthuis van Gent was een gebouw dat was opgetrokken in de vorm van een achthoek en bestond uit vier verdiepingen met een kleine achthoek in het midden. Er werd een indeling gemaakt naar acht secties in trapeziumvorm die voorzien waren van gangen en werkhuisen die uitgaven op het centrum⁶ (Van Oustrive, 1978).

Deze bloeiperiode was echter van korte duur. Onder invloed van de industriële wereld en handelskringen werd beslist om van de gevangenis een winstgevende onderneming te maken. Het opvoedende en morele aspect, dat centraal stond in het gedachtegoed van Vilain XIII, werd achterwege gelaten en de focus kwam te liggen op het financieel rendement. Ondernemers, zoals Lieven Bauwens, profiteerden van het Gentse tuchthuis om enorme winsten te genereren. De gevangenis raakte overbevolkt en gevangenen kregen meer betaald om hen tot harder werken aan te zetten. Het gevolg hiervan was dat zij zich te buit gingen aan

---

⁶ Zie bijlage 3

drank die verkocht werd in de kantine van de gevangenis. Het zou echter nog tot 1830 duren alvorens de situatie verbeterde (De Ruyver, 2014; Van Outrive, 1978).

1.4. Ducpétiaux (1804-1868) en het cellulair gevangenisstelsel

Tijdens de negentiende eeuw beschouwde de burgerij de armere klasse als gedegeneerde, niet-opgevoede personen. Zij waren ervan overtuigd dat enkel harde repressie en morele disciplinerende de arbeidersklasse kon redden. Omdat de bestaande sociaal-economische ordening niet in vraag werd gesteld, werd ook niet nagedacht over mogelijke oorzaken van deze verarming (De Ruyver, 2014).

Edouard Ducpétiaux, afgestudeerd in de rechtsgeleerdheid maar toch enige tijd werkzaam in de journalistiek, stelde zich hier wel een aantal vragen bij. Volgens hem bestond er een verband tussen criminaliteit, immoraliteit en ongodsdienstigheid waarbij delinquent gedrag vooral het probleem was van een misgelopen, morele ontwikkeling. Het is hier dat de individuele verantwoordelijkheid van de dader besloten lag. De gevangenis als bestraffingsinstelling had daarom de taak om de gevangene te helpen zich moreel te herpakken, zodat deze zich terug in de samenleving kon integreren (Neys *et al.*, 1994; Peters, 1993).

Ducpétiaux gaf de voorkeur aan de vrijheidsberovende straf als alternatief voor allerlei mensonterende vormen van fysieke straf. Hij was immers vertrouwd met de wantoestanden die in strafinrichtingen heersten aangezien hij zelf, eerst als verdachte en daarna als veroordeelde, gedurende vijftien maanden kon kennis maken met het gevangenisleven (Peters, 1993). Deze ervaring had een ingrijpende invloed op zijn latere carrière (De Ruyver, 2014).

In 1830 werd Ducpétiaux aangesteld als eerste inspecteur-generaal van het gevangeniswezen (Maes, 2009). Hem werd de opdracht gegeven om orde en structuur te scheppen op een gebied dat sinds het Frans en Hollands bewind totaal verwaarloosd werd. Vijfenvijftig jaar eerder was, onder Vilain XIII, een penitentiaire hervorming opgestart. Deze hervorming viel echter snel stil. Door het toelaten van alcoholgebruik in de gevangenis en het groeperen van mannelijke en vrouwelijke gedetineerden, waren de Belgische gevangenisinstellingen niet bepaald een toonbeeld van christelijke moraal (Neys *et al.*, 1994; De Ruyver, 2014).

Ducpétiaux slaagde er op korte termijn in om een aantal hervormingen door te voeren met als doel de moraliteit in de gevangenissen te verbeteren (Simon, 1939). Hygiëne, gezondheid, kleding, voeding, kantine-regeling en boekhouding werden onder handen genomen; het corrupte gevangenis personeel werd vervangen; er werden aalmoezeniers en onderwijzers aangesteld; mannen en vrouwen werden van elkaar gescheiden en er werden bibliotheken met stichtende, religieuze werken in het leven geroepen (Neys *et al.*, 1994; De Ruyver, 2014). Er werd vooral aan gevangenisarbeid een nieuwe dimensie gegeven. Zij had niet langer een resocialiserende werking, zoals bij Vilain XIII het geval was, maar eerder een moraliserende. Via onderricht, arbeid op cel en stichtende, religieuze werken werd de klemtoom op de morele verbetering van de gedetineerde gelegd (Debuyst, 1988).

Ducpétiaux bouwde verder op het originele initiatief van Vilain XIII en nam ook een aantal waardevolle bouwstenen van hem over, onder andere wat betreft de scheiding tussen de verschillende categorieën van gedetineerden (Peters, 1993). Voor de bouw van de gevangenissen opteerde hij voor het panoptisch concept⁷ van Bentham waar de focus werd gelegd op controle en isolement (De Ruyver, 2014). Het gebouw was zodanig ontworpen dat de gedetineerden voortdurend vanuit één punt zichtbaar waren. Op die manier kon een gevangene zich op geen enkel moment van de dag of nacht onbespied wanen. Bentham verwachtte dat, door deze inspecterende blik, de gevangene na verloop van tijd zijn eigen opzichter zou worden. Met de hedendaagse camerabewakingstechnologie is in principe van elk gebouw een panopticon te maken (Muller & Vegter, 2009).

Na zijn aftreden als inspecteur-generaal in 1861 en na zijn dood in 1868 bleef zijn bouwprogramma doorlopen. Over alle gerechtelijke arrondissementen heen werden negenentwintig cellulaire instellingen opgericht (Peters, 1993).

1.5. Het positivisme

Het positivisme maakte haar opgang in de tweede helft van de negentiende eeuw en is een verzamelnaam voor een breed scala aan denkrichtingen die de nadruk legden op empirische gegevens (De Ruyver, 2014).

Volgens de positivisten is een misdrijf geen bewuste overtreding van de strafwet. De daad wordt door hen gezien als het resultaat van een reeks causale factoren van verschillende

---

⁷ Zie bijlage 4

interne of externe oorsprong die inwerken op de dader. Deze factoren houden verband met het gezin, het milieu, het ras, het klimaat, de urbanisatie, biogenetische factoren, enzovoort. De bio-psychologische persoonlijkheid en de sociale omgeving van de delinquent bepalen dus of een persoon al dan niet in de criminaliteit zal terechtkomen. Daarom dient niet het misdrijf, maar de delinquent bestudeerd te worden. De dader wordt bijgevolg niet langer beschouwd als een abstracte figuur die uit vrije wil de wet overtreden heeft, maar als een mens van vlees en bloed die, wegens krachten waarop hij geen vat heeft, gedetermineerd is tot delinquentie (De Ruyver, 2014; Beyens, 2000; Van den Wyngaert & Vandromme, 2011).

Deze visie heeft tot gevolg dat er eigenlijk geen sprake meer kan zijn van “schuld” in hoofde van de dader. De schuldnotie is de hoeksteen van het klassieke strafrechtsdenken, maar wordt door de positivisten ingeruild voor de gevaarsnotie: het is de sociale gevaarlijkheid van de delinquent die de strafrechtelijke interventie rechtvaardigt en tevens de vorm ervan bepaalt. De finaliteit van de bestraffing is niet langer de vergelding en de algemene preventie, maar de bescherming van de maatschappij (bijzondere preventie) en de resocialisatie van de dader (De Ruyver, 2014; Cornil, 1946; Vanhoudt & Callewaert, 1968; Van den Wyngaert & Vandromme, 2011).

De positivisten laten het principe van proportionaliteit, legaliteit en subsidiariteit varen. Wanneer de schuld als basis voor de bestraffing vervangen wordt door de gevaarsnotie en de bijzondere preventie, dan moet de omvang van de straf worden bepaald in functie van de gevaarlijkheid van de dader en zijn kansen op re-integratie, en niet in functie van de ernst van het misdrijf. Het gevolg hiervan is dat de omvang van de sanctie niet op voorhand door de wet kan worden vastgelegd. Het is dan aan de rechter om, op het ogenblik van de straftoemeting en aan de hand van de concrete gegevens van het strafdossier, de sanctie te bepalen (De Ruyver, 2014; Van den Wyngaert & Vandromme, 2011).

1.6. Prins (1845-1919) en het sociaal verweer

Adolphe Prins bekleedde vanaf 1878 de leerstoel strafrecht aan de *Université Libre de Bruxelles* (U.L.B.). Van 1884 tot 1917 combineerde hij zijn academische activiteiten met de functie van inspecteur-generaal van het Belgische gevangeniswezen (Simon, 1939; Christiaensen, 1993). Prins had in eigen land een grote invloed op academisch en bestuurlijk gebied, maar hij was ook merkkelijk op internationaal vlak aanwezig. Het was vooral tijdens de dertien vooroorlogse congressen van de *Internationale Kriminalistische Vereinigung* (I.K.V.)

dat zijn internationale invloed tot uiting kwam (Christiaensen, 1993). Het doel van deze vereniging, die hij samen met de Oostenrijker Von Liszt en de Nederlander Van Hamel had opgericht, was het strafrecht wetenschappelijker maken (De Ruyver, 2014).

Het uitgangspunt in het werk van Prins is de vaststelling dat de maatschappij niet over doeltreffende middelen beschikt om de veel gepleegde criminaliteit en het aanhoudende recidivisme in te dijken. Een tweede standpunt dat hij inneemt is dat criminaliteit niet zozeer een individueel verschijnsel is, maar eerder beschouwd kan worden als één van de vormen van het sociale leven (Christiaensen, 1993).

Zijn grootste kritiek op het systeem van Ducpétiaux is dat de gevangenis onmogelijk kan leiden tot maatschappelijke re-integratie. Hij verwijst hiervoor onder andere naar de cellulaire afzondering, het onvoldoende bevoegd personeel en de banale individuele arbeid. Prins stelt echter wel een gedeeltelijk behoud van het cellulair regime voor, maar dan wel gecombineerd met zinvolle, professioneel vormende arbeid. Tevens is hij voorstander van een gefaseerde strafuitvoering waarbij men eerst een cellulaire periode moet ondergaan, gevolgd door een gemeenschapsregime en een verblijf in een inrichting waar extra-murale handenarbeid wordt verricht, om dan ten slotte in aanmerking te komen voor een voorwaardelijke invrijheidsstelling (Christiaensen, 1993).

Ten aanzien van volwassen, normale delinquenten handhaaft Prins het klassieke concept van “strafwaardigheid”. De delinquent wordt als schuldbequaam beschouwd en dient daarom strafrechtelijk te worden aangesproken (Christiaensen, 1993; De Ruyver, 2014).

Er zijn echter ook categorieën van personen die niet moreel aansprakelijk gesteld kunnen worden voor hun daden en dus niet in het strafrecht thuishoren. Prins pleit er daarom voor om hen te onderwerpen aan niet-strafrechtelijke maatregelen. Hij stelt onder andere voor om aan personen die zich aan de samenleving onttrokken hebben, zoals landlopers, een administratieve voogdij op te leggen (De Ruyver, 2014). Ook voor minderjarigen en geestesgestoorde delinquenten dient er een bijzonder maatregelensysteem te worden ontwikkeld (Neys *et al.*, 1994). Vanaf het moment dat jongeren criminele gedragingen vertonen, dienen zij onmiddellijk uit hun criminele milieu te worden weggehaald. Het is belangrijk om hen dan aan maatregelen van opvoedende aard te onderwerpen omdat zij nog perfect kunnen worden bijgestuurd indien zij tijdig worden onttrokken aan de factoren die een

negatieve invloed op hen uitoefenen. Geestesgestoorde delinquenten ten slotte, dienen met het oog op hun genezing een aangepaste behandeling te krijgen (De Ruyver, 2014).

Prins oefende een belangrijke invloed uit op de Ministers van Justitie Le Jeune, Carton de Wiart en Vandervelde die in de geest van hun leermeester een aantal hervormingen tot stand hebben gebracht, namelijk:

- ✚ de Wet op de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidsstelling van 31 mei 1888;
- ✚ de Wet van 27 november 1891 ter beteugeling van de landloperij en de bedelarij;
- ✚ de Wet op de kindbescherming van 12 mei 1912;
- ✚ de Wet op de bescherming van de maatschappij van 9 april 1930 (Christiaensen, 1993; Neys *et al.*, 1994).

Tot slot kan worden gezegd dat, afgezien van het feit dat heel wat personen het gedachtengoed van Prins deelden, hij beschouwd mag worden als de eerste en enige die voor de eerste wereldoorlog een coherente Sociaal Verweer-filosofie onder woorden bracht en op papier zette (Christiaensen, 1993).

1.7. Het nieuw sociaal verweer

Het nieuw sociaal verweer situeert zich in het verlengde van het positivisme en kwam vooral op gang in de periode na de tweede wereldoorlog, in een poging de diametraal tegenover elkaar staande stellingen van de klassieke leer en van het positivisme met elkaar te verzoenen (De Ruyver, 2014; Van den Wyngaert & Vandromme, 2011).

De gedachte dat door de positivisten naar voor werd geschoven, namelijk dat de maatschappij zich moet beschermen tegen individuen die een gevaar voor haar vormen, had in de eerste helft van de twintigste eeuw aanleiding gegeven tot allerlei misbruiken door autoritaire regimes, zoals Stalinistisch Rusland, nazi-Duitsland en Italië onder Mussolini. Het nieuw sociaal verweer verzette zich echter tegen deze excessen. Tevens vond zij het verlaten van het legaliteitsbeginsel als gevolg van het positivisme onaanvaardbaar (De Ruyver, 2014; Van den Wyngaert, 2006).

Het uitgangspunt van het nieuw sociaal verweer was dat in de eerste plaats allerlei sociale vangnetten dienden te worden gecreëerd om een afglijden in de criminaliteit te voorkomen.

Pas wanneer deze vangnetten hadden gefaald, mocht het strafrecht optreden en werd de resocialisatie van de betrokkene vooropgesteld. Daarnaast moest er ruimte zijn voor individualisering op alle niveaus van de strafrechtsbedeling. Er werd een onderscheid gemaakt tussen enerzijds de “normale” delinquenten, voor wie het gewone strafrecht blijft behouden, en anderzijds de geestesgestoorden en de jongeren, voor wie de straf werd vervangen door maatregelen die niet repressief van aard zijn en ertoe strekken de maatschappij te beschermen en de betrokkene te genezen of op te voeden. Dit onderscheid in sanctionering wordt soms “tweesporenstelsel” genoemd (De Ruyver, 2014; Van den Wyngaert & Vandromme, 2011).

De Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie is de meest in het oog springende verwezenlijking van het nieuw sociaal verweer (Beyens, 2000). Tevens heeft zij ook de verdienste gehad om als eerste het slachtoffer in beeld te brengen. De straf kreeg naast een resocialiserende functie ook een herstelfunctie (De Ruyver, 2014).

1.8. Het herstelrecht

Er is sinds de jaren negentig in België een sterk toenemende belangstelling voor het herstelrecht. Deze stroming stelt het herstel van de dader aan het slachtoffer centraal. Een misdrijf wordt in het herstelrecht beschouwd als een inbreuk op personen en relaties. Zij vertrekt vanuit de aangerichte schade en de gevolgen voor alle betrokkenen, dit in tegenstelling tot het klassieke strafrecht dat uitgaat van een eerder abstracte benadering van de schade, namelijk in termen van schending van de rechtsorde. De overheid wordt in het klassieke model beschouwd als eerste benadeelde. In het herstelrecht daarentegen wordt vertrokken van de gevolgen voor het slachtoffer. De behoeften en de rechten van het slachtoffer staan hier dan ook sterk op de voorgrond. In het herstelrechtelijk model wordt dialoog gestimuleerd en is leedtoevoeging als vergelding niet langer de norm, maar wordt gestreefd naar een zo goed mogelijk herstel van wat gebeurd is. Door een proces van samenwerking tussen de verschillende maatschappelijke sectoren tracht het herstelrecht de strafrechtelijke reactie een andere inhoud te geven (De Ruyver, 2014; Van Camp *et al.*, 2004).

Slachtoffer-daderbemiddeling en herstelgericht groepsoverleg zijn concrete methoden om het herstelrecht in de praktijk te brengen. In België zijn er verschillende vormen van slachtoffer-daderbemiddeling terug te vinden: voor jongeren en volwassenen, voor lichte en voor meer ernstige misdrijven, alsook in de opeenvolgende fasen van de strafrechtspleging tot en met

tijdens het uitvoeren van de gevangenisstraf (Aertsen & Lauwaert, 2000; Peters, Snacken & Kellens, 1999; Van Camp *et al.*, 2004). In het buitenland bestaan nog andere modellen van herstelrechtelijke tussenkomst, zoals de *sentencing circles*. Hier nemen grotere groepen van de gemeenschap, alsook magistraten deel aan de discussie. Deze betrokkenheid van de samenleving is ook te zien bij de *sentencing panels*. Burgers zetelen hier als vrijwilliger en gaan samen met andere belanghebbenden op zoek naar een gepaste reactie die aan de rechter kan worden voorgesteld. Bij al deze vormen van herstelrecht wordt de nadruk gelegd op de kwaliteit van de communicatie tussen alle betrokkenen. Het proces van het samen zoeken en de dialoog zijn soms belangrijker dan het al dan niet bekomen resultaat. Verder moet nog vermeld worden dat de bemiddelaar in staat moet zijn om een goed individueel contact te leggen met de partijen. Ook moet voor de ontmoeting een (psychologisch) veilige ruimte gecreëerd worden. Er zijn echter ook vormen van indirecte bemiddeling waar dader en slachtoffer elkaar niet persoonlijk ontmoeten, maar waarbij boodschappen worden overgebracht via de bemiddelaar (Van Camp *et al.*, 2004).

1.9. Besluit

Detentie is een thema dat voortdurend in ontwikkeling is en vormt één van de belangrijkste onderdelen van de strafrechtsketen. In verschillende penitentiaire inrichtingen worden verdachten gevangen gehouden en daders gestraft. De manier waarop dit gebeurt, is aan een continue verandering onderhevig. Over de manier waarop invulling moet worden gegeven aan detentie, verschillen de denkbeelden onophoudelijk (Muller & Vegter, 2009). Hoewel de leuze “*lock them up and throw away the key*” niet echt meer leeft, is het soms nog schrikken van de weinig subtiele denkbeelden die de burger erop nahoudt wat betreft gevangenis en straf (Demyttenaere, 2002).

Hoofdstuk 2: De voorlopige hechtenis

2.1. Inleiding

Bij de veroordeelde vrouwen die in deze studie bevraagd werden, werd gepolst naar hoe zij hun eerste kennismaking met het gevangeniswezen, namelijk de voorlopige hechtenis, beleefden. Daarom is het niet onbelangrijk om even stil te staan bij wat deze vorm van vrijheidsberoving nu eigenlijk inhoudt. Naast het bevel tot medebrenging en het bevel tot verlenging, wordt het aanhoudingsbevel besproken dat het startpunt vormt van de eigenlijke voorlopige hechtenis (Verstraeten & Verbruggen, 2006).

In het tweede deel van dit hoofdstuk zal kort gekeken worden naar de gevolgen en effecten van de voorlopige hechtenis. Ook zal het onderzoek van R. Rijksen (1961) opnieuw worden aangehaald.

2.2. Wat is de voorlopige hechtenis?

De artikelen 5 EVRM, 9 IVBPR en 12 van de Grondwet waarborgen aan eenieder het principieel recht op persoonlijke vrijheid. Daarnaast houden zij echter ook de mogelijkheid tot vrijheidsberoving in. De voorlopige hechtenis betreft de wettelijke regeling van de vrijheidsberoving van een persoon die verdacht wordt van het plegen van een strafbaar feit, maar die door een definitieve rechterlijke uitspraak hiervoor nog niet schuldig is verklaard (Verstraeten & Verbruggen, 2006).

Aanvankelijk werd de voorlopige hechtenis geregeld in het Wetboek van Strafvordering. Deze materie werd er echter uitgelicht en voor de eerste maal geregeld door de Wet van 18 februari 1853, welke relatief snel gevolgd werd door de Wet van 30 januari 1874 die bijna honderd jaar lang stand hield. Op 13 maart 1973 volgde een nieuwe wet. Deze werd opnieuw fundamenteel gewijzigd door de **Wet van 20 juli 1990**, tevens de huidige wet op de voorlopige hechtenis (De Wolf & Van Volsem, 2014).

De Wet van 20 juli 1990 streefde drie doelstellingen na:

- ✚ het beklemtonen van het uitzonderlijke karakter van de voorlopige hechtenis;
- ✚ het toekennen van meer waarborgen aan de verdediging;
- ✚ het ontwikkelen van alternatieven voor de voorlopige hechtenis (Deruyck, 2014).

De wet werd inmiddels opnieuw meermaals gewijzigd, eenentwintig maal om precies te zijn. Het doel is vaak om het aantal en de duur van de voorlopige hechtenissen terug te dringen. De Wet van 31 mei 2005, tot wijziging van de Wet van 13 maart 1973 betreffende de vergoeding voor de onwerkzame voorlopige hechtenis⁸, is wellicht de meest ingrijpende. Sinds deze wet zijn er al acht nieuwe wijzigingswetten de revue gepasseerd, waaronder de Wet van 13 augustus 2011 om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan (Salduz-wet). De Wet van 20 juli 1990 werd ook grondig gewijzigd en aangevuld door de Wet van 27 december 2012 die de hechtenis onder elektronisch toezicht heeft ingevoerd (De Wolf & Van Volsem, 2014; Deruyck, 2014).

Bepaalde categorieën van misdrijven of personen vallen echter niet onder de Wet van 20 juli 1990. Het betreft meer bepaald:

- ✚ personen met immuniteit (de Koning, diplomaten en consuls, buitenlandse Staatshoofden en ministers, buitenlandse militairen, ambtenaren van internationale en Europese instellingen,...);
- ✚ ministers, staatsecretarissen, parlementsleden;
- ✚ militairen;
- ✚ minderjarigen;
- ✚ vreemdelingen;
- ✚ uitlevering, overlevering, overbrenging;
- ✚ douane en accijnzen;
- ✚ regels inzake hechtenis aan boord van bepaalde vervoermiddelen, zoals schepen, internationale treinen en luchtvaartuigen;
- ✚ drukpersmisdrijven (De Wolf & Van Volsem, 2014).

De voorlopige hechtenis dient ook onderscheiden te worden van de administratieve of bestuurlijke aanhouding die in de meeste gevallen twaalf uren mogen duren en die niet geregeld is door de Wet van 20 juli 1990 (Verstraeten & Verbruggen, 2006; Deruyck, 2014).

---

⁸ Elke persoon die in voorlopige hechtenis werd genomen gedurende meer dan acht dagen, zonder dat deze hechtenis of de handhaving ervan te wijten is aan zijn persoonlijke gedraging, mag aanspraak maken op een vergoeding (art. 28, § 1, Wet van 13 maart 1973 betreffende de vergoeding voor onwerkzame voorlopige hechtenis).

2.2.1. De aanhouding

De aanhouding of arrestatie doelt op de vrijheidsberoving als gevolg van een beslissing van politie of parket, en situeert zich vóór het verlenen van een bevel tot aanhouding door de onderzoeksrechter. Het aanhoudingsbevel vormt het startpunt van de eigenlijke voorlopige hechtenis (Verstraeten & Verbruggen, 2006). In uitzonderlijke gevallen kan dit bevel ook worden verschaft door de correctionele rechtbank, het hof van beroep, een lid van de kamer van inbeschuldigingstelling, de voorzitter van het assisenhof, de magistraat aangewezen door de eerste voorzitter in geval van voorrecht van rechtsmacht en bij niet-verschijning na voorlopige invrijheidsstelling door de rechtbank of het hof (Deruyck, 2014).

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de arrestatie bij een op heterdaad ontdekt wanbedrijf of een op heterdaad ontdekte misdaad (art. 1 WVH), en de arrestatie buiten dit geval (art. 2 WVH) (Deruyck, 2014).

In het geval van de arrestatie bij een **op heterdaad ontdekt wanbedrijf of een op heterdaad ontdekte misdaad** ligt de arrestatiebevoegdheid bij de politie. De agenten van de openbare macht dienen de verdachte, van wie zij de vlucht hebben verhinderd, onmiddellijk ter beschikking te stellen van de officier van gerechtelijke politie. Van zodra deze tot aanhouding is overgegaan, deelt hij dit onmiddellijk mee aan de procureur des Konings en voert hij de bevelen van deze magistraat uit. Indien het misdrijf het voorwerp uitmaakt van een gerechtelijk onderzoek, dan wordt de onderzoeksrechter op de hoogte gesteld. Ook particulieren kunnen iemand vasthouden die bij een wanbedrijf of misdaad op heterdaad werd betrapt. In dat geval moeten zij de feiten onmiddellijk doorgeven aan een agent van de openbare macht, die dan verder handelt zoals zonet omschreven is. De vrijheidsbeneming mag in geen geval langer dan vierentwintig uren duren en gaat in op het ogenblik dat de aangifte door de particulier wordt gedaan of dat de verdachte, ten gevolge van het optreden van de agent van de openbare macht, niet meer beschikt over de vrijheid van komen en gaan. Tot slot wordt van de aanhouding een proces-verbaal opgemaakt (art. 1 WVH).

Buiten het geval van een op heterdaad ontdekt wanbedrijf of een op heterdaad ontdekte misdaad wordt de beslissing tot vrijheidsbeneming alleen genomen door de procureur des Konings. Wanneer een persoon, tegen wie ernstige aanwijzingen van schuld aan een wanbedrijf of een misdaad bestaan, poogt te vluchten of poogt zich te onttrekken aan het toezicht van een agent van de openbare macht, dan mogen bewarende maatregelen worden getroffen in afwachting van de beslissing van de procureur des Konings. De betrokkene wordt

mondeling op de hoogte gesteld van deze beslissing. Van zodra de maatregel niet langer noodzakelijk is, wordt de aangehouden of vastgehouden persoon in vrijheid gesteld. De vrijheidsbeneming mag niet langer dan vierentwintig uren duren, te rekenen van de kennisgeving van de beslissing of, indien er bewarende dwangmaatregelen zijn genomen, te rekenen van het ogenblik dat de persoon niet meer beschikt over de vrijheid van komen en gaan. Wanneer de zaak aanhangig is bij de onderzoeksrechter, oefent deze de bevoegdheden van de procureur des Konings uit. Tot slot wordt ook hier een proces-verbaal van de aanhouding opgemaakt (art. 2 WVH).

Eenieder die van zijn vrijheid is beroofd heeft vanaf dat ogenblik en voor het eerstvolgende verhoor door de politiediensten, de procureur des Konings of de onderzoeksrechter het recht om met een advocaat naar keuze **vertrouwelijk overleg** te plegen. Indien de betrokkene geen advocaat gekozen heeft of indien deze verhinderd is, wordt contact opgenomen met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse Balies of de *Ordre des barreaux francophones et germanophone*. Van zodra contact is opgenomen met de gekozen advocaat of de permanentiedienst kan het vertrouwelijk overleg geschieden. Dit moet binnen de twee uren plaatsvinden en mag maximaal dertig minuten duren, waarna het verhoor kan aanvangen. Indien het vertrouwelijk overleg niet binnen de twee uren heeft plaatsgevonden, vindt alsnog een telefonisch vertrouwelijk overleg met de permanentiedienst plaats. De betrokken meerderjarige kan na dit telefonisch contact, vrijwillig en weloverwogen afstand doen van het recht op vertrouwelijk overleg met een advocaat. Hij dient dit schriftelijk te doen in een door hem gedateerd en ondertekend document. Minderjarigen beschikken niet over de mogelijkheid om afstand te doen van dit recht (art. 2bis, § 1 WVH).

De procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter kan, in het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak en voor zover er dwingende redenen zijn, bij een met redenen omklede beslissing afwijken van het in artikel 2bis, § 1 WVH bepaalde recht op een voorafgaand vertrouwelijk overleg (art. 2bis, § 5 WVH; Deruyck, 2014).

Voor alle verhoren die plaatsvinden tijdens de duur van de arrestatie heeft de betrokkene recht op **bijstand van zijn advocaat**. De meerderjarige ondervraagde persoon kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van dit recht. Dit dient schriftelijk te gebeuren in hetzelfde document waarin ook afstand werd gedaan van het recht op een voorafgaand vertrouwelijk overleg of in het proces-verbaal van het verhoor. De bijstand van een advocaat heeft eerst en vooral tot doel toezicht mogelijk te maken op enerzijds de eerbiediging van het recht zichzelf

niet te beschuldigen, en anderzijds de keuzevrijheid om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de gestelde vragen of te zwijgen. Daarnaast wordt ook toezicht gehouden op de wijze waarop de ondervraagde persoon tijdens het verhoor wordt behandeld, het handhaven van de rechten van verdediging en de regelmatigheid van het verhoor. De advocaat kan in het proces-verbaal van het verhoor melding laten maken van een vermeende schending van deze rechten. Op verzoek van de ondervraagde persoon of op verzoek van de advocaat kan het verhoor gedurende maximaal vijftien minuten onderbroken worden met het oog op bijkomend vertrouwelijk overleg (art. 2*bis*, § 2 WVH; Deruyck, 2014). Tevens heeft eenieder die van zijn vrijheid is beroofd recht op medische bijstand (art. 2*bis*, § 4 WVH), alsook het recht om een vertrouwenspersoon in te lichten over de aanhouding. De procureur des Konings of de met het dossier belaste onderzoekster kan bij een met reden omklede beslissing deze inlichting uitstellen wanneer er ernstige redenen bestaan om te vrezen dat men door deze inlichting zou proberen bewijzen te laten verdwijnen, dat de betrokkene zich zou verstaan met derden of zich aan het optreden van het gerecht zou onttrekken (art. 2*bis*, § 3 WVH).

Er wordt van de aanhouding een gedetailleerd proces-verbaal opgesteld. Hierin worden een aantal vermeldingen opgenomen, waaronder het juiste uur van de effectieve vrijheidsbeneming, met nauwkeurige opgave van de omstandigheden waarin de vrijheidsbeneming tot stand is gekomen (art. 1, 6° WVH; Deruyck, 2014).

2.2.2. Het bevel tot medebrenging

De onderzoeksrechter kan tegen elke persoon tegen wie ernstige aanwijzingen van schuld aan een wanbedrijf of een misdaad bestaan, een met redenen omkleed bevel tot medebrenging uitvaardigen (art. 3 WVH). Het strekt ertoe deze persoon binnen de vierentwintig uren na de betekening van het bevel te ondervragen, waarna de onderzoeksrechter een beslissing neemt over de eventuele aanhouding. In de praktijk zal de betrokkene eerst door de onderzoeksrechter worden uitgenodigd voor ondervraging, tenzij deze vreest dat de persoon zich aan de ondervraging zal onttrekken (art. 5 WVH; Deruyck, 2014). Indien de betekening niet binnen de vierentwintig uren geschied, wordt de betrokkene in vrijheid gesteld (art. 8 WVH). Ook tegen getuigen die, nadat ze zijn gedagvaard, weigeren te verschijnen kan een bevel tot medebrenging worden uitgevaardigd (art. 4 WVH).

De onderzoeksrechter kan geen bevel tot medebrenging meer uitvaardigen indien de verdachte reeds ter beschikking van hem is gesteld (art. 3 WVH).

Ook in dit geval wordt een gedetailleerd proces-verbaal opgemaakt dat melding maakt van het juiste uur van de effectieve vrijheidsbeneming, het juiste uur van de betekening van het bevel tot medebrenging aan de betrokkene en alles wat de agenten van de openbare macht hebben verricht om de betrokkene ter beschikking van de onderzoeksrechter te stellen (art. 7, 2de lid WVH; Deruyck, 2014).

2.2.3. Het bevel tot verlenging

De onderzoeksrechter aan wie de procureur des Konings het instellen van een gerechtelijk onderzoek heeft gevorderd, moet binnen de termijn van vierentwintig uren de verdachte verhoren en het bevel tot aanhouding aan de verdachte betekenen. De tussenkomst van een onderzoeksrechter is voor de verdachte een belangrijke waarborg. In de praktijk blijkt echter dat deze termijn van vierentwintig uren erg kort is. Dit heeft tot gevolg dat soms (veiligheidshalve) tot voorlopige hechtenis wordt overgegaan, wat bij een langere arrestatietermijn misschien vermeden had kunnen worden (Deruyck, 2014).

Sinds de Wet van 13 augustus 2011, die aan eenieder die van zijn vrijheid wordt beroofd het recht geeft om vertrouwelijk overleg te plegen met een advocaat, laaide de discussie omtrent de duur van de arrestatie weer op. Door de verplichting om, binnen een termijn van vierentwintig uren, dergelijk voorafgaand overleg met een raadsman in te passen, ontstond de vrees dat deze termijn niet steeds gerespecteerd zou kunnen worden. Daarom werd artikel **15bis WVH** ingevoerd (Deruyck, 2014; De Wolf & Van Volssem, 2014).

Ambtshalve of op vordering van de procureur des Konings kan de onderzoeksrechter een bevel verlenen tot verlenging van de termijn van vierentwintig uren. Dergelijk bevel tot verlenging, dat gemotiveerd dient te worden, mag slechts eenmaal worden verleend, en verlengt de arrestatietermijn met vierentwintig uren. Tijdens deze nieuwe periode van vierentwintig uren heeft de persoon opnieuw recht op een voorafgaand vertrouwelijk overleg met een advocaat. De betekening van het bevel aan de betrokkene dient te gebeuren binnen de oorspronkelijke termijn van vierentwintig uren, zodat deze termijn hoogstens kan worden verdubbeld tot achtenveertig uren. De betrokkene wordt vrijgelaten bij gebrek aan een regelmatige en tijdige betekening (art. 15bis WVH; Deruyck, 2014).

Artikel 15bis WVH verwijst enkel naar de artikelen 1 en 2 WVH met betrekking tot de arrestatie, en niet naar de artikelen 3 en 4 WVH aangaande het bevel tot medebrenging (Deruyck, 2014).

Tegen het bevel tot verlenging kan geen rechtsmiddel worden ingesteld (art. 15*bis*, 5de lid WVH).

2.2.4. Het bevel tot aanhouding

Vanaf het moment dat de onderzoeksrechter gevorderd werd een onderzoek in te stellen, kan hij een bevel tot aanhouding verlenen. De formele voorwaarden en de grondvoorwaarden moeten echter aanwezig zijn, ook al is hij daartoe niet gevorderd door het openbaar ministerie (Deruyck, 2014).

2.2.4.1. Formele voorwaarden

De onderzoeksrechter moet, alvorens een bevel tot aanhouding te verlenen, de verdachte ondervragen over de feiten die aan de beschuldiging ten grondslag liggen en die aanleiding kunnen geven tot de afgifte van dergelijk bevel, alsook zijn opmerkingen horen. Bij ontstentenis van de ondervraging over de feiten, moet de inverdenkinggestelde in vrijheid worden gesteld (art. 16, § 2, 1ste lid WVH). Indien het onmogelijk is de verdachte te ondervragen wegens overmacht, bijvoorbeeld omdat hij voortvluchtig is of omdat hij zich verbergt, kan een bevel tot aanhouding bij verstek, zonder voorafgaande ondervraging, worden afgeleverd. De daartoe wettelijk vereiste grondvoorwaarden, die hierna worden besproken, dienen uiteraard vervuld te zijn (Cass. 6 september 2011, P.11.1536.N; Cass. 6 maart 2012, P.11.0350.N; Cass. 14 augustus 2012, P.12.1468.N; Deruyck, 2014).

Artikel 16, § 2, 2de lid WVH omschrijft, sinds de Wet van 13 augustus 2011, dat de verdachte tijdens de ondervraging door de onderzoeksrechter recht heeft op bijstand van zijn advocaat. Indien de verdachte nog geen advocaat heeft, maakt de onderzoeksrechter hem erop attent dat hij het recht heeft een advocaat te kiezen en verwittigt hij de stafhouder van de Orde. Deze formaliteiten worden opgenomen in het proces-verbaal van verhoor (art. 16, § 4 WVH). Uitsluitend de meerderjarige verdachte kan vrijwillig en weloverwogen afstand doen van het recht op bijstand van een raadsman. Van deze afstand wordt ook melding gemaakt in het proces-verbaal van verhoor (art. 16, § 2, 2de lid WVH).

De advocaat wordt door de onderzoeksrechter tijdig verwittigd van de plaats en het uur van de ondervraging die hij kan bijwonen. De ondervraging kan op dat voorziene uur aanvangen, ook indien de advocaat nog niet aanwezig is. Wanneer hij ter plaatse komt, woont de advocaat het (verdere) verhoor bij (art. 16, § 2, 4de lid WVH). Tevens mag hij in het proces-verbaal van

verhoor onmiddellijk melding maken van een schending van rechten, die hij meent te hebben vastgesteld (art. 16, § 2, 3de lid WVH).

De onderzoeksrechter moet de verdachte meedelen dat tegen hem een aanhoudingsbevel kan worden uitgevaardigd. Hij dient de opmerkingen van de verdachte en, in voorkomend geval, die van zijn advocaat te horen. Bij ontstentenis hieraan moet de inverdenkinggestelde in vrijheid worden gesteld (art. 16, § 2, 5de lid WVH).

Het bevel tot aanhouding wordt door de onderzoeksrechter ondertekend en bekleed met zijn zegel. Bij ontstentenis van de handtekening moet de inverdenkinggestelde in vrijheid worden gesteld (art. 16, § 6 WVH). Het aanbrengen van de zegel is echter niet voorgeschreven op straffe van nietigheid (Deruyck, 2014).

2.2.4.2. Grondvoorwaarden

Eerst en vooral is er een dubbele **negatieve grondvoorwaarde**: het bevel tot aanhouding mag niet worden verleend met het oog op onmiddellijke bestraffing, noch met het oog op de uitoefening van enige andere vorm van dwang (art. 16, § 1, 3de lid WVH). De voorlopige hechtenis mag dus nooit beschouwd worden als een vervroegde toepassing van de straf en mag ook niet gebruikt worden om bekentenissen af te dwingen (Deruyck, 2014).

Daarnaast zijn er ook een aantal **positieve grondvoorwaarden**:

- ✚ Het feit moet voor de verdachte een correctionele hoofdgevangenisstraf van minstens een jaar tot gevolg kunnen hebben (art. 16, § 1, 1ste lid WVH);
- ✚ Er moeten ernstige aanwijzingen van schuld bestaan (art. 16, § 5, 1ste lid WVH);
- ✚ De voorlopige hechtenis moet noodzakelijk zijn voor de openbare veiligheid (art. 16, § 1 WVH). Met dit begrip wordt niet alleen de lichamelijke en materiële veiligheid van de inwoners bedoeld, maar ook de openbare rust;
- ✚ Indien het maximum van de op het feit toepasselijke straf vijftien jaar opsluiting niet te boven gaat, mag het aanhoudingsbevel slechts worden verleend als er ernstige redenen bestaan om te vrezen dat de in vrijheid gelaten verdachte nieuwe wanbedrijven of misdaden zou plegen, zich aan het optreden van het gerecht zou onttrekken, bewijzen zou pogen te laten verdwijnen of zich zou verstaan met derden (art. 16, § 1, 4de lid WVH) (Deruyck, 2014).

2.2.4.3. Bijkomende voorwaarden bij een zogenaamd “nieuw” bevel tot aanhouding

De onderzoeksrechter kan een nieuw aanhoudingsbevel uitvaardigen tegen de in vrijheid gelaten of in vrijheid gestelde verdachte, indien deze nalaat bij enige proceshandeling te verschijnen of indien nieuwe en ernstige omstandigheden deze maatregel noodzakelijk maken (art. 28, § 1 WVH). Met “nieuwe en ernstige omstandigheden” worden omstandigheden bedoeld die pas aan het licht zijn gekomen na de invrijheidsstelling van de verdachte, hoewel ze reeds voordien bestonden, en omstandigheden die pas na de invrijheidsstelling van de verdachte zijn ontstaan (Deruyck, 2014).

2.2.4.4. Geen rechtsmiddelen

Het aanhoudingsbevel is niet vatbaar voor hoger beroep, noch voor cassatieberoep (art. 19, § 1 WVH). Ook tegen de weigering van de onderzoeksrechter om een door de procureur des Konings gevorderd bevel tot aanhouding te verlenen, staat geen rechtsmiddel open (art. 17 WVH). De wetgever laat, door de afwezigheid van elk rechtsmiddel, zien dat hij een zeer grote autonomie heeft willen toekennen aan de onderzoeksrechter (Deruyck, 2014).

2.2.4.5. Betekening

Binnen een termijn van vierentwintig uren moet het bevel tot aanhouding aan de verdachte worden betekend, te rekenen vanaf zijn effectieve vrijheidsbeneming of, desgevallend, vanaf de betekening van het bevel tot medebrenging of van het bevel tot verlenging (art. 18, § 1, 1ste lid WVH). De verdachte wordt in vrijheid gesteld bij ontstentenis van een regelmatige betekening binnen de wettelijke termijn (art. 18, § 1, 4de lid WVH).

De betekening bestaat in het mondeling meedelen van de beslissing in de taal van de rechtspleging, met afgifte van een volledig afschrift van de akte (art. 18, § 1, 3de lid WVH).

Naast de betekening van het bevel tot aanhouding wordt aan de verdachte ook een afschrift overhandigd van het proces-verbaal van zijn verhoor door de onderzoeksrechter, alsook een afschrift van alle processen-verbaal van de verhoren die van de verdachte werden afgenomen tussen het tijdstip van zijn vrijheidsbeneming en het tijdstip waarop hij naar de onderzoeksrechter wordt verwezen. Deze afgifte is bedoeld om de verdediging in de beste omstandigheden mogelijk te maken (art. 18, § 2 WVH; Deruyck, 2014).

2.2.4.6. Uitvoering van het bevel tot aanhouding

Na de betekening wordt het bevel tot aanhouding onmiddellijk ten uitvoer gelegd en wordt de verdachte overgebracht naar een strafinrichting (art. 19, § 1 WVH; Deruyck, 2014).

De **hechtenis onder elektronisch toezicht** werd met de Wet van 27 december 2012 mogelijk gemaakt. Op 1 januari 2014 zijn de bepalingen met betrekking tot de hechtenis onder elektronisch toezicht in werking getreden (Deruyck, 2014).

Wanneer de onderzoeksrechter een bevel tot aanhouding verleent, beslist hij eveneens of dit aanhoudingsbevel moet worden uitgevoerd in een gevangenis of door een hechtenis onder elektronisch toezicht (art. 16, § 1, 2de lid WVH). Wanneer het aanhoudingsbevel wordt uitgevoerd door een hechtenis onder elektronisch toezicht, wordt de inverdenkinggestelde onmiddellijk naar het arresthuis gebracht dat vermeld staat in het bevel tot aanhouding. Daar moet hij blijven totdat de plaatsing en de activering van het materiaal voor het elektronisch toezicht in orde is (art. 2, § 2 van het KB van 26 december 2013). Vanaf het moment dat het materiaal in de gevangenis geactiveerd is, begeeft de inverdenkinggestelde zich naar het adres van de verblijfplaats opdat het NCET⁹ daar de bewakingsbox kan installeren (art. 2, § 3 van het KB van 26 december 2013).

De hechtenis onder elektronisch toezicht behelst dat de betrokkene voortdurend op een bepaald adres moet verblijven, met uitzondering van toegestane verplaatsingen, zoals verplaatsingen nodig in het kader van een gerechtelijke procedure, verplaatsingen omwille van een medisch spoedgeval en ingeval van overmacht (art. 16, § 1, 2de lid WVH; art. 6 van het KB van 26 december 2013).

De onderzoeksrechter kan in elke stand van het geding, ambtshalve of op vordering van de procureur des Konings, bij een met redenen omklede beschikking beslissen dat het bevel tot aanhouding, uitgevoerd door een hechtenis onder elektronisch toezicht, weer ten uitvoer zal worden gelegd in de gevangenis. Hiervoor moet aan een van volgende voorwaarden zijn voldaan:

- ✚ nieuwe en ernstige omstandigheden maken dit noodzakelijk;
- ✚ de verdachte overtreedt de specifieke contactverboden;

---

⁹ Nationaal Centrum voor Elektronisch Toezicht: een dienst bij de Federale Overheidsdienst Justitie die bevoegd is voor de uitvoering en de opvolging van de hechtenis onder elektronisch toezicht (art. 1 van het KB van 26 december 2013).

- ✚ de verdachte leeft de standaardinstructies en de door de Koning bepaalde regels van de hechtenis onder elektronisch toezicht niet na;
- ✚ de verdachte verzuimt bij enige proceshandeling te verschijnen (art. 24*bis*, § 1, 1ste lid WVH; Deruyck, 2014).

Deze beschikking wordt onmiddellijk aan de procureur des Konings meegedeeld en aan de verdachte betekend (art. 24*bis*, § 1, 2de lid WVH). Zij is tevens niet vatbaar voor enig rechtsmiddel (art. 24*bis*, § 1, 3de lid WVH).

2.2.4.7. Contactverboden

De verdachte kan, onmiddellijk na zijn eerste verhoor door de onderzoeksrechter, vrij verkeer hebben met zijn advocaat, onverminderd het in de artikelen 2*bis*, 15*bis* en 16 WVH bepaalde vertrouwelijk voorafgaand overleg en de bijstand tijdens het verhoor (art. 20, § 1 WVH).

De onderzoeksrechter kan, wanneer dit noodzakelijk is voor het onderzoek, via een met redenen omklede beschikking het vrij verkeer met andere personen dan de advocaat verbieden. Dit **algemeen contactverbod** geldt ten hoogste voor drie dagen na het eerste verhoor, en kan niet worden vernieuwd (art. 20, § 2 WVH; Deruyck, 2014). Daarenboven is dit algemeen contactverbod niet van toepassing op de hechtenis onder elektronisch toezicht (art. 20, § 7 WVH; Deruyck, 2014).

De onderzoeksrechter kan **specifieke contactverboden** bevelen indien er ernstige redenen bestaan om te vrezen dat een verdachte zou proberen bewijzen te laten verdwijnen of zich zou laten verstaan met derden. Onder specifieke contactverboden wordt verstaan:

- ✚ de verdachte gescheiden houden van andere verdachten;
- ✚ het bezoek verbieden van individueel in het bevel vermelde personen buiten de inrichting;
- ✚ de briefwisseling verbieden gericht aan of uitgaande van individueel in het bevel vermelde personen;
- ✚ telefonische contacten verbieden met individueel in het bevel vermelde personen (art. 20, § 3 WVH; Deruyck, 2014).

Voor de hechtenis onder elektronisch toezicht gelden gelijkaardige specifieke contactverboden (art. 20, § 3*bis* WVH).

Al deze specifieke contactverboden zijn van toepassing voor de strikt noodzakelijke duur die door de onderzoeksrechter wordt bepaald en zijn geldig tot op het ogenblik dat de onderzoeksrechter zijn dossier meedeelt aan de procureur des Konings overeenkomstig artikel 127, 1ste lid Sv. (art. 20, § 4, 2de lid WVH).

De rechten van de verdachte op contact met zijn raadsman worden niet beïnvloed door de beslissing van de onderzoeksrechter tot beperking van bezoek, briefwisseling en telefoongesprekken (art. 20, § 5, 1ste lid WVH). Deze beslissing laat ook de briefwisseling met de personen, bedoeld in artikel 57 van de Basiswet *de dato* 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden (*BS* 1 februari 2005), onbelemmerd. Het gaat onder andere over de Koning, de voorzitters van de parlementen, de ministers, de rechterlijke overheden en de stafhouder van de Orde van Advocaten (Deruyck, 2014). Verder kan de onderzoeksrechter het bezoek voor bepaalde personen, bedoeld in artikel 59, § 1, 1ste lid van de Basiswet, beperken indien deze in verdenking werden gesteld. Het gaat hier om bloed- en aanverwanten in de rechte lijn, voogd, echtgenoten of partners, broers en zussen, ooms en tantes (art. 20, § 5, 3de lid WVH).

De verdachte kan een verzoekschrift indienen tot wijziging of opheffing van de door de onderzoeksrechter opgelegde maatregelen bij het onderzoeksgerecht dat oordeelt over de voorlopige hechtenis, namelijk de raadkamer of de kamer van inbeschuldigingstelling (art. 20, § 6, 1ste lid WVH).

Het bevel tot aanhouding is geldig voor een termijn van ten hoogste vijf dagen, te rekenen vanaf zijn tenuitvoerlegging (art. 21, § 1, 1ste lid WVH). Deze tenuitvoerlegging geschiedt onmiddellijk na de betekening van het aanhoudingsbevel. De verdere voortzetting van de voorlopige hechtenis wordt gedurende het gerechtelijk onderzoek toevertrouwd aan de onderzoeksgerechten. Zij spreken zich op regelmatige tijdstippen uit over de handhaving van het aanhoudingsbevel. Op deze manier beschikt de verdachte over de zekerheid dat zijn vrijheidsberoving wordt gecontroleerd door andere rechters dan de onderzoeksrechter die tegen hem een aanhoudingsbevel heeft uitgevaardigd (Deruyck, 2014).

2.3. De gevolgen en effecten van de voorlopige hechtenis

De opsluitingsfase is een risicovolle periode. De overgang van vrijheid naar detentie wordt immers gekenmerkt door een verhoogde **kwetsbaarheid voor automutilatie en zelfmoord**.

Het is vooral in de eerste maand van de vrijheidsberoving dat de meeste zelfmoorden en pogingen gebeuren. Vooral beklaagden vertonen een hoge mate van stress. Deze vloeit voort uit de “geïnstitutionaliseerde onzekerheid”, kenmerkend voor de voorlopige hechtenis. Hiermee wordt bedoeld: onzekerheid over de duur van de detentie, over het resultaat van de gerechtelijke procedure en over het leven in de gevangenis (Snacken, 2010).

Het aantal suïcides bij vrouwelijke gedetineerden is gelijk aan het aantal suïcides bij mannelijke gedetineerden. Omwille van een kleinere populatie ligt het risico op suïcide bij vrouwelijke gevangenen echter procentueel hoger. Toch is er een verschil met de algemene bevolking waar de meerderheid van de zelfmoorden door mannen gepleegd worden. Vrouwelijke gedetineerden hebben dus een hoger risico op suïcide dan vrouwen uit de algemene bevolking. Mogelijke verklaringen hiervoor kunnen zijn: gescheiden zijn van familie en vrienden, mentale en emotionele problemen, drugsproblemen, beperkte toegang tot de gezondheidszorg en de specifieke impact van de opsluiting op vrouwen (Portzky, 2015; Open Society Justice Initiative, 2010).

De prevalentie van suïcide binnen de gevangenispopulatie ligt hoog. In **Europa** zou het plegen van zelfmoord onder gedetineerden **drie tot veertien maal hoger** liggen dan onder de algemene bevolking. Onderzoeksgegevens geven aan dat suïcide in de gevangnissen van **België tot twaalf keer meer** voorkomt, dan suïcide onder de algemene bevolking, namelijk 270 suïcides op 100 000 gedetineerden in vergelijking met 21 suïcides op 100 000 inwoners. Het is aangewezen om, inzake preventie, onderzoek te voeren naar de prevalentie van suïcidale gedachten en suïcidaal gedrag binnen de gevangenis. Tot op heden is hier echter heel weinig over geweten, zeker op vlak van de Belgische gevangnissen (Eenheid voor Zelfmoordonderzoek, 2015).

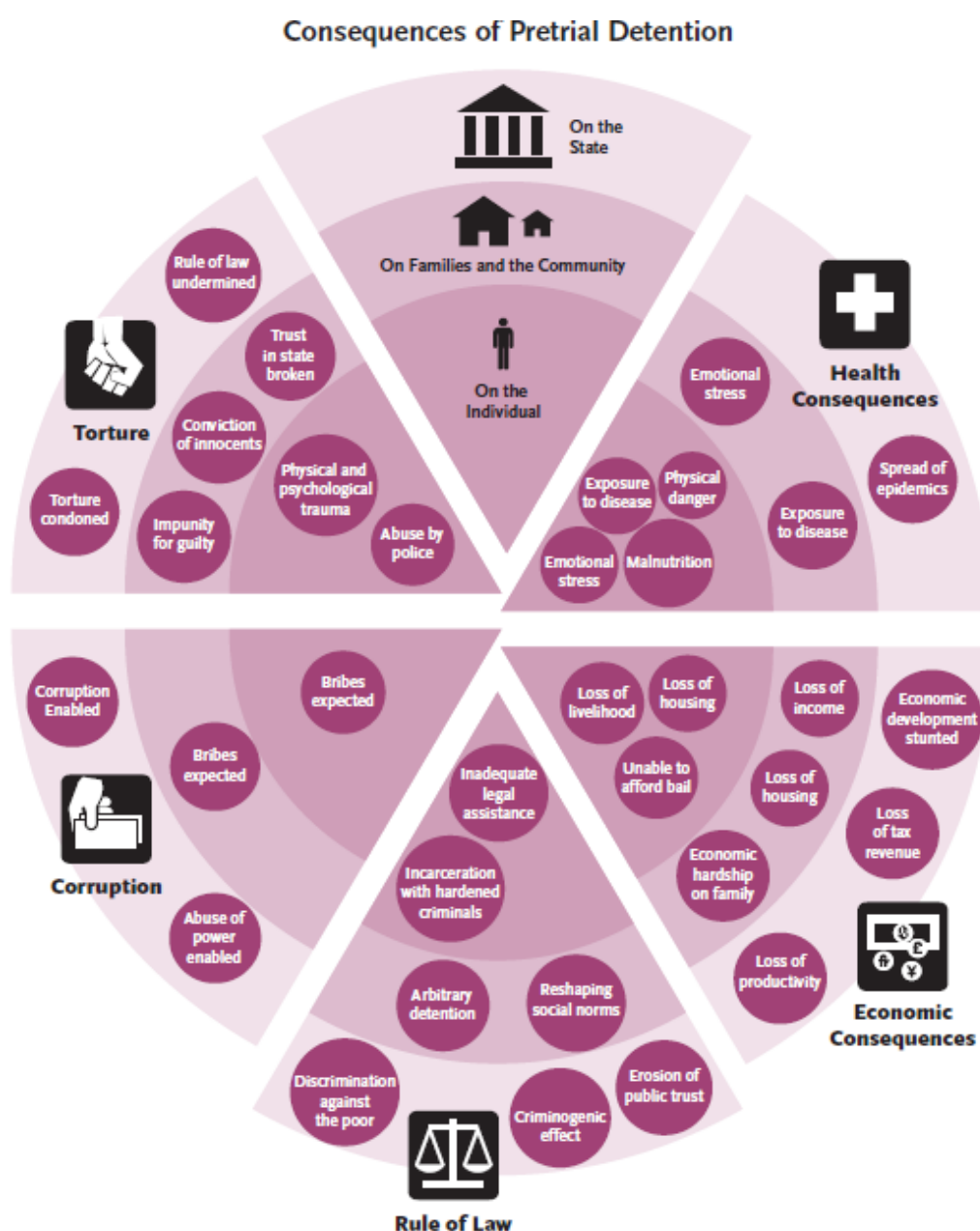
Personen in voorhechtenis kunnen niet werken en hebben dus ook geen inkomen. Zij **verliezen vaak hun baan**, zelfs na een korte periode te zijn vastgehouden. Een studie¹⁰ in Engeland en Wales gaf aan dat, ten gevolge van de voorlopige hechtenis, de helft van de mannen en twee derde van de vrouwen hun job verloren was. Voorlopig gehechten ondervinden na vrijlating ook **moeilijkheden in het vinden van werk**, dit omwille van het stigma van detentie en het verlies van onderwijs- of opleidingsmogelijkheden. Voor (bijna)

---

¹⁰ *Unjust Deserts: A Thematic Review by HM Chief Inspector of Prisons of the Treatment and Conditions for Unsentenced Prisoners in England and Wales*, (London: HM Inspectorate of Prisons for England and Wales, 2000).

elke persoon in voorhechtenis die zijn/haar baan verliest, is er een familie die de prijs moet betalen. In sommige gevallen moeten de echtgenoot/echtgenote en zelfs de kinderen werk zoeken om de verloren inkomsten op te vangen (Open Society Justice Initiative, 2010).

Onderstaande figuur bespreekt de gevolgen van voorlopige hechtenis in landen als Bangladesh, Nepal, Zuid-Afrika, Brazilië, Portugal en het Verenigd Koninkrijk. De omstandigheden en regels van voorhechtenis in deze landen zijn echter niet te vergelijken met deze van België. Toch zijn er een aantal zaken zoals emotionele stress, traumatische ervaring en het verlies van werk die als universeel beschouwd kunnen worden (Open Society Justice Initiative, 2010).

(Open Society Justice Initiative, 2014)

Tot slot werd ook in het onderzoek van R. Rijksen (1961) gepeild naar de beleving van de voorlopige hechtenis. Ook hier gelden de reeds vermelde beperkingen van het onderzoek en kunnen geen sluitende conclusies voor België getrokken worden.

“(...) De voorlopige hechtenis is een tijd waarin je al voelt dat je eigenlijk niet meer bij de mensen behoort. Eerst het verhoor door de politie, dan bij de rechter-commissaris weer het hele verhaal doen, en dan begint de spanning van het wachten: ‘Wanneer zal mijn zaak nu eindelijk eens voorkomen?’”

(Rijksen, 1961, pag. 68, fragment 213)

“(...) Ik kan niet beschrijven hoe erg dat voor een mens is, dat eindeloze wachten in het onzekere. Ook denk ik dat ze de mensen hier als een grote nul beschouwen. (...)”

(Rijksen, 1961, pag. 68, fragment 214)

“De voorlopige hechtenis zelf is een verschrikking op zich. Dit komt alleen doordat de verdachte veel te lang in onzekerheid verkeert omtrent zijn lot. (...) Het is haast niet uit te houden en brengt de verdachte vaak tot wanhoop, vooral omdat hij tijdens het voorarrest in een omgeving verkeert die hem niet meer als mens, maar als een stuk uitschot behandelt (...)”

(Rijksen, 1961, pag. 69, fragment 215)

“(...) Ik vind het triestig dat een voorlopig gehechte zo lang moet wachten eer hij weet waar hij aan toe is. (...)”

(Rijksen, 1961, pag. 69, fragment 216)

“(...) Men schijnt nog steeds niet te beseffen dat het voorarrest zwaarder is dan de straf zelf!”

(Rijksen, 1961, pag. 69, fragment 218)

“(...) Ik vind dat, zolang je niet voor het gerecht bent verschenen en schuldig bevonden bent, je net zoveel rechten hebt als ieder ander, behalve dan dat je in het belang van het onderzoek wordt vastgehouden. Ik vind het niet op zijn plaats dat, als je in het huis van bewaring wordt binnengebracht, je in haast alle opzichten als gevangene wordt beschouwd.”

(Rijksen, 1961, pag. 70, fragment 220)

2.4. Besluit

De voorlopige hechtenis bevindt zich in het brandpunt van een spanningsveld tussen enerzijds het recht van de maatschappij om zich te beschermen tegen inbreuken en het verzekeren van de openbare veiligheid en rust, en anderzijds de vrijheid van het individu en het vermoeden van onschuld waarop deze zich kan beroepen (Vandeputte, 2001). Zo bevinden voorlopig gehechten zich in een grijze zone waarbij ze niet gestraft zijn, maar wel hetzelfde regime ondergaan als gedetineerden, en staat het vast dat sommige mensen gebroken worden tijdens deze vrijheidsberoving (Boone, 2012).

Hoofdstuk 3: Detentiebeleving

3.1. Inleiding

De gevangenisstraf ligt reeds van bij haar ontstaan onder vuur. Haar belangrijkste verdienste is het neutraliseren van daders die criminele feiten hebben gepleegd, dit door ze (tijdelijk) uit de maatschappij te halen. De gevangenisstraf voegt echter vooral leed toe. Zij kraakt een mens soms tot op het bot en maakt vele slachtoffers. Door iemand op te sluiten wordt immers ook de familie van de dader gestraft en gestigmatiseerd. Van het ene moment op het andere verliezen gevangenen hun status, alsook hun maatschappelijke en familiale rol. Ook al is het leven in de hedendaagse Belgische gevangenis niet meer te vergelijken met dat van 150 jaar geleden, toch is het voor de burger moeilijk in te schatten wat een vrijheidsberoving nu werkelijk betekent (Demyttenaere, 2002; Stockfleth, 2010).

Dit hoofdstuk zal eerst en vooral modellen bespreken die een verklaring geven voor het aanpassen aan het gevangenisleven. Vervolgens worden de “*five pains of imprisonment*” van Sykes (1958) besproken en zal dieper ingegaan worden op de detentiebeleving door de vrouw.

3.2. Verklaringsmodellen

3.2.1. Institutionaliserings

De vaststelling dat zich bij gedetineerden psychologische aanpassingen voordeden, gaf aanleiding tot onderzoek naar “de aanpassing aan het gevangenisleven”. Deze aanpassingen werden benoemd als “*institutionalization*” of “*prisonization*” waarmee verwezen wordt naar het proces waarbij de geldende normen in de gevangenis geïncorporeerd worden in het gedrag, de attitudes en denkprocessen (Haney, 2001; De Wree, 2011).

In 1940 definieerde Clemmer “*prisonization*” als het aannemen van de gebruiken, gewoontes en algemene cultuur van de gevangenis door gevangenen. “*Prisonization*” kan volgende psychologische veranderingen omvatten: afhankelijkheid van de institutionele structuur, onderling wantrouwen en verdenking, overdreven waakzaamheid, sociale terugtrekking en isolatie, emotionele over-controle, vervreemding en psychologische afstand, posttraumatische stressreacties, verminderde zelfwaarde en aanname van exploitatieve normen (Clemmer, 1940; Paterline & Petersen, 1999; Haney, 2001; De Wree, 2011).

In feite gaat het hier om relatief normale reacties. Deze krijgen slechts een pathologisch karakter indien ze diep geïnternaliseerd worden, chronisch zijn of extreem lang duren. Ook al

ervaart iedereen die opgesloten wordt in de gevangenis bovenstaande vormen van institutionalisering, toch is het belangrijk voor ogen te houden dat de reactiewijzen van gevangenen sterke verschillen vertonen. Bovendien zijn sommige groepen van gedetineerden, omwille van persoonlijke karakteristieken of speciale noden, meer vatbaar voor deze processen dan anderen. De psychologische gevolgen van gevangenschap kunnen echter, na vrijlating, in de weg staan van een succesvolle re-integratie (Haney, 2001; De Wree, 2011).

Clemmer verrichte pionierswerk op dit terrein en zijn onderzoek gaf aanleiding tot een belangrijk debat in de criminologische literatuur, namelijk rond het deprivatie- en importatiemodel als predictor van “*prisonization*” (Paterline & Petersen, 1999; De Wree, 2011).

3.2.2. Het deprivatie- en importatiemodel

De probleemervaring van gedetineerden en hun aanpassing aan het leven in de gevangenis wordt gekenmerkt door twee modellen, namelijk het deprivatiemodel en het importatiemodel (Vandebosch, 2002; Goodstein & Wright, 1989). Auteurs zoals Johnson & Toch (1982) voeren aan dat de integratie van deze twee theorieën wellicht de meest volledige verklaringsbasis verschaft voor de levensstijl van personen binnen de gevangensmuren (Vandebosch, 2002).

Het **deprivatiemodel** is ontwikkeld tijdens de jaren 1950-1960 en legt de nadruk op de gevangenisomgeving als bron van stressoren die leiden tot bepaalde aanpassingswijzen (Lahm, 2008; Vandebosch, 2002). Voorbeelden van stressoren zijn onder andere het niveau van veiligheid en het beleid dat binnen de inrichting gevoerd wordt (Hochstetler & DeLisi, 2005). Het gedrag van gevangenen wordt dus niet door individuele eigenschappen bepaald (Lahm, 2008; De Wree, 2011). Volgens deze theorie worden de gedetineerden in het bevredigen van belangrijke basisbehoeften, zoals de behoefte aan privacy en autonomie, door de gevangeniscontext verhinderd. Als gevolg van deze frustrerende situatie creëren zij aanpassingswijzen die gunstig zijn binnen de muren van de gevangenis, maar nefaste gevolgen hebben voor de re-integratie na hun vrijlating (Vandebosch, 2002). De beleving van deprivaties wordt bepaald door de aard van de instelling, de strafduur en de persoonlijkheid van de betrokken gedetineerden (Goethals, 1980).

Het **importatiemodel** vocht de assumpties van het deprivatiemodel aan omdat deze onvoldoende aandacht schonk aan achtergrondkenmerken, zoals ras, en aan relevante vormen

van sociale organisatie onder gevangen, zoals bendestructuren (Adams, 1992; De Wree, 2011). Irwin en Cressey (1962) vertegenwoordigden het importatiemodel en stelden dat de gedragingen van gedetineerden verklaard worden door eigen predetentie emoties, attitudes en gedragingen van het individu, en niet door de invloeden van de gevangeniscontext (De Wree, 2011). Gedetineerden met een verschillend sociodemografisch en crimineel profiel ervaren en verwerken het gevangenisverblijf op een andere manier. Onconventionele waarden en normen kunnen aldus “geïmporteerd” zijn door gevangenen, in plaats van opgewekt te zijn door de depriverende gevangenisomgeving (Vandebosch, 2002).

Beide modellen werden aanvankelijk beschouwd als concurrerend. Op basis van onderzoek concludeerde men echter dat zowel de kenmerken van de gevangene als van de gevangenisomgeving van toepassing waren in het aanpassingsproces. Een integratie van beide modellen biedt dus de meeste antwoorden (Hochstetler & DeLisi, 2005; Paterline & Petersen, 1999; De Wree, 2011).

3.3. *The pains of imprisonment*

“Gedetineerden zijn geen passieve objecten die een vrijheidsberoving ondergaan, zij “beleven” de detentie, en blijven “actoren” die reflecteren over hun situatie en er strategisch trachten op in te spelen.”

(Snacken, 2010, pag. 18)

Sykes (1958) wordt gezien als voorstander van het deprivatiemodel en omschrijft de vrijheidsberoving daarom ook als een situatie van deprivaties. Hij verwijst hiervoor naar de zogenaamde “*five pains of imprisonment*”, namelijk het verlies van vrijheid, van goederen en diensten, van heteroseksuele relaties, van autonomie en van persoonlijke veiligheid (Snacken, 2010). Het leed dat veroorzaakt wordt door de gevangenisstraf is dus volgens hem niet beperkt tot de vrijheidsbeneming zelf (De Wree, 2011). Om de individuele beleving en het collectieve gebeuren in detentie te begrijpen is het inzicht in deze deprivaties belangrijk. Vele handelingen en gedragingen van gedetineerden zijn er immers op gericht om deze verliezen te verminderen of te compenseren (Snacken, 2010).

Het meest ingrijpende verlies waar gedetineerden mee geconfronteerd worden, is dat van de **vrijheid**. Hiermee wordt de breuk met familie en vrienden bedoeld, alsook het verlies van burgerschap en de verwerping door de maatschappij. De identiteit van de gedetineerde wordt

herleid tot de status van “gevangene”. Dit alles heeft frustraties, eenzaamheid en verveling tot gevolg. Het isolement van de gevangene kan gedeeltelijk verlicht worden door het krijgen van bezoek en het ontvangen van post (Sykes, 1958; Daems *et al.*, 2009).

Een tweede deprivatie heeft te maken met **goederen en diensten**. De gevangenis komt tegemoet aan de fundamentele levensbehoeften van de gedetineerden, in die zin dat deze geen honger of kou zullen lijden. Zij ontvangen een adequate medische verzorging en kunnen binnen de gevangenis muren werken of een opleiding volgen. Maar de gedetineerden willen naast deze basisbehoeften ook andere voorzieningen zoals sigaretten, drank, voedsel met veel calorieën, individuele en voldoende kledij, eigen meubels, enzovoort. Het niet meer kunnen beschikken over het comfort waarover men in de buitenwereld beschikte, wordt door de gedetineerden als een pijnlijk verlies beschouwd en houdt een sterke aantasting van het zelfbeeld in (Sykes, 1958; Goethals, 1980).

Een derde verlies waar gedetineerden mee moeten omgaan, is dat van **heteroseksuele relaties**. Dit onvrijwillig celibaat brengt frustraties met zich mee die tijdens een langdurige opsluiting zwaar kunnen doorwegen (Sykes, 1958).

Als vierde deprivatie kan verwezen worden naar de **autonomie**. De gedetineerde wordt onderworpen aan heel wat regels. Deze zijn in het leven geroepen om het gedrag in de kleinste details te regelen en te controleren. Heel wat bezigheden en goederen, die buiten de gevangenis muren normaal zijn, kunnen nu enkel via toelatingen, speciale voorrechten of langs illegale weg verkregen worden. De gevangene verliest dus elke vorm van controle over het eigen leven dat na vrijlating tot ernstige re-integratieproblemen kan leiden (Sykes, 1958; Snacken, 2010; Goethals, 1980).

Het gevoel van **onveiligheid** wordt door de gedetineerde als een vijfde en laatste verlies ervaren. Hiermee wordt verwezen naar machteloosheid en hulpeloosheid, maar ook naar de vrees voor andere gedetineerden (Sykes, 1958; Snacken, 2010).

“The worst thing about prison is you have to live with other prisoners”

(Sykes, 1958, pag. 292)

3.4. Detentiebeleving door de vrouw

Uit een Nederlandse studie blijkt dat vrouwelijke gedetineerden specifieke kenmerken en behoeften hebben inzake mentale gezondheid, druggebruik, familie en opleiding (Slotboom, Bijleveld, Day & Van Giezen, 2008; Bloom, Owen & Covington, 2003; Daems *et al.*, 2009). De vrouw kampt, nog meer dan de man, met individuele problemen. Ook kunnen zij seksespecifieke detentieschade oplopen. De zorgen en klachten bij vrouwen situeren zich vooral rond medische problemen, ontevredenheid over het arbeids- en cursusaanbod en de voorbereiding op re-integratie (Slotboom *et al.*, 2008; Daems *et al.*, 2009). Uit Vlaams onderzoek blijkt dan weer dat vrouwen met de ontzegging van heteroseksuele contacten veel minder problemen hebben dan mannen (Vandebosch, 2002). Het zijn voornamelijk de praktische en emotionele problemen verbonden aan de scheiding van kinderen en het gezinsleven die vrouwen als bijzonder pijnlijke aspecten beschouwen (Belknap, 2007; Genders & Player, 1987; Walker & Worrall, 2000; Daems *et al.*, 2009). Het verlies van vrijheid, een van de meest ingrijpende gevolgen van detentie, bekijken zij niet in functie van fysieke bewegingsvrijheid, maar wel vanuit de moeilijkheden om contacten met de buitenwereld te onderhouden (Genders & Player, 1987; Daems *et al.*, 2009). Ook zijn zij voornamelijk begaan met gezondheid, autonomie, privacy en de vrees voor (herinneringen aan) misbruik (Carlen, 1998; Zaitzow & Thomas, 2003; Daems *et al.*, 2009).

De gezondheidszorg voor vrouwen in de gevangenis op fysiek en mentaal vlak is meer divers en complex dan die voor mannen (Carlen & Worrall, 2004; UNDOC, 2008). Ook al worden mannen en vrouwen met vergelijkbare gezondheidsproblemen geconfronteerd, toch hebben vrouwen nog andere behoeften. Deze hebben niet alleen te maken met kraamzorg en gynaecologische zorg, maar ook met psychische gezondheid (Ash, 2003). Het idee dat vrouwen in de gevangenis meer gezondheidsproblemen vertonen dan mannen volgt waarschijnlijk uit het feit dat zij een grotere uitgesproken behoefte aan medische zorg hebben. Ongeveer twintig procent van de vrouwelijke gevangenen vraagt elke dag naar een dokter of een verpleegkundige. Dit is dubbel zo veel als bij de mannen (Medlicott, 2007). Dit percentage kan echter misleidend zijn. Vrouwen hebben niet per se meer gezondheidsproblemen maar kunnen meer en sneller bereid zijn om hulp te zoeken dan mannen. Vrouwen halen ook aan dat er vaak een beperkte toegang is tot producten voor persoonlijke hygiëne alsook voor het baden en douchen. Dit wordt, vooral bij vrouwen tijdens de menstruatie, als problematisch ervaren (Currie, 2012).

Verder kampen gedetineerde vrouwen vaker met emotionele, fysieke en psychische problemen (Brouwers & Sampiemon, 1989; Easteal, 2001; Maden, Swinton & Gunn, 1994; Maeve, 2000; Ogloff & Tye, 2007; Slotboom *et al.*, 2008). De inrichtingsomgeving lijkt voor een aanmerkelijk deel het psychische welbevinden te bepalen. Vooral het moeizame contact met familie en het hebben van jonge kinderen lijkt de kans op psychische klachten tijdens detentie te verhogen (Slotboom *et al.*, 2008). Dit komt omdat de scheiding en het gevoel van falen naar de kinderen toe hen extra kwetsbaar maakt (Liebling, 1994; Pollock-Byrne, 1990). Deze psychische problemen kunnen zijn: persoonlijkheidsstoornissen, angststoornissen, alcohol- en/of drugsverslaving, depressie, nervositeit, teruggetrokkenheid, slaapproblemen en psychosomatische klachten. Ook persoonlijke factoren spelen een rol in de beleving van de detentietijd. Vrouwen die eerder voor psychische klachten behandeld zijn zullen tijdens de detentie meer psychische problemen ervaren (Slotboom *et al.*, 2008; Andersen, 2004; Fazel & Danesh, 2002; Kruttschnitt & Vuolo, 2007; Liebling, 1994).

Een verontrustend gevolg dat de opsluiting van vrouwen met zich mee brengt, is het hoge percentage van zelfmoordpogingen en zelfverminkingen. Dit is het gevolg van het internaliseren van woede. Vrouwen zijn vaak niet in staat om hun woede te richten op meer geschiktere doelwitten dan zichzelf. Mannen gaan hun woede meer externaliseren door medegedetineerden of het gevangenispersoneel aan te vallen (Miller, 1994; Dobash, Gutteridge & Dobash, 1986; Fox, 1975).

Er kan dus geconcludeerd worden dat vrouwen hun detentie anders beleven dan mannen. Zo zou deze pijnlijker zijn en verloopt de aanpassing aan het gevangenisleven anders dan bij de mannelijke gedetineerden (Corston, 2007; Crewe, 2005).

*“Have you ever watched Star Trek,
where they have like societies within a society?*

There’s a big community out around us, and it’s like we don’t even exist...

I really think other people need to realize that just because we are in prison, we are still human beings.

We are not second-class citizens.”

(Sweeney, 2012, pag. 235)

-----

*“You’re in a grave and you’re trying to live,
but nobody hears you when you call out, ‘Hey, I’m alive!’”*

(Sweeney, 2012, pag. 235)

3.5. Besluit

We kunnen ons als vrije burger moeilijk indenken wat het precies betekent om dag in dag uit opgesloten te zitten, losgerukt van diegenen die men liefheeft. Het sociale leven verschrompelt en het is onmogelijk om te ontsnappen aan de dagelijkse sleur die minutieus wordt vastgelegd door anderen (Demyttenaere, 2002). Vele burgers zijn bang om in de nabijheid van een gevangenis te wonen. Vaak wordt echter vergeten dat achter die hoge en beveiligde muren ook *mensen* verblijven. Ook zij zijn bang. Bang om terug naar de maatschappij te keren, want de stempel die ze bij hun opsluiting gekregen hebben zullen ze voor de rest van hun leven meedragen (Stockfleth, 2010).

Conclusie Deel 2

Hoofdstuk één heeft getracht om de geschiedenis van de vrijheidsstraf uiteen te zetten. Wanneer deze bekeken wordt, vallen de fysieke folteringen uit het **Ancien Régime** onmiddellijk op. Het doel van deze fysieke marteling was het lichaam van de misdadiger gebruiken als strafobject. Men pijnigde, verminkte of doodde in de aanwezigheid van een belangstellend publiek. Het kreeg op die manier de vorm van een soort toneelopvoering (Muller & Vegter, 2009).

Als reactie hierop ontstond de **Verlichting** die gedragen werd door een aantal beginselen en ideeën (Muller & Vegter, 2009). Filosofen als Rousseau en Locke werkten de idee van het sociaal contract uit. Vanuit een geloof in de vrije wil van de mens beschouwden zij delinquent gedrag als het niet naleven van dit contract. Het recht van de overheid om te bestraffen is gebonden aan drie principes, namelijk het legaliteitsbeginsel, het proportionaliteitsbeginsel en het subsidiariteitsbeginsel (De Ruyver, 2014; Van Camp *et al.*, 2004; Van den Wyngaert, 2003).

Jean Jacques Philippe Vilain XIII werd eind achttiende eeuw door de Staten van Vlaanderen gevraagd om een oplossing te zoeken voor het probleem van criminaliteit. Hij stelde dat “ledigheid” de oorzaak was en dat daar maar één remedie tegen bestond, namelijk harde arbeidsdiscipline in tuchthuizen (Stevens, 1993; Van Outrive, 1978).

Volgens **Edouard Ducpétiaux** bestond er een verband tussen criminaliteit, immoraliteit en ongodsdienstigheid waarbij delinquent gedrag vooral het probleem was van een misgelopen, morele ontwikkeling. Hij ging ervan uit dat de gevangenis als bestraffingsinstelling de taak had om de gevangene te helpen zich moreel te herpakken, zodat deze zich terug in de samenleving kon integreren (Neys *et al.*, 1994; Peters, 1993). Voor de bouw van de gevangenissen opteerde hij voor het panoptisch concept van Bentham (De Ruyver, 2014).

Het **positivisme** stelde in de tweede helft van de negentiende eeuw dat een misdrijf geen bewuste overtreding is van de strafwet. Factoren als het gezin, het milieu, het ras, het klimaat, de urbanisatie, biogenetische factoren, enzovoort bepalen of een persoon al dan niet in de criminaliteit zal terechtkomen. Daarom dient niet het misdrijf, maar de delinquent bestudeerd te worden. Deze visie heeft tot gevolg dat er eigenlijk geen sprake meer kan zijn van “schuld”

in hoofde van de dader. De schuldnotie wordt daarom ingeruild voor de gevaarsnotie (De Ruyver, 2014; Beyens, 2000; Van den Wyngaert & Vandromme, 2011).

De grootste kritiek van **Adolphe Prins** op het op het systeem van Ducpétiaux is dat de gevangenis onmogelijk kan leiden tot maatschappelijke re-integratie. Toch stelt hij een gedeeltelijk behoud van het cellulair regime voor, maar dan wel gecombineerd met zinvolle, professioneel vormende arbeid. Daarnaast dient volgens Prins de volwassen, normale delinquent strafrechtelijk te worden aangesproken. Hij pleit er echter voor om categorieën van personen die niet moreel aansprakelijk gesteld kunnen worden voor hun daden te onderwerpen aan niet-strafrechtelijke maatregelen (Christiaensen, 1993; De Ruyver, 2014).

Het uitgangspunt van het **nieuw sociaal verweer** was dat in de eerste plaats allerlei sociale vangnetten dienden te worden gecreëerd om een afglijden in de criminaliteit te voorkomen. Pas wanneer deze vangnetten hadden gefaald, mocht het strafrecht optreden en werd de resocialisatie van de betrokkene vooropgesteld. Daarnaast moest er ruimte zijn voor individualisering op alle niveaus van de strafrechtsbedeling (De Ruyver, 2014; Van den Wyngaert & Vandromme, 2011).

Het **herstelrecht** tot slot stelt het herstel van de dader aan het slachtoffer centraal. In deze stroming wordt dialogoog gestimuleerd en is leedtoevoeging als vergelding niet langer de norm. Slachtoffer-daderbemiddeling en herstelgericht groepsoverleg zijn concrete methoden om het herstelrecht in de praktijk te brengen (De Ruyver, 2014; Van Camp *et al.*, 2004).

De gevangenis als instelling, maar ook als bouwkundige infrastructuur, is op maatschappelijk vlak zo duidelijk aanwezig dat zij alle andere vormen van bestraffing ver overschaduwde (Neys *et al.*, 1994). De vrijheidsberoving is voor de hedendaagse strafrechtspleging onontbeerlijk, waardoor het ondenkbaar is deze uit het sanctiepakket te schrappen (Muller & Vegter, 2009).

Hoofdstuk twee heeft geprobeerd een beter inzicht in de voorlopige hechtenis te geven. Samengevat betreft het de wettelijke regeling van de vrijheidsberoving van een persoon die verdacht wordt van het plegen van een strafbaar feit, maar die door een definitieve rechterlijke uitspraak hiervoor nog niet schuldig is verklaard (Verstraeten & Verbruggen, 2006).

Een eerste stap in het proces van de voorlopige hechtenis is de **aanhouding of arrestatie**. Deze doelt op de vrijheidsberoving als gevolg van een beslissing van politie of parket, en

situeert zich vóór het verlenen van een bevel tot aanhouding door de onderzoeksrechter (Verstraeten & Verbruggen, 2006). Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de arrestatie bij een op heterdaad ontdekt wanbedrijf of een op heterdaad ontdekte misdaad, waarbij de arrestatiebevoegdheid bij de politie ligt (art. 1 WVH), en de arrestatie buiten dit geval waar de beslissing tot vrijheidsbeneming alleen door de procureur des Konings genomen wordt (art. 2 WVH). Eenieder die van zijn vrijheid is beroofd heeft vanaf dat ogenblik en voor het eerstvolgende verhoor het recht om met een advocaat naar keuze vertrouwelijk overleg te plegen. Tevens heeft de betrokkene, voor alle verhoren die plaatsvinden tijdens de duur van de arrestatie, recht op bijstand van zijn advocaat (art. 2*bis*, § 1 en § 2 WVH).

De onderzoeksrechter kan tegen elke persoon tegen wie ernstige aanwijzingen van schuld aan een wanbedrijf of een misdaad bestaan, een met redenen omkleed **bevel tot medebrenging** uitvaardigen (art. 3 WVH). Het strekt ertoe deze persoon binnen de vierentwintig uren na de betekening van het bevel te ondervragen, waarna de onderzoeksrechter een beslissing neemt over de eventuele aanhouding (art. 5 WVH).

Ambtshalve of op vordering van de procureur des Konings kan de onderzoeksrechter een bevel verlenen tot **verlenging van de termijn van vierentwintig uren**. Dergelijk bevel tot verlenging, dat gemotiveerd dient te worden, mag slechts eenmaal worden verleend, en verlengt de arrestatietermijn met vierentwintig uren (art. 15*bis* WVH).

Vanaf het moment dat de onderzoeksrechter gevorderd werd een onderzoek in te stellen, kan hij een **bevel tot aanhouding** verlenen. Dit vormt het startpunt van de eigenlijke voorlopige hechtenis (Deruyck, 2014; Verstraeten & Verbruggen, 2006). Belangrijk te vermelden is dat het bevel tot aanhouding niet verleend mag worden met het oog op onmiddellijke bestraffing, noch met het oog op de uitoefening van enige andere vorm van dwang (art. 16, § 1, 3de lid WVH). Het aanhoudingsbevel is geldig voor een termijn van ten hoogste vijf dagen, te rekenen vanaf zijn tenuitvoerlegging (art. 21, § 1, 1ste lid WVH).

Over de **gevolgen en effecten** van deze vorm van vrijheidsberoving is niet zo veel geweten. Voornamelijk wat betreft de impact van de voorlopige hechtenis op de vrouw is de informatie schaars. Wat vaststaat is dat de meeste zelfmoorden en pogingen in de eerste maand van de vrijheidsberoving gebeuren, dit omwille van een hoge mate van stress die beklaagden ervaren (Snacken, 2010). Ook al is het aantal suicides bij mannelijke en vrouwelijke gedetineerden gelijk, omwille van een kleinere populatie ligt het risico op suicide bij vrouwelijke

gevangenen procentueel hoger. Gescheiden zijn van familie en vrienden, en mentale en emotionele problemen kunnen hier mogelijke verklaringen voor zijn (Portzky, 2015; Open Society Justice Initiative, 2010). Verder gaat de voorlopige hechtenis vaak ook gepaard met het verliezen van werk (Open Society Justice Initiative, 2010).

Het zou aangewezen zijn om meer onderzoek te voeren naar de noden en behoeften van vrouwen die de gevangenis binnenkomen. Op die manier kan tegemoet gekomen worden aan de stress die beklagden de eerste maanden (of jaren) ervaren. Hier zal dieper op worden ingegaan in het hoofdstuk waar de onderzoeksresultaten uiteengezet worden.

In **hoofdstuk drie** werd de beleving van de gevangenisstraf door de vrouw besproken. Eerst en vooral werd dieper ingegaan op de institutionalisering of prisonisatie, en het deprivatie- en importatiemodel als verklaring voor de wijze waarop gedetineerden zich aanpassen aan het gevangenisleven. Met **prisonisatie** wordt het aannemen van de gebruiken, gewoontes en algemene cultuur van de gevangenis door gevangenen bedoeld (Clemmer, 1940; De Wree, 2011). Het **deprivatiemodel** legt de nadruk op de gevangenisomgeving als bron van stressoren die leiden tot bepaalde aanpassingswijzen (Vandebosch, 2002). Het **importatiemodel** daarentegen stelt dat de gedragingen van gedetineerden verklaard worden door eigen predetentie emoties, attitudes en gedragingen van het individu, en niet door de invloeden van de gevangeniscontext (De Wree, 2011).

Sykes (1958), die als voorstander van het deprivatiemodel wordt beschouwd, ziet de gevangenisstraf als meer dan enkel het verlies van vrijheid. De impact van het verlies van goederen en diensten, van heteroseksuele relaties, van autonomie en van persoonlijke veiligheid mag volgens hem ook niet onderschat worden.

Tot slot werd de eigenlijke beleving van de vrouw onder de loep genomen. De vrouw kampt, nog meer dan de man, met individuele problemen en kan seksespecifieke detentieschade oplopen (Slotboom *et al.*, 2008; Daems *et al.*, 2009).

Meestal moeten de veroordeelde vrouwen, na hun vrijlating, een nog langere en zwaardere weg afleggen dan die van binnen de gevangensmuren. Ook al veroordeelt de rechter iemand tot een gevangenisstraf van x-aantal jaren, in veel gevallen veroordeelt de maatschappij de vrouw in kwestie tot levenslang (Stockfleth, 2010).

DEEL 3: EMPIRISCH ONDERZOEK

“Heb je dat ook weleens, dat je iets per se moet vertellen?

Dat je het niet langer voor jezelf kunt houden en alles eruit moet gooien?

Ik wel...

Nu bijvoorbeeld.

Nu moet ik echt mijn verhaal kwijt.

Aan iemand die gewoon luistert.

Zo iemand ben jij en daarom wil ik je nu alvast bedanken.

Ik wil je bedanken omdat je de tijd neemt om naar mijn verhaal te luisteren.”

(Boerrigter, 2011, pag. 7)

Inleiding Deel 3

In het derde en laatste deel van de scriptie zal het empirisch onderzoek uiteen gezet worden.

Het **eerste hoofdstuk** start met het bespreken van de weg die werd afgelegd om gedetineerde vrouwen veroordeeld door assisen te bereiken. Dit was niet gemakkelijk aangezien deze groep van respondenten klein is. Daarom worden ook de ervaren moeilijkheden en obstakels aangehaald. Vervolgens zal dieper ingegaan worden op de verschillende methoden die gebruikt werden voor het verzamelen van de gegevens, namelijk het diepte-interview, het schriftelijk interview en brieven. Naast een beschrijving zal tevens het gebruik ervan in dit onderzoek besproken worden.

In het **tweede hoofdstuk** zullen de uiteindelijke resultaten aan de hand van citaten worden weergegeven. Er wordt een opdeling gemaakt naar drie categorieën, namelijk de voorlopige hechtenis, het assisenproces en de gevangenisstraf. Deze worden op hun beurt opgesplitst in subcategorieën om zo een beter beeld te krijgen van de ervaringen van de veroordeelde vrouwen. Vermeld moet echter worden dat niet alle vrouwen evenveel aan het woord zullen komen. De hoeveelheid informatie verkregen tijdens een mondeling interview is immers groter dan die verkregen in de brieven. Ook in de schriftelijke vragenlijsten werd niet altijd even open gereageerd op bepaalde onderwerpen. Na elke categorie volgt een besluit waarin pijnpunten en aanbevelingen worden opgenomen, alsook, indien mogelijk, een vergelijking wordt gemaakt met de gevonden literatuur.

Tot slot wordt dit derde deel afgesloten met een conclusie.

Hoofdstuk 1: Methodologie

1.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de methodologie besproken die werd aangewend voor het verzamelen van relevant materiaal, dit met het oog op het formuleren van een antwoord op de centrale onderzoeksvraag. De keuze voor een onderzoeksstrategie is de meest bepalende beslissing in het onderzoeksproces. Om tot een gepaste onderzoeksstrategie te komen, moeten een aantal methodologische beslissingen genomen worden. Er moet een keuze gemaakt worden tussen breedte of diepgang, tussen een kwantificerende of kwalificerende benadering en empirisch onderzoek of bureauwerk. Ook is de onderzoekstechniek en het type onderzoeksmateriaal van belang voor het verzamelen van gegevens (Decorte, 2014; Vandecapelle, 2012).

In de volgende paragrafen zal de focus gelegd worden op de verschillende dataverzamelmethode die gebruikt werden, namelijk het diepte-interview, het schriftelijk interview en brieven. Ook zal aandacht besteed worden aan de respondentenverzameling.

1.2. Respondentenverzameling

Deze scriptie tracht inzicht te verwerven in de beleving van proces en straf bij gedetineerde vrouwen veroordeeld door assisen. Het is dan ook deze onderzoekspopulatie die als beste informatiebron naar voor geschoven kan worden. Omdat de vrouwen hún waarheid construeren, bestaat de kans dat wat de vrouwen vertellen niet altijd overeenstemt met wat zij in werkelijkheid ervoeren (Simons, 2000; Vandecapelle, 2012).

Een eerste vraag die gesteld moet worden is hoe groot de steekproeftrekking moet zijn. In kwalitatief onderzoek weet de onderzoeker op voorhand niet hoeveel respondenten nodig zijn om de beoogde informatie te verzamelen. Het uitgangspunt hier is dat de steekproef volledig is wanneer theoretische saturatie bereikt is. Dit is de fase waarin geen nieuwe relevante data meer gevonden kan worden (Decorte & Zaitch, 2010; Flick, 2003).

Deze studie zal geen gebruik maken van een *random* steekproef waar de onderzoekseenheden toevallig gekozen worden en waar veralgemening centraal staat. Voor het onderzoek zullen criteria opgesteld worden om de respondenten te selecteren. Er wordt dus een beroep gedaan op de *purposive sampling*. Het doel is om via diepte-interviews, schriftelijke vragenlijsten en brieven een volledig beeld en een diepgaand inzicht te verwerven in het onderzoeksthema. Om dit stadium te bereiken wordt de **theoretische steekproef** toegepast. In een cyclisch

proces zijn dataverzameling en het steekproeftrekken met elkaar verweven. De onderzoeker verzamelt, codeert en analyseert data om vervolgens te beslissen welke informatie het onderzoek nog meer nodig heeft (Decorte & Zaitch, 2010).

Het was niet gemakkelijk om respondenten te vinden aangezien de groep “vrouwen en het hof van assisen” klein is. In eerste instantie werd willekeurig op internet gezocht naar krantenartikelen die berichten over vrouwen die veroordeeld werden door een volksjury. Daarnaast werd een abonnement genomen op de website *assisen.be* waar gerechtsjournalist Gust Verwerft gedurende bijna veertig jaar verslag uitbrengt over nagenoeg duizend processen die hij voor het hof van assisen volgde. In zijn archief werd gezocht naar zaken waar vrouwen terechtstonden. Op basis van wat op internet en de website gevonden werd, werden zeventien brieven verstuurd. Er werd echter nooit vermeld in welke gevangenis de veroordeelde vrouwen verbleven. Daarom werden de brieven verstuurd op basis van waar het assisenproces plaatsvond (bijvoorbeeld: het assisenproces vond plaats in Gent, dus werd er een brief naar de gevangenis van Gent verstuurd). Het was dan ook vanzelfsprekend dat er brieven terug kwamen met de melding dat de desbetreffende vrouw niet in de aangeschreven gevangenis verblijft. In totaal werden zeven brieven teruggestuurd. Zeven vrouwen stuurden een positief antwoord terug, waarvan twee een mondeling interview zagen zitten en twee liever een schriftelijke vragenlijst wensten in te vullen. Met twee andere vrouwen werd een briefwisseling opgestart. Zij zagen een deelname aan het onderzoek niet zitten, maar gaven wel de toestemming om wat in de brieven verteld werd, anoniem te verwerken. Van een laatste vrouw werd, na het opstarten van een briefwisseling, niets meer gehoord.

Om mondelinge interviews in de gevangenis te mogen afnemen, moest eerst toestemming gevraagd worden aan de Federale Overheidsdienst Justitie. Ook dit liep niet van een leien dakje aangezien hier een aantal voorwaarden aan verbonden waren. Eén voorwaarde, dat onmiddellijk voor een obstakel zorgde, was de verwachting dat reeds stage moest gelopen worden in een Belgische gevangenis. Dit was echter niet het geval. De angst om dit belevingsonderzoek niet te kunnen uitvoeren, maakte plaats voor een sprankeltje hoop toen iemand van de Gentse universiteit wou helpen deze toestemming te verkrijgen. Na maanden van heen en weer corresponderen is dit uiteindelijk ook gelukt! Van de gevangenis¹¹ waar het onderzoek kon uitgevoerd worden, werd een namenlijst verkregen van vrouwen die daar verblijven en die veroordeeld zijn door assisen. Op basis van deze lijst werden nog tien

---

¹¹ De plaats van de gevangenis wordt niet vermeld om de anonimiteit van de respondenten te vrijwaren.

brieven verstuurd. Drie vrouwen reageerden positief waarvan twee een mondeling interview zagen zitten. De andere vrouw zag haar deelname aan het onderzoek liever in het invullen van een schriftelijke vragenlijst. Eén andere vrouw bedankte mij voor mijn interesse, maar schreef dat ze mij niet verder kon helpen: *“Heb de kracht niet meer uitgebreid te schrijven. Ben levensmoe. Ben alles verloren.”*¹²

Graag had ik nog meer vrouwen op de hoogte willen stellen van dit onderzoek, maar het vinden van namen blijkt allesbehalve gemakkelijk te zijn. Daarom werden een aantal e-mails verstuurd naar de Federale Overheidsdienst Justitie met de vraag of het mogelijk was om namen van veroordeelde vrouwen uit andere Belgische gevangenissen te verkrijgen. Hier werd jammer genoeg geen gevolg aan gegeven.

1.3. Het diepte-interview

1.3.1. Wat is een diepte-interview?

Dataverzameling kan op een gestructureerde of een ongestructureerde wijze verlopen. Gestructureerd wil zeggen dat op voorhand gekend is welke informatie nodig is. Er worden gerichte vragen gesteld waarbij het antwoord aangekruist kan worden. Ongestructureerd wil zeggen dat nog niet precies geweten is welke informatie verzameld moet worden, laat staan wat voor informatie de respondenten zullen geven (Baarda & De Goede, 1997).

In deze scriptie zal het onderzoek gebeuren aan de hand van een **interview met een guide**. Deze interviewtechniek kan tussen de hierboven vermelde uitersten worden geplaatst. Het interview wordt gedetailleerd voorbereid en er wordt op voorhand reeds nagedacht over mogelijke vragen en vraagformuleringen. Ook is het belangrijk beslissingen te nemen omtrent de introductie, omschrijving en afbakening van onderwerpen en onderwerpaspecten die relevant zijn voor het onderzoek (Heldens & Reysoo, 2005). De vragen die hier worden gesteld zijn open van aard, dit wil zeggen dat er op voorhand geen antwoordcategorieën zijn vastgelegd zodat de respondenten in hun eigen taal kunnen antwoorden (Decorte & Zaitch, 2010). Alvorens de vragen te stellen is het belangrijk om helder voor ogen te houden welke informatie men met de vragen wil verzamelen (Heldens & Reysoo, 2005). Indien het antwoord dat de respondent geeft echter niet toereikend is, moet men proberen om voldoende valide informatie te verkrijgen met behulp van doorvragen (Decorte & Zaitch, 2010). Dit kan nooit van tevoren worden uitgeschreven, maar moet door een goede inhoudelijke

---

¹² Brief ontvangen op 17 april 2015.

voorbereiding, kennis van zaken en *feeling* van de interviewer worden toegepast (Heldens & Reysoo, 2005).

1.3.2. Waarom de keuze voor het diepte-interview?

Diepte-interviews focussen op de belevings- en ervaringsaspecten van de respondenten. Het doel is om het perspectief en de betekeniswereld van de onderzoekssubjecten naar boven te halen, alsook om te zoeken naar gedeelde en persoonlijke ervaringen (Decorte & Zaitch, 2010).

De methode bij uitstek om inzicht te krijgen in die (belevings)wereld is **etnografisch onderzoek**. Hier worden menselijke groepen of deelgroepen in hun natuurlijke setting bestudeerd. Het uitgangspunt hierbij is dat men een groep of deelgroep het best kan leren kennen en begrijpen door een beschrijving van binnenuit (ten Have, 2004; Nuytiens, 2011). De keuze voor dergelijk *insider perspectief* betekent dat dit onderzoek gevoerd wordt vanuit een **constructivistische invalshoek**. Er wordt binnen dit paradigma niet gezocht naar “de waarheid” of “de werkelijkheid”, maar eerder naar de constructie van de werkelijkheid door de respondent (Burr, 2007; Flick, 2004; Nuytiens, 2011).

De methode van diepte-interviews is ideaal om moeilijk te benaderen groepen te exploreren. Het is tevens de aangewezen manier voor het onderzoeken van complexe en gevoelige thema's, alsook voor relatief onbekende topics (Baarda, De Goede & van der Meer-Middelburg, 1996; Faraday & Plummer, 1979; Nuytiens, 2011).

Verder kan gesteld worden dat dit onderzoek aansluit bij het principe van “**grounded theory**”, waarbij het doel niet het verifiëren, maar wel het genereren van theorie is. Omdat er niet deductief maar inductief gewerkt wordt, verklaart dit de keuze voor het diepte-interview als dataverzamelingsmethode. Hypotheses die getoetst worden door veldwerk worden op voorhand niet gepuurd uit een theoretisch model. Integendeel: het is aan de hand van resultaten uit het veldwerk dat het opstellen of verdiepen van theorie gebeurt (Glaser & Strauss, 1967; Nuytiens, 2011). Het is door deze inductieve werkwijze dat “onbevangen” en met een “open geest” het veld wordt ingetrokken. Pas tijdens de data-analyse worden de gevonden resultaten teruggekoppeld naar de literatuur (Strauss & Corbin, 1991).

1.3.3. Het verloop van het diepte-interview in dit onderzoek

De vier gedetineerde vrouwen die aan de hand van een diepte-interview hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend, werden voor de start van het gesprek uitgebreid ingelicht over de opzet en het doel van de studie. Ook de garantie op anonimiteit en vertrouwelijkheid, het feit dat er geen financiële of juridische voordelen aan de deelname verbonden zijn en de mogelijkheid om op elk moment de medewerking aan het onderzoek stop te zetten, zonder daarvoor de nodige motivatie te geven, is heel belangrijk om tot een “*informed consent*”¹³ te komen. Voor de aanvang van het interview werd door de respondent een document ondertekend waardoor onder andere de vrijwillige deelname en de toestemming om de resultaten op anonieme wijze te verwerken en te rapporteren, geformaliseerd werd (Nuytiens, 2011; Carlen & Worrall, 2004; Maeve, 1998; Nuytiens & Verwee, 2009).

Aan de geïnterviewde vrouwen werd op voorhand de toestemming gevraagd om het gesprek auditief op te nemen, dit om geen informatie verloren te laten gaan en om, tijdens het analyseren van de data, zo dicht mogelijk bij de bewoording van de respondenten te blijven (Nuytiens, 2011). Er werd steeds benadrukt dat de opnames enkel door de onderzoekster beluisterd zullen worden, alsook veilig opgeborgen en verwijderd worden na de verdediging van de masterproef. Geen enkele respondent toonde bezwaar.

Het gesprek vond plaats in de advocatensprekplaats van de gevangenis. Dit was een geschikte ruimte omdat er geen inblik was van buitenaf. De geïnterviewde vrouwen voelden zich daardoor niet geremd en raakten niet verstrooid door zaken die rondom hen gebeurden (Nuytiens & Verwee, 2009).

Tijdens het interview werden drie grote onderwerpen behandeld, namelijk de voorlopige hechtenis, het assisenproces, en de gevangenisstraf. De respondenten werd medegedeeld dat over al dan niet gepleegde feiten niets gevraagd zou worden, omdat dit onderzoek enkel naar de beleving van het assisenproces en de gevangenisstraf wil peilen. Toch legden bijna alle geïnterviewde vrouwen een stukje van hun ziel bloot door informatie uit het privéleven mee te geven en te vertellen waarom zij in de gevangenis zitten. Op die manier werd hun vertrouwen naar mij toe bevestigd. Een vertrouwen dat op geen enkele wijze verbroken werd.

---

¹³ Zie bijlage 5

Het verrichten van kwalitatief onderzoek in het algemeen, en etnografisch onderzoek in het bijzonder, zeker binnen een penitentiaire context, kan zowel voor de geïnterviewde als voor de onderzoeker (emotioneel) erg belastend zijn (Nuytiens & Scheirs, 2011).

Tijdens de vier interviews die werden afgenomen, raakten twee respondenten geëmotioneerd. Hier werd niet zomaar aan voorbijgegaan. Er werd voorgesteld om het interview even stop te zetten en om de opnameapparatuur stil te leggen. Beide vrouwen herstelden zich echter snel en wilden liever doorgaan (Decorte & Zaitch, 2010). Na afloop van het interview werd tijd gemaakt voor een informele babbel. Alle respondenten gaven aan dat zij blij waren dat zij hun hart eens konden luchten aan iemand die geïnteresseerd was in hun verhaal.

Het is onmogelijk om, bij het sluiten van de gevangenispoort, de verhalen van de gedetineerde vrouwen te vergeten. De “emotionele rugzak” werd vaak mee naar huis genomen en afstand nemen van de belevissen tijdens het veldwerk bleek moeilijker dan gedacht (Nuytiens & Scheirs, 2011).

*“We may not live with those we study,
but sometimes it feels as if they are living inside our heads.”*

(Kleinman & Copp, 1993, pag. 8)

1.4. Het schriftelijk interview

1.4.1. Wat is een schriftelijk interview?

Een aantal gedetineerde vrouwen gaven aan dat zij een mondeling interview niet zagen zitten. Sommige respondenten voelen zich immers anoniemer indien ze een **schriftelijke vragenlijst** beantwoorden en durven zo gemakkelijker bepaalde antwoorden te geven. Deze vragenlijsten, waar open vragen van tevoren in vast liggen, worden naar de te interviewen personen gestuurd en dienen perfect in elkaar te steken. Eenmaal zij de deur uit zijn, kan er immers niets meer aan veranderd worden. Daarnaast moeten zij er grafisch goed uit zien zodat de invuller van de lijst niet wordt afgeschrikt. Open vragen vergen echter veel lees-, denk- en schrijfwerk waardoor deze gemakkelijk kort, of zelfs niet beantwoord kunnen worden. Ook is er minder ruimte voor het stellen van gevoelige vragen omdat de geïnterviewde bij het vertonen van emoties niet kan worden opgevangen (Baarda & De Goede, 1997).

1.4.2. Het gebruik van de schriftelijke vragenlijst in dit onderzoek¹⁴

In totaal wensten drie gedetineerde vrouwen een vragenlijst in te vullen. Deze werd, samen met de “*informed consent*” en een extra enveloppe met voldoende postzegels, naar de respondent verstuurd. Omdat op voorhand niet in te schatten was hoeveel plaats de respondent nodig had voor het beantwoorden van de vragen, werden deze na elkaar opgesomd en werd voldoende schrijfpapier bijgevoegd.

Het schriftelijk interview is echter niet de methode bij uitstek om te peilen naar belevingen, gevoelens en ervaringen. Het viel immers op dat vragen soms heel kort beantwoord werden. Daarnaast was het moeilijk om vragen zo te formuleren dat ze voldoende begrijpbaar waren voor de respondent.

1.5. De voor- en nadelen van het mondeling en schriftelijk interview op een rijtje

MONDELING: VOORDEEL	SCHRIFTELIJK: NADEEL
minder voorbereiding	veel voorbereiding
geschikt voor open en ingewikkelde vragen	ongeschikt voor open en ingewikkelde vragen
emotionele opvang	geen emotionele opvang
veel vragen	niet te veel vragen
goede controle op invullen	geen controle op invullen
weinig onvolledige lijsten	veel onvolledige lijsten
relatief weinig non-respons	veel non-respons
MONDELING: NADEEL	SCHRIFTELIJK: VOORDEEL
duur	goedkoop
weinig mensen	veel mensen
moeilijk te organiseren	makkelijk te organiseren
niet erg anoniem	wel anoniem
erg gevoelig voor sociale wenselijkheid	minder gevoelig voor sociale wenselijkheid

(Baarda & De Goede, 1997)

¹⁴ Zie bijlage 6

1.6. Brieven

De enige manier om contact te zoeken met iemand die volledig is afgesloten van de buitenwereld, is aan de hand van brieven. In dit onderzoek werden heel wat brieven verstuurd en werd elke ochtend reikhalzend uitgekeken naar de komst van de postbode. Ook binnen de gevangeniscontext is het krijgen van post, al dan niet afkomstig van vrienden of familie, vaak het hoogtepunt van de dag. Brieven doorbreken immers de dagelijkse sleur van het gevangenisleven. Het is die vertrouwde methode van corresponderen en het enthousiasme dat er rond hangt, dat overtuigt om terug te schrijven. Van de zevenentwintig vrouwen die werden aangeschreven (en waarvan twintig effectief hun brief ontvingen), stuurden elf ervan een brief terug waarin zij hun dankbaarheid en blijdschap uitten, ongeacht hun interesse voor het onderzoek. Met twee van hen werd een korte briefwisseling opgestart. Zij gaven de toestemming om de uitgewisselde gedachten, gevoelens en standpunten anoniem te verwerken, ook al zagen zij een deelname aan het onderzoek niet zitten. Corresponderen aan de hand van brieven kan helend werken en is voor elke gevangene een manier om hun stem buiten de gevangensmuren te laten horen (Bosworth, Campbell, Demby, Ferranti & Santos, 2005).

“I love writing my ideas and thoughts on paper.

Whether it is in the form of a poem, a letter, or an article,

I feel like once your ideas or responses hit the paper, they come alive.

(...)

Once I started writing and then rereading what I had written, it was cleansing for me.

Sometimes it’s not until someone gives us an opportunity, such as writing about being in prison, will we ever start to accept what we did and begin to heal.”

(Demby, 2005, pag. 259)

Toch brengt corresponderen via briefwisseling een aantal methodologische problemen met zich mee. Eerst en vooral kan de onderzoeker maar een beperkte controle uitoefenen op de informatie die verzameld wordt. Men is immers afhankelijk van de wijze waarop de respondent kiest te reageren. Ook kan er niet gegarandeerd worden dat de geschreven woorden en zinnen geïnterpreteerd worden op de manier waarop de auteur van de brief het wenst. In een interview kunnen niet begrepen vragen worden opgehelderd of kan een pauze worden ingelast bij moeilijke momenten. Deze mogelijkheden biedt briefwisseling niet. Tot slot neemt het schrijven veel tijd in beslag, kan vertraging tussen het verzenden en ontvangen van brieven tot frustraties leiden en is niet altijd na te gaan of de brieven hun bestemming wel

bereiken. Tevens wordt, afhankelijk van het beveiligingsniveau, de post vooraf gelezen door de penitentiaire beampten (Bosworth, *et al.*, 2005).

Aanvankelijk was het geen gemakkelijke opdracht, een brief schrijven naar een veroordeelde vrouw. De maatschappij heeft haar gestraft. Zij zit vast achter tralies, en daar zijn misschien goede redenen voor. Maar wat die redenen ook mogen zijn, ik wilde ze niet kennen. Tenzij de gedetineerde vrouw er zelf over wou schrijven of praten, dan interesseerde het me natuurlijk wel. Ik heb gedurende dit onderzoek geleerd om, wanneer de gedetineerde vrouw terugschrijft, haar te lezen als mens, en niet als onderzoeksobject (Van den Abeele, *n.d.*).

1.7. Besluit

Dit hoofdstuk geeft duidelijk weer welke onderzoeksmethoden gebruikt werden om tot de verzameling van de gegevens te komen. Ook de verschillende manieren die werden aangewend in de moeilijke zoektocht naar respondenten werden besproken. Uiteindelijk waren negen veroordeelde vrouwen bereid deel te nemen aan het onderzoek, dit aan de hand van diepte-interviews, schriftelijke vragenlijsten en brieven. In het volgende hoofdstuk zullen de belangrijkste resultaten en bevindingen worden weergegeven.

Hoofdstuk 2: De veroordeelde vrouw aan het woord: onderzoeksresultaten

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het empirisch onderzoek uiteengezet. Er wordt een opsplitsing gemaakt naar drie grote categorieën, namelijk de voorlopige hechtenis, het assisenproces en de gevangenisstraf, die vervolgens opgedeeld worden in subcategorieën. De verhalen van de vrouwen zullen aan de hand van citaten verteld worden.

2.2. De voorlopige hechtenis

2.2.1. Binnenkomst gevangenis

De vrouwen halen aan het moeilijk te vinden om de binnenkomst in de gevangenis te omschrijven. Op dat moment zijn er immers zo veel emoties en vragen die het denken belemmeren. Daarnaast nemen ook angst en onwetendheid de bovenhand. Omdat het merendeel versuft was en niet goed wist wat er hen overkwam, zijn de herinneringen aan deze eerste momenten dan ook vaag.

“Eigenlijk herinner ik mij heel weinig van dat binnenkomen. Ik was totaal van de kaart.

Ge weet niet goed wat er u overkomt eigenlijk. Die deur die dan achter u toe gaat.

Ge kunt dat heel moeilijk omschrijven.

Het is precies of alles plots geblokkeerd zit in uw denken. Ge kunt het niet plaatsen.”

(Respondent 1)¹⁵

“Ik werd ingeschreven en naar mijn cel gebracht. Het was allemaal nogal vaag,

maar ik weet nog dat ik met mijn hoofd tegen de muur geklopt heb

en gedacht heb van ‘waarom heb je dat nu gedaan?’”

(Respondent 6)¹⁶

“Het is echt heel moeilijk om dit uit te leggen aan iemand die nog nooit zelf is opgepakt voor een bepaald feit of die zelf nog nooit als gevangene is binnengebracht...

Het is moeilijk te begrijpen voor een bezoeker. Of zelfs voor een advocaat.”

(Respondent 2)¹⁷

---

¹⁵ Interview afgenomen op 19 maart 2015.

¹⁶ Schriftelijke vragenlijst ontvangen op 26 maart 2015.

¹⁷ Interview afgenomen op 19 maart 2015.

Eén vrouw slaagde er wel in om haar ervaren gevoelens duidelijk neer te schrijven.

“Eerst is er de schok en het ongeloof, gevolgd door boosheid, woede en frustraties.

Veel, heel veel verdriet. Hoop die wegebt. Moedeloosheid.

Het machteloos staan brengt je naar een depressie en je wilt het dan allemaal opgeven

omdat je het licht in de tunnel niet meer ziet.

Je staat er dan uiteindelijk alleen voor en je slaapt jezelf door de dagen.”

(Respondent 8)¹⁸

Eén van de respondenten gaf, ondanks het feit dat zij bang was voor de reacties van haar familie en vrienden, te kennen opgelucht te zijn bij binnenkomst in de gevangenis.

“De gevoelens op het moment dat ik hier binnenkwam waren raar.

Ik was opgelucht.

Opgelucht omdat ik mijn daden kon opbiechten aan de recherche

en dat ik niet langer met dat vreselijke geheim moest rondlopen.”

(Respondent 6)

2.2.2. Onwetendheid en angsten

Centraal in de verhalen van de vrouwen staat dat zij niet wisten wat er hun te wachten stond, hetgeen resulteerde in nadenken, piekeren en onzekerheid.

“Ik zeg het, ge weet niet wat er u te gebeuren staat. Het is allemaal zo nieuw. Die geur is ook anders.

Ge ziet dan ineens zo mensen in uniform, in een blauw uniform eigenlijk.

Precies politieagenten, maar toch weer anders.

Het is echt een hele rare ervaring als ge voor de eerste keer de gevangenis binnenkomt.”

(Respondent 2)

“Ge weet niet wat er gaat gebeuren, hoe lang het nog gaat duren.

Ge zijt eigenlijk heel onzeker en de eerste dagen is het gewoon overleven.”

(Respondent 5)¹⁹

---

¹⁸ Brief ontvangen op 7 november 2014.

¹⁹ Interview afgenomen op 12 mei 2015.

Het binnen komen in de gevangenis werd door de meesten als heel overweldigend ervaren. Een aantal vrouwen gaven aan dat zij niet wisten hoe een gevangenis er vanbinnen uitzag en wat er van hen verwacht werd. Ook konden zij zich geen beeld vormen van het leven daar. Zij haalden hun informatie uit wat zij in films zagen, hetgeen angst veroorzaakte.

*“Ik zat eerst op secreteet, dus ge hoort die geluiden, ge hoort die anderen.
Een beeld dat iedereen heeft die nooit in de gevangenis heeft gezeten,
is dat dat daar allemaal crapuul moet zijn, en heel ruige vrouwen enzo.
Ik keek er vroeger ook zo naar...*

(...)

Het enigste beeld dat ge van de gevangenis hebt is wat ge in de films ziet.

Dus ge verwacht dat ge uw mannetje gaat moeten staan.

Ik was wel bang dat ik mezelf ging moeten verdedigen.”

(Respondent 1)

-----

*“Op televisie ziet ge wel hoe de Amerikaanse gevangenissen er uitzien
en ziet ge dat de cipers daar met een matrak en handboeien rondlopen.
Maar de Belgische gevangenissen zijn nog nooit uitgebreid op televisie geweest,
dus ge weet niet hoe een gevangenis er vanbinnen uitziet
en hoe de cipers zich tegenover nieuwkomers gedragen.
Ge weet eigenlijk niet hoe ge u moet gedragen.”*

(Respondent 2)

De meerderheid van de respondenten leggen in de interviews, vragenlijsten en brieven een belangrijk pijnpunt bloot, namelijk het gebrek aan opvang tijdens de eerste dagen. Zij stellen dat zij aan hun lot werden overgelaten en leefden zoals een robot.

*“Die eerste dagen krijgt ge geen hulp.
Ge wordt gedumt. Nog erger dan nen hond, want nen hond laten ze geen drie dagen in een kot.
Daar gaan ze nog is mee gaan wandelen. Nee nee, ge wordt gewoon gedumt.
Ze komen de deur opendoen, ze geven uw eten en de deur gaat terug toe. (...)
Ge zakt naar de hel. En het is reëel hoor. Het is niet... Ge kunt het u niet indenken. (...)
Ge leeft, maar gelijk ne robot. En dat heb ik toch van de meeste vrouwen gehoord hoor.”*

(Respondent 3)²⁰

---

²⁰ Interview afgenomen op 7 mei 2015.

*“Hoe het allemaal in zijn werk gaat, ge krijgt er geen uitleg over.
Ge wordt weggeroepen, ge moet alles doen wat ze zeggen, ‘doe dit, doe dat’. Ge zijt echt ne robot.
Alles wordt u afgenomen op die dag. Uiteindelijk zijt ge enkel nog een beklaagde.
Maar geen enkel woordje uitleg van hoe het gaat, geen opvang...
Ze zeggen wel dat als er iets is we het mogen vragen.
Maar ge weet niet dat ge terecht kunt bij een psychosociale dienst ofzo. Die uitleg is er niet.
Er is helemaal geen opvang. En dat is eigenlijk het jammere aan het Belgische systeem.
Ge hebt geen opvang.
Zelfs voor mensen die met een zware problematiek binnen komen, die mensen worden niet geholpen.
(...)
Ge wordt er gewoon ingegooid en ge krijgt totaal geen hulp.”*
(Respondent 1)

In tegenstelling tot de andere respondenten vertelde één vrouw dat zij geen gevoelens van angst ervoer, althans niet bij het binnenkomen in de gevangenis.

*“Bang? Neen.
Ge zit met van alles in uwe kop dat ge op dat moment...
Ge hebt er geen tijd voor. Er gaat zoveel...
Ze zeggen dikwijls dat als ge sterft, ge uwe film ziet,
awel, maar als ze u zoiets aandoen ziet ge da ook eh.”*
(Respondent 3)

2.2.3. De eerste nacht

De helft van de vrouwen geeft aan de eerste nacht geslapen te kunnen hebben. Dit kwam volgens hen door de vermoeidheid, grotendeels veroorzaakt door de verhoren van de politie.

“Ge zijt zodanig vermoeid dat ge blij zijt dat ge gewoon kunt gaan slapen.”
(Respondent 2)

“De eerste dagen zijt ge zo suf als iets, maar ge slaapt dan heel veel.”
(Respondent 3)

Toch waren er ook een aantal vrouwen die niet (goed) hebben kunnen slapen, omwille van verdriet en angst.

“Dat was wenen, wenen, en niet weten wat er ging gebeuren.

Dat was constant wenen en wakker worden.

Ge hoort hier een deur en ge hoort daar een deur en ge denkt van ‘oh, het is mijn deur!’, maar...

De gevangenis is echt een vreemde wereld.”

(Respondent 5)

“De eerste nacht was voor mij heel beangstigend...

Elk half uur ging het licht aan ter controle...

Een harde matras...

De geur...

Bij een vreemde persoon terecht komen...”

(Respondent 7)²¹

Twee vrouwen haalden de, naar hun mening, slechte omstandigheden aan waarin ze de eerste nacht moesten doorbrengen.

“De eerste nacht zit ge in het politiekantoor.

Dat is nog erger, dat is echt beestelijk. Ik kan het niet anders vernoemen.

Ge moet bijna bedelen voor een deken.

Zodus ge zit daar met een ijzeren wc enalles, da ge zegt allez ja alstublieft.

Ge moet uwe soutien afgeven, uw horloge, alles wat dat eigenlijk...

Nochtans, met een horloge zie ik mezelf niet ophangen, maar allez.”

(Respondent 3)

“Ge wordt daar meegenomen, ge vliegt daar in zo een cel da naar pis en naar kak stinkt.

Ge moet daar ne nacht verblijven, dan naar de onderzoeksrechter,

ik wist echt niet wat dat er met mij gebeurde.”

(Respondent 5)

2.2.4. Verlies van vrijheid

Het verlies van vrijheid is voor iedereen een zware klap. Je bent van iedereen afhankelijk en voor het banaalste moet toestemming gevraagd worden. Volgens twee respondenten is het belangrijk om de moed niet te verliezen, want eens dat gebeurt word je al snel in de put der wanhoop gezogen.

---

²¹ Schriftelijke vragenlijst ontvangen op 27 maart 2015.

“Ge staat op en ge verlangt naar die vrijheid. Ge gaat slapen en ge verlangt naar die vrijheid.

En bewust of onbewust, ge moet dat echt van u afzetten.

Omdat, als ge er teveel over nadenkt, dat ge die vrijheid niet hebt, dan gaat ge er aan ten onder.

En dan word ge zo naar beneden getrokken...

Ge wordt zo naar beneden getrokken dat ge denkt van ‘het leven heeft... Allez, voor mij hoeft het niet meer, dat vechten, dat doorgaan. Ik geef het liever op...’.

(...)

Het is een heel andere wereld...

Ge zijt echt... Ge zijt niet alleen uw vrijheid kwijt, ge zijt afgezonderd van een normaal functionerende wereld.

Op vele gebieden eigenlijk.”

(Respondent 1)

“Hoe langer dat ge hier zit, hoe meer het beste dat ge er van moet maken.

Ge moet hier wel af en toe is tegen uw eigen zeggen ‘ik ben alleen mijn vrijheid kwijt’.

Dat houdt in dat ik niet zomaar de deur mag opendoen.

Want hier denken ze dikwijls dat ze alles mogen afpakken eh.”

(Respondent 3)

Terwijl de ene vrouw gek werd van de gedachte dat ze haar vrijheid kwijt was, gaf de andere te kennen hier niet zo veel last mee te hebben, vooral niet tijdens de wintermaanden wanneer het koud was en snel donker werd. Ook gaf iemand aan dat het verlies van vrijheid na x-aantal jaar veel zwaarder doorweegt dan in het begin.

“Ik werd zot. Ineens mijn vrijheid weg.

Ik wilde terug vrij en maakte mezelf wijs dat alles in orde zou komen.”

(Respondent 4)²²

“Het verlies van mijn vrijheid, dat viel mee. Zeker in de wintermaanden.

In de zomer is dat moeilijker.

Je kan niet gaan zwemmen of 's avonds buiten zitten,

daar we ten laatste om 19u30 terug binnen moeten zijn.”

(Respondent 6)

“Ik heb daar nu meer last van, van dat verlies van vrijheid.

Omdat op den duur alle dingen ook buiten een plaatsje vinden.”

(Respondent 1)

---

²² Schriftelijke vragenlijst ontvangen op 9 mei 2015.

2.2.5. Aanpassing gevangenisleven

Het aanpassen aan het leven in de gevangenis verliep voor sommigen vlot en voor anderen moeizaam. De vrouwen doen het op hun eigen manier en draaien op hun eigen tempo die moeilijke knop om.

“Het ging heel moeilijk om mij aan te passen aan het leven in de gevangenis.

Ik zat in een cel met vier personen.

Ik kon niet eten of naar het toilet gaan.

Ik vluchtte in mijn slaap.”

(Respondent 4)

“Ik heb me redelijk vlot kunnen aanpassen aan het leven hier.

Ik ging gaan werken en nam aan zoveel mogelijk activiteiten deel.”

(Respondent 6)

“Op den duur moet ge het knopje gewoon verzetten, ge moet er gewoon door.

Ge kunt in een hoekje zitten wenen of ge kunt zeggen van ‘kom, ik functioneer hier zo goed mogelijk’.

Maar toch, die knop omdraaien is wel niet gemakkelijk...”

(Respondent 5)

Eén van de respondenten denkt dat een vlotte of moeilijke aanpassing te maken heeft met de gekregen opvoeding. Zijzelf leidde een eenvoudig leven waardoor de schok van het kwijt zijn van bepaalde zaken niet zo groot was. Een andere vrouw kwam uit een militaire familie. Het leven naar een strikt model was voor haar dan ook geen moeilijke opgave.

“Ik kon mij eigenlijk vrij snel aanpassen.

Ik kom nu niet uit een milieu of uit omstandigheden waar ik veel gewend was.

Niet dat ik leefde zoals hier, maar ik kon mij heel rap neerleggen bij situaties.

Ik had eigenlijk een vrij eenvoudig leven, dus het was niet zo choquerend dat ik dat en dat kwijt was.

(...)

Je moet er het beste van maken en dat heeft ook een stuk te maken met hoe je opgevoed bent.

Ik denk dat als je geen opvoeding gekregen hebt, dat het voor die mensen veel moeilijker is.

Die zijn veel opstandiger en veroorzaken zelf hun problemen.

De aanpassing is voor hen moeilijk omdat ze het zelf moeilijk maken.

Je zit hier, je weet dat je regels hebt, houd u daar dan ook aan.”

(Respondent 1)

“Mijn vader was beroepsmilitair. Ik heb dus altijd in militaire kamp geleefd.

Dat aanpassen was dus geen probleem, dat ging gemakkelijk.

Ge leeft gewoon naar dat model eh.”

(Respondent 3)

Volgens één van de vrouwen zou je het regime sneller aanvaarden wanneer je een lange straf krijgt opgelegd. Als je dan toch een hele tijd moet zitten, is het beter om het jezelf niet moeilijk te maken door het regime niet te accepteren.

“Als ge op voorhand al weet dat ge toch meer dan twee of drie jaar moet zitten,

dan gaat ge uw straf en het regime beter aanvaarden dan wanneer ge maar x-aantal maanden moet zitten.

Dan is het iets van niets eigenlijk.

Maar het is beter dat ge het zo aangenaam mogelijk maakt dan dat ge het niet aanvaard

en dat ge het uzelf elke dag moeilijker en moeilijker maakt.”

(Respondent 2)

2.2.6. Besluit

De voorlopige hechtenis werd door alle vrouwen als heel overweldigend ervaren. Ook al vonden zij het moeilijk om deze vorm van vrijheidsberoving te omschrijven, toch werden gevoelens van angst, onzekerheid, verdriet, onwetendheid, frustratie, ongeloof en verwarring meermaals aangehaald.

Een vergelijking met de reeds bestaande literatuur maken is moeilijk, aangezien er over de vrouw en de beleving van de voorlopige hechtenis weinig geweten is. Wat vaststaat is dat de eerste maand in de gevangenis inderdaad een risicovolle periode is. De onzekerheid veroorzaakt veel stress waar sommigen kwetsbaarder voor zijn dan anderen.

Een groot pijnpunt dat door de respondenten in deze studie wordt blootgelegd, is het gebrek aan begeleiding en opvang tijdens de eerste dagen van hun vrijheidsberoving. Zij geven aan geen hulp of uitleg gekregen te hebben, en voelden zich aan hun lot overgelaten. Omdat deze eerste dagen en weken cruciaal zijn, zou het aangewezen zijn om hier meer aandacht aan te besteden. Aan de hand van onderzoek kan meer inzicht verkregen worden in de noden en behoeften van vrouwen die de gevangenis binnenkomen. Op basis van de verzamelde informatie kunnen dan programma's voor emotionele opvang en psychosociale begeleiding

uitgewerkt worden. Zo zouden hulpverleners en/of vrijwilligers aangesteld kunnen worden om de nieuwe gevangenen de eerste weken te begeleiden. Tevens is een informatiebrochure altijd een gepast medium om gevangenen te informeren over het regime, de verschillende diensten waar zij voor vragen en problemen terecht kunnen, activiteiten waar zij aan deel kunnen nemen en werkmogelijkheden. Het is belangrijk de gedetineerde vrouwen het gevoel te geven dat zij er niet alleen voor staan. Dit zou al een groot deel van de angst en onzekerheid wegnemen.

2.3. Het assisenproces

2.3.1. Indrukken assisenproces

Het merendeel van de vrouwen beschrijft het overweldigende gevoel dat een assisenproces met zich meebrengt. Zij beleefden het als heel intimiderend en voelden voornamelijk schaamte, zowel naar zichzelf toe als naar iedereen die in de zaal zat. De vrouwen vertelden dat zij zich machteloos voelden ten opzichte van het hele gebeuren. Zij wisten niet hoe zij zich moesten gedragen en lieten alles over zich heen gaan.

“Ik zat erbij en ik keek er naar. Dat was een beetje hoe ik mijn proces beleefd heb.

(...)

En ge zit daar eigenlijk stil, sommigen helemaal afgesloten.

Het is alsof ge geen gevoel meer hebt.

Het is alsof ge onder een soort drugs zit. Ge reageert bijna niet meer. Alles komt zo op u af...

Dat ge u achteraf afvraagt waarom ge op bepaalde zaken niet gereageerd hebt...

Het is alsof ge in een soort hypnose valt.

Het is een hele, hele grote impact zoiets...”

(Respondent 1)

“Ge zijt suf, ge zijt echt... Ge zijt volledig van de wereld.

Op het laatste hoort ge zelfs niks meer van wat ze zeggen.

Ik heb die jury ‘ja’ horen zeggen en ‘ja’ horen zeggen, maar voor de rest...”

(Respondent 3)

Twee vrouwen haalden aan dat, moesten zij de kans krijgen om hun proces opnieuw te doen, zij het helemaal anders zouden aanpakken. Zij zouden niet meer over zich heen laten lopen, maar zichzelf meer verdedigen.

“Ge gaat daar door.

Eigenlijk is dat proces gepasseerd en achteraf beseft ge van

‘nu zou ik dat helemaal anders laten gebeuren moest ik daar de kans toe krijgen’.

En dat hoor ik eigenlijk bijna van iedereen.

(...)

Ik zou mezelf veel meer verdedigen.

Ik zou echt veel meer in de verdediging gegaan zijn moest ik ergens niet mee akkoord gegaan zijn.

Want toen was dat zoiets van, ja... Ik legde mij bij alles neer eigenlijk.”

(Respondent 1)

"Ik zou het gerust opnieuw doen, met alle plezier!

Dan zou ik zeker geen kalmeerpilletje pakken en er gewoon vollen bak voor gaan!"

(Respondent 2)

Dat er op een assisenproces zaken worden vermeld die niets met de feiten te maken hebben waarvoor de vrouw terecht staat, wordt als één van de grootste ergernissen beschouwd.

"Je wordt met de grond gelijk gemaakt.

Alles halen ze boven vanaf je geboorte.

Kapot ga je eraan.

Je wordt helemaal binnenste buiten gedraaid en zo klein gemaakt dat je niks meer voelt."

(Respondent 6)

"Je wordt veroordeeld op basis van je verleden, nog voor er over je feiten wordt gesproken."

(Respondent 8)

Een belangrijk pijnpunt dat door één van de respondenten wordt aangestipt, is dat er voor en na het assisenproces weinig tot geen opvang is.

"We hebben er eentje gehad en die heeft zichzelf 's nachts van kant gemaakt.

Wij hadden nog gesmeekt om bij haar te blijven, om bij haar te blijven slapen, om ermee te gaan babbelen.

Want dat is het enigste dat helpt als ge van een assisen komt, dat is babbelen, babbelen, babbelen.

Want ge wordt in de grond geboord tijdens een assisenproces.

(...)

Het moet toch kunnen dat als er iemand van een assisenzaak komt, en ge ziet dat ze met de een of de ander heel goede contacten heeft, dat ze die nacht samen mogen slapen. Wat kan dat kwaad?"

(Respondent 3)

2.3.2. Begrijpbaarheid

Tijdens het assisenproces werd er in een taal gesproken die voor iedereen toegankelijk was. De vrouwen die terecht stonden kregen steeds de mogelijkheid om meer duidelijkheid te vragen indien ze iets niet verstonden.

"Ik wist op voorhand wat ik kon verwachten en begreep ook alles wat er gezegd is geweest."

(Respondent 6)

*"Ik begreep alles. Juist die van het Openbaar Ministerie die begon...
Maar dan heeft de rechter gezegd 'spreek gewoon Nederlands zodat de mensen u verstaan'.
En als ge iets niet begreep mocht ge het ook vragen. Dat was echt positief."*

(Respondent 3)

2.3.3. Relatie advocaat, voorzitter en jury

Het merendeel van de vrouwen besprak de goede relatie die zij hebben met hun advocaat. Zij werden ten tijde van het assisenproces goed voorbereid en wisten hoe alles ging verlopen. Ook konden (en kunnen) zij voor vragen steeds bij hem/haar terecht. Eén vrouw stelde dat zij heel veel aan haar advocaat heeft gehad. Hij begreep haar en behandelde haar niet als moordenaar, maar als mens.

*"De relatie met mijn advocaten is heel goed.
Ik kan met al mijn vragen bij hen terecht.
Ik was dan ook goed voorbereid."*

(Respondent 6)

-----

*"De relatie met mijn advocaat was super.
Ik heb heel veel aan hem gehad!
Hij begreep mij en hij behandelde mij niet als moordenaar, maar als mens!
Hij was tenslotte diegene die heel mijn dossier kende en wist dat dit nooit de bedoeling was geweest."*

(Respondent 7)

Over de rol en de houding van de voorzitter werd niets dan goeds gezegd. De respondenten beschreven hem/haar als neutraal, vriendelijk en menselijk, alsook als iemand die niet gemeen was en niet zuchtte bij alles wat werd gezegd of gedaan.

*"Ik vond die mens echt correct in zijn werk. Die stond wel neutraal.
Ik kan mij zeker niet herinneren dat ik onterecht of verkeerd behandeld geweest ben.
Helemaal niet.
Zo kwam het toch op mij over, en dat is ook mijn herinnering dat ik eraan heb.
Hij had bijvoorbeeld iets aangehaald waarvan dat ik zei dat dat niet klopte,
en de dag daarop heeft hij zich geëxcuseerd."*

(Respondent 1)

“De rechter was echt neutraal. Die deed zijn werk zoals het moest.

(...)

Het Openbaar Ministerie daarentegen boort u echt in de grond, dat is ongelooflijk.”

(Respondent 3)

“Ik had een neutrale rechter.

Ik had geen bang van zijn houding.

Hij was ook vriendelijk.”

(Respondent 4)

Over de volksjury zijn de meningen echter iets minder positief. De meeste respondenten halen aan dat zij het intimiderend vonden om door de jury aangestaard te worden, daar zij recht over hen zaten. Een aantal vrouwen zijn van mening dat de jury niet capabel is te oordelen over de zwaarste misdrijven. Volgens één respondent moet deze taak toebehoren aan de rechters.

“Die jury... Ge voelt u in feite al veroordeeld op voorhand.

Ge zit daar rechtover, die bekijken u, die weten waarvoor dat ge komt.

(...)

Bepaalde processen kunnen misschien wel met een volksjury, maar een volksjury kan nooit oordelen.

Die horen dingen en gaan af op iets wat dat ze tijdens het proces gehoord hebben.

Maar die kennen het dossier niet.

Eigenlijk kennen ze u niet.

Dus ge wordt enorm beoordeeld op wat dat er daar gezegd wordt, maar niet op wat dat ze kunnen nagaan.

Ik ben niet zo'n voorstander van een volksjury.

Ik hoop dat dat gaat veranderen naar de toekomst toe.”

(Respondent 1)

“Ik vind dat een volksjury niet kan oordelen. Wie ben ik om te oordelen over iemand anders?

Ik vind een volksjury verkeerd.

Die worden ook op tijd opgeroepen zodat ze daarvoor nog de kranten kunnen lezen.

Dus die hebben eigenlijk al een beeld van u van...

Ze mogen dat afschaffen, volledig. We zitten niet meer in de jaren 1800 eh.

Omdat de media veel te sterk is, daar gaat het over.

Jaren terug in 1920, als ge daar moest verschijnen voor een jury, dat was iets anders. Maar nu...

(...)

Dat de rechters dat doen eh, die hebben daar voor gestudeerd! Maar geen factuur eh.”

(Respondent 3)

-----

*“De jury vond ik heel intimiderend. Ze zaten vlak voor mijn neus...
Sommige blikken gingen dwars door mij heen.
Er is op dit moment nog altijd één vrouw dat ik me blijf herinneren.”*
(Respondent 7)

-----
*“Je wordt veroordeeld door onbekenden
op basis van wat ze horen of denken te weten over de gebeurtenissen.”*
(Respondent 8)

2.3.4. Media-aandacht

De hel, verschrikkelijk en cowboyverhalen. Het zijn maar enkele begrippen die de vrouwen aanhalen wanneer het onderwerp “media” ter sprake werd gebracht. Allen hebben ze veel media-aandacht gekregen voor hun zaak, en allen zijn ze het erover eens dat er veel leugens verteld worden. Verdraaide waarheden die niet alleen de vrouwen zelf treffen, maar ook hun familie, en dat wordt maar al te vaak door de persmensen vergeten.

*“Ik zit daar niets mee in dat ze het in de krant zetten, maar ze moeten er geen leugens rond vertellen.
En dat gebeurt wel. Want de helft van wat er in de kranten staat zijn leugens.*
(...)

*Ze zoeken gewoon in alles sensatie om toch maar iets te schrijven,
om gewoon iemand zwart te maken die zichzelf op dat moment niet kan verdedigen.
En daar profiteren ze natuurlijk van eh. Zolang het geld maar in het laadje komt zijn ze content.
Da’s de kloterij van heel dat gerechtssysteem en de media enalles...”*
(Respondent 2)

“Ik was de grootste crimineel dat er in België rondliep volgens de media.”
(Respondent 5)

-----
*“Iedereen heeft je al veroordeeld op basis van wat er in de media wordt geschreven,
en wat men er zelf nog bij verteld.
Zo zijn de mensen nu eenmaal.*
(...)

*Mensen laten zich te veel meeslepen door wat er geschreven wordt,
en niet door de eigenlijke feiten.”*
(Respondent 8)

*"(...) Ik was een mens dat iets fout had gedaan
en ik besepte en vond het niet meer dan normaal dat ik daarvoor gestraft moest worden.
Maar moest daarom alles zo uitvergroot worden en erger gemaakt worden dan het was?
Moest alles zo geformuleerd worden zodat het beter zou verkopen?!
De dingen die ik in mijn jeugd had meegemaakt, moest dat ook in de kranten?!
De namen van mijn moeder enzo?
Zij hadden tenslotte niets gedaan maar kregen ook de stempel van 'ouders van'.
Zelfs nu, na al die jaren zijn er daar nog gevolgen van en blijft de pers alles uitvergrooten.
Telkens worden oude wonden open gemaakt."
(Respondent 7)*

Eén vrouw vindt het niet kunnen dat er boeken worden geschreven over assisenzaken, althans niet zonder medeweten van de persoon in kwestie.

*"En dan is er nadien zo ne plezante die na uw proces een boek schrijft over uw assisenzaak.
Die vind ge hier in de bibliotheek.
Dus als ik wil weten wat dat mijn buurvrouw op haar kerfstok heeft, ja dan kan ik dat lezen eh.
Ik vind dat dat niet kan.
(...)
En daarbij, als hij een verhaal wil schrijven van mijn proces, waarom komt hij dan niet bij mij?
Want ik heb diene mens nooit gezien eh!
En dieje zet zomaar mijn proces in de dinges en ik heb da gezegd en ik heb dat gedaan.
En mijn ouders erbij betrekken met naam en datum!
Dat kan toch ni eh!"
(Respondent 3)*

2.3.5. Openbaarheid proces

Alle respondenten zijn het erover eens dat een assisenproces achter gesloten deuren moet plaatsvinden. Maar al te vaak zitten er mensen in de zaal die puur voor de sensatie komen, maar met de hele zaak niets te maken hebben. Het is intimiderend en vergroot het schaamtegevoel van de terechtstaande vrouw nog meer.

*"Ik persoonlijk vind het niet zo goed dat het moment dat de assisenzaak begint,
dat andere mensen die eigenlijk niets met de zaak te maken hebben, er zo maar kunnen bij zitten
en zo maar uw proces kunnen volgen, zonder ook maar een idee te hebben waar het over gaat."
(Respondent 2)*

"Iedereen kan binnen!

*Ja, want rechtuit gezegd, er zijn van die kletstantes,
die doen niets anders van proces in, proces uit, proces in, proces uit.*

(...)

Er zouden grenzen gesteld moeten worden.

Dat ze... Ja, ik zou niet zeggen uitnodigingen versturen, maar dat ze het beperken."

(Respondent 3)

"Een assisenproces zou achter gesloten deuren moeten plaatsvinden!

Er wordt niet alleen over uw feiten gesproken, maar over je ganse leven...

Vanaf de geboorte tot de dag van je feiten, over je familie, je jeugd,...

Dit hoeft niet de hele wereld te weten!"

(Respondent 7)

2.3.6. Besluit

Intimiderend, schaamte en machteloos. Drie simpele woorden die de indrukken van het assisenproces samenvatten, maar de impact ervan op de vrouw is groot.

In eerdere studies haalden de vrouwen gevoelens van angst aan en hadden zij het over intimiderende, vernederende en traumatische ervaringen. Het woord "trauma" werd door de respondenten in dit onderzoek niet gebruikt, maar toch geven zij allen te kennen dat een assisenproces diepe sporen nalaat. Ook angstgevoelens blijven aanwezig. De gedachte levenslang te kunnen krijgen en voor lange tijd uit de maatschappij weggehaald te kunnen worden, werkt heel beklemmend. De vrouwen haalden in de studies uit 1971, 1981 en 1996 ook aan dat zij vaak niet begrepen wat er tijdens de zitting werd gezegd. De ontoegankelijkheid van justitie of onvoldoende voorbereiding door de advocaat kon hier mee te maken hebben. Dit is hier niet langer van toepassing. De respondenten beschrijven de goede voorbereiding, alsook het luisterend oor dat zij van hun advocaat kregen. Ook wordt er nu in een taal gesproken die voor iedereen begrijpbaar is, en de vrouwen krijgen steeds de kans om verduidelijking te vragen wanneer zij iets niet verstaan.

Dit kleinschalig onderzoek geeft een eerste kijk in de belevingswereld van de vrouw met haar assisenproces. Toch is, zoals eerder vermeld, diepgaand onderzoek binnen een grotere populatie van veroordeelde vrouwen aangewezen. In deze studie halen enkele respondenten een punt aan dat al voor langere tijd ter discussie staat, namelijk dat een volksjury niet kan oordelen. Dit moet natuurlijk ergens genuanceerd worden. De negatieve beoordeling kan

immers te maken hebben met de lange straf die zij opgelegd kregen. Toch sluit dit niet uit dat er grondig moet worden nagedacht over de processen van het strafrechtsdenken. De drastische beslissing van “behouden of afschaffen” moet niet onmiddellijk genomen worden. Er kunnen geleidelijk aan kleine veranderingen worden uitgetest, zoals het proces enkel toegankelijk maken voor diegenen die rechtstreeks of onrechtstreeks bij de zaak betrokken zijn, alsook het inperken van de talrijke media die steeds aanwezig is. Op basis van een evaluatie van deze aanpassingen kan dan gekeken worden naar de positieve of negatieve effecten ervan. Pas dan kunnen verdere stappen ondernomen worden. Wat echter vaststaat is dat het dringend tijd wordt dat iedereen in dezelfde richting kijkt, en niet steeds de discussies aangaat en twijfels naar boven brengt telkens een vrouw of man voor het hof van assisen terecht staat.

Ook hier zou zowel voor als na het assisenproces meer aandacht besteed moeten worden aan opvang en begeleiding. Vrouwen die van hun proces terug komen zitten in een rollercoaster van emoties, waar sommigen met moeite uit geraken. Het is daarom belangrijk om een opvangnet te voorzien voor de vrouw, zodat zij haar gedachten en gevoelens gemakkelijker een plaats kan geven in plaats van deze op te kroppen. Er niet over praten en zich afsluiten doet immers meer kwaad dan goed. Ook al vinden sommigen veel steun bij hun advocaat en wordt het merendeel goed begeleid, toch is het aangewezen om ook in deze fase hulpverleners, vrijwilligers én medegevangenen in te schakelen. Medegevangenen die reeds een assisenproces achter de rug hebben weten immers als geen ander welke moeilijke periode doorstaan moet worden. Zoals één van de respondenten aanhaalde, enkel praten helpt.

De hulpverleners en/of vrijwilligers kunnen ook ingezet worden om met de ouders of dichte familieleden te gaan praten, zodat ook zij weten hoe het er aan toe gaat en wat ze kunnen verwachten.

2.4. De gevangenisstraf

2.4.1. Positieve ingesteldheid

Ook al verliest men soms wel eens de hoop, een positieve ingesteldheid is het enige dat helpt om de dagen door te komen. Volgens één respondent zorgt dat er net voor dat het leven binnen de gevangensmuren ietwat aangener wordt.

“Da’s het enigste dat helpt, echt uw eigen alle dagen, alle dagen, alle dagen oppoppen.

(...)

Het is alle dagen een strijd van ‘ik moet blijven, ik moet er door’.

(...)

Het zou gemakkelijker zijn van te zeggen ‘ik hang mij op’, dan zijt ge van alles vanaf eh.”

(Respondent 3)

-----

*“Negatief denken is ten strengste verboden,
toch voor de mensen die heel lang moeten zitten, voor mensen die een assisenzaak gehad hebben.*

Negatief denken is voor hen echt uit den boze.

Wij moeten positief blijven voor onze familie, voor onze kinderen.”

(Respondent 2)

“Ik probeer altijd in al het negatieve iets positief te zoeken.”

(Respondent 5)

2.4.2. Gevoelens en emoties

Emoties laten zien gaat voor de ene vrouw gemakkelijker dan voor de andere. Sommigen zijn hier echter voorzichtig in omdat medegevangenen misbruik kunnen maken van verdriet.

*“Sommige mensen kunnen hun emoties de vrije loop laten,
als het effkes niet gaat kunnen ze uit het niets hun tranen in volle zaal laten zien.
En bij anderen kunt ge zien dat ze het moeilijk hebben, maar dat ze hun tranen niet echt laten zien.*

Die laten ze pas over hun wangen rollen als ze op hun cel zijn.”

(Respondent 2)

“(...) Ik heb dat ook nooit verwerkt. Hier verwerkt ge dat ook niet, hier verwerkt ge niets in de gevangenis.

Dat verwerkt ge pas als ge buiten komt, en dat is ook één van de moeilijkheden van hier te zitten.”

(Respondent 1)

“Ik kan niet meer wenen, met alles wat ze mij hebben aangedaan?”

(Respondent 3)

-----

*“Veel schuldgevoelens, angst en veel opkroppingen waar ik soms geen blijf mee weet.
Heb zoveel mensen mee gestraft. De gevoelens zijn niet te beschrijven naar hen allemaal.
Soms loop ik als een wandelende tijdbom.
Nergens je hart kunnen luchten en al zeker niet bij medegedetineerden want alles wordt misbruikt.
Op cel een traan, maar erbuiten een vriendelijk persoon.
Vanbinnen kapot.
(...)
Alle frustraties zitten zo geworteld dat ik geen rust meer vind bij mezelf.
Ik zie geen licht meer in de duisternis.”*

(Respondent 9)²³

2.4.3. Het gevangenisleven

Het begrip “overleven” werd meermaals door de respondenten aangehaald. De dikke Van Dale omschrijft het als “een moeilijkheid doorstaan”, en dat is ook hoe de meeste vrouwen hun leven in de gevangenis omschrijven. Eén respondent vertelde over de schrijnende dingen die er soms gebeuren, wat door een tweede respondent bevestigd werd.

“Er wordt heel veel in de doofpot gestoken.

Ook hoe dat ze mensen behandelen in het cachot, het vastbinden, het... (...)

In het cachot word ge soms vastgebonden als ge te agressief zijt. Ik heb ook nog vastgebonden gelegen.

Dat is aan uw armen een band, over uw middel en aan uw voeten.

*Dus als ge moet plassen dan komt er daar een beambte die dat ge dagelijks ziet wandelen
een bedpan onder uw kont steken. Het is vernederend tot en met.*

Ik heb dat nooit meegemaakt, maar ik heb al gehoord dat er mensen zijn die daar volledig naakt liggen eh!

(...)

*Toen ik daar lag vastgebonden, had ik al een dag of drie-vier niet gegeten, en ik had allemaal maagzuur
overgegeven, dat was het enigste dat nog in mijn maag zat. Mijn slokdarm was verbrand van het zuur.*

Dat was iets voor zes uur 's morgens gebeurd en om vier 's avonds hebben ze mij pas losgemaakt.

*De directie kwam zo een beetje spottend over mij hangen van
'ahja mevrouw (...), gij doet gij dat om de aandacht te trekken eh'.*

Ik was ziek, ziek was ik. (...)

Ik moest nog het cachot dweilen voor dat ik naar buiten mocht.

Het is... Ge kunt het niet geloven dat ge hier zo 'n dingen kunt tegenkomen.

---

²³ Brieven ontvangen op 30 oktober en 21 december 2014.

Ik heb ze meegemaakt, veel mensen zouden het misschien niet geloven, maar ik heb ze meegemaakt...

(Respondent 1)

“Ge moet het zelf meemaken...

Ik denk dat ik heel mijn leven mijn kat en mijnen hond beter heb behandeld dan dat ze hier mensen behandelen.

Waar dat jullie weinig van weten. Ge zijt ne nummer.

(...)

Ge hebt geen leven meer. Ge wordt geleefd.

Dat is echt het woord van een gevangenis: ge wordt geleefd, en ge moet overleven. Er is niets aan te doen.”

(Respondent 3)

De regels binnen de gevangenis worden voortdurend aangepast. Dit brengt de gedetineerden vaak in de war. Ook het feit dat het regime in elke gevangenis anders is, wekt frustraties op.

“Het regime wordt hier ook om de vijf voet veranderd, dat de beambten het niet meer weten, en wij zeker niet.

Vanaf het moment dat wij de nieuwe regels gewoon zijn, worden ze weer veranderd.

Het verandert zo veel...”

(Respondent 2)

“Weet ge wat ik niet normaal vind?

Het zijn allemaal gevangenissen van België, maar ze hebben allemaal andere regeltjes.

In (...) mogen ze dit, in (...) mogen ze dat. Ik snap dat niet! Waarom maken ze niet alle gevangenissen gelijk?

Dat ze dan van de ene gevangenis wat meer afpakken en aan de andere gevangenis wat meer geven eh.

Maar allemaal hetzelfde!”

(Respondent 3)

"Het is in elke gevangenis anders.

Ik heb nu drie gevangenissen gedaan, maar ge moet uw eigen altijd aanpassen. Het is overal anders.

Dat ze nu gewoon overal zeggen van ‘dat zijn de regels’. Dat zou veel gemakkelijker zijn.”

(Respondent 5)

De meeste respondenten halen aan dat zij nog steeds momenten van privacy en rust kunnen vinden binnen de gevangensmuren, behalve één vrouw. Ondanks het feit dat zij een cel voor zichzelf heeft, stelt zij dat zij zich nooit een moment alleen kan voelen. Er is altijd wel iets of iemand te horen.

*“Dat is één van de moeilijkste dingen hier,
dat is heel dicht op elkaar leven, met vele culturen, verschillende karakters. Ge hebt eigenlijk nooit privacy.
Zelfs al heb ik een cel voor mij alleen, ge zijt eigenlijk nooit alleen.
Ieder moment kan er iemand binnen komen, altijd hoor je lawaai op de gang, je hebt nooit geen rust.
En dat mis ik wel heel erg.
(...)
Het leukste is als je 's nachts wakker wordt en alles is stil.
Alhoewel dat ze ook nog om het uur komen kijken...”*

(Respondent 1)

Volgens de vrouwen laat de medische zorg in de gevangenis echt te wensen over. Eén van de respondenten haalt aan dat het gemakkelijkste wat je in de gevangenis kan krijgen, antidepressiva is. Terwijl Dafalgan of aspirine, dat in sommige gevallen nodig is, enkel na een operatie gegeven wordt.

*“Medische zorg is gene vetten.
Als ge naar de dokter gaat en ge zegt dat ge spierpijn hebt of ge hebt last van uw maag en darmen,
maar dan echt serieus, dan zegt hij dat het tussen uw oren zit.
En als hij ziet dat ge het echt meent, dan krijgt ge een pilletje dat niet werkt, dan krijgt ge een wit product.”*

(Respondent 2)

-----

*“Ik ben ooit bij de dokter geweest omdat mijn schouder zoveel pijn deed en die zei
'ah, maar smoor maar een jointje, dan gaat da wel over'.
Hallo?! Ik heb nooit geen drugs gepakt en die gaat mij wa verslaafd maken ofwa?
En dan had ik zoiets van 'zo werkt het wel niet eh'.”*

(Respondent 5)

-----

*“Het beste dat ge hier kunt krijgen, of het gemakkelijkste ik zal het zo zeggen, is antidepressiva.
Daarvoor gaat ge gewoon naar de psychiater. Dat is geen enkel probleem.
'Ik heb het moeilijk, ik zie het niet meer zitten,...'
Ge krijgt er eentje, dan krijgt ge er twee, dan krijgt ge er drie.
Iets hebben om te slapen? Dat is allemaal geen probleem. Zolang ge maar rustig en kalm zijt.
Maar een goede zaak vind ik het niet.
Ik denk dat ¾ hier toch wel antidepressiva of slaapmiddelen pakt, ik denk zelfs dat het meer is.
Heel weinig mensen nemen niets.”*

(Respondent 1)

Het merendeel van de respondenten vertelt het jammer te vinden dat zij minder kansen krijgen dan de mannen op vlak van activiteiten en werkgelegenheid. Ook al zijn zij in de minderheid, dit mag geen reden zijn om voor hen geen uitgebreid cursusaanbod te voorzien.

“Cursussen? Bijna amper cursussen hebt ge hier voor de vrouw.

Bij de mannen hebt ge iets meer, kunt ge in metaal ofzo werken.

Maar bij de vrouwen hebt ge zo goed als geen cursussen. Niets...

Ik heb hier een tijdje een beroepsopleiding stikken gedaan, dus wat kledij gemaakt, maar er is geen budget meer.

Niets. Alles werd stopgezet. Kledij dat daar verknijpt lag, ligt daar nu nog.

Maar voor de mannen komen er volop cursussen bij, en wij kunnen niets doen.

(...)

Ge wordt ook niet gemotiveerd om iets te doen, ge krijgt geen steun. Ge moet alles op uzelf doen.”

(Respondent 1)

“De vrouwen worden gediscrimineerd.

De vrouwen die nu in de wasserij werken mogen eigenlijk niet klagen, zij krijgen ongeveer 300 euro per maand.

Als de mannen in hun atelier werken, die krijgen soms tot 600 euro per maand.

Als ge poetsvrouw zijt op sectie voor dertig dagen, dan krijgt ge 185 euro.

Vroeger werd de vrouw gediscrimineerd eh, maar in de gevangenis wordt die lijn gewoon doorgetrokken.”

(Respondent 2)

“De mannen hebben meer kansen.

Die hebben elektriciteit en lassen enzo, maar de vrouwen...? Nee.”

(Respondent 3)

2.4.4. Relatie beampten en medegevangenen

De meningen over de houding van de beampten zijn verdeeld. De vrouwen halen aan dat bepaalde beampten vriendelijk zijn en tijd vrijmaken om een praatje te slaan, terwijl anderen misbruik maken van het uniform dat ze dragen. Toch worden er soms banden gesmeed, wat niet abnormaal is aangezien sommigen al meer dan tien jaar in de gevangenis verblijven.

“De beampten hier, goddekes toch, er zijn er goeie bij ze, echt waar!

Er zijn vrouwen waarvan dat ik zeg, zelfs mannen...

We hebben nu ene op de afdeling, da’s ook ne schat van ne vent!

(...)

Maar ik stel mijzelf toch soms de vraag hoe dat sommigen hier zijn binnengeraakt...”

(Respondent 3)

-----

*“Sommige beambten doen wel hun best.
Ze zijn vriendelijk, joviaal, ze doen een praatje met u en ge kunt er zelfs eens mee lachen.
Maar andere beambten behandelen ons als beesten.
(...)
En als ge dan iets vraagt aan een beambte, dan staat ze vlakaf in uw gezicht te liegen,
gewoon om u te kloten als ik het zo cru mag zeggen.
Ik vind dat gewoon erg dat bepaalde beambten gewoon zo kunnen liegen of gemeen doen,
terwijl anderen ons de hemel in prijzen.”*

(Respondent 2)

Eén respondent had echter een heel nare ervaring met een beambte in de vorige gevangenis waar zij verbleef. Het leven werd haar zo zuur gemaakt dat zij op een bepaald moment overwoog om uit het leven te stappen. Deze gebeurtenis heeft haar voor het leven getekend.

“Ik heb in de gevangenis van (...) een heel slechte ervaring gehad en ik ben hier getraumatiseerd toegekomen.

*(...) Ik had dus een naaktfouille met één cipier, wat dus een fout is,
en ik stond naar haar omgedraaid in mijnen blote, en die pakte mij echt vast bij mijn borsten.
De eerste keer dacht ik dat het een vergissing was, maar de tweede keer ben ik naar de directie gestapt. (...)
Ze hebben mij het leven daar echt heel zuur gemaakt.
Mij bijvoorbeeld niet lossen om te gaan werken, niet lossen om te telefoneren.
Dat ik echt op een gegeven moment mijn afscheidsbrieven geschreven had...
Ik heb dan naar mijn partner gebeld om te zeggen dat het hier stopt.
Als ik hier moet blijven dan stopt het.*

En ik was juist terug boven en ze kwamen met mijn transferbak, ‘ge vliegt op transfer!’ riepen ze.

Naar waar dat interesseerde mij niet, maar ik moest daar weg. Dat heeft mij echt wel getekend...

Dan mijn bagage, die wordt dan nagestuurd, die is helemaal overhoop teruggestuurd.

Ik had al het eten bij het eten gestoken, mijn verzorgingsproducten, mijn brieven,...

Dat hebben ze allemaal door elkaar gehaald en yoghurt op uitgekapt...

Dat is om bij te wenen. (...)

Mijn bagage is ook drie weken later toegekomen, die hebben ze bewust achtergehouden.

Er is zelfs een doos achtergebleven met brillen, kleren, horloges, ... Die doos is gewoon spoorloos verdwenen...”

(Respondent 5)

Ook al is iedereen enigszins op zichzelf in de gevangenis, toch worden er volgens sommigen bepaalde vriendschappen opgebouwd. Eén vrouw spreekt zelfs over een soort van familie dat gevormd wordt. Iedereen zit in hetzelfde schuitje, daar elkeen hoopt om ooit het leven buiten

de gevangenis muren terug te kunnen aanvagen. Toch zijn er die bepaalde medegevangenen liever mijden, je kan immers niet met iedereen een even goede band hebben.

*“Eigenlijk vormt ge, ik zeg niet een gelukkige familie,
maar een soort familie waarin dat ge wordt opgenomen, waarin dat ge aanvaard wordt.*

(...)

Ge hebt toch een bepaalde vriendschap hier.”

(Respondent 1)

“Er zijn er die ge liever mijdt, want die kunnen twee stenen doen vechten.”

(Respondent 5)

2.4.5. Positieve en negatieve gevolgen van detentie

De gevangenis heeft de vrouwen sterk en hard gemaakt. In tegenstelling tot vroeger stellen zij nu veel assertiever te zijn. Zij laten niet meer over zich heen lopen, maar zullen zich sneller verdedigen. Sommigen geven aan meer tevreden te zijn over de persoon die ze nu zijn, dan over degene die ze waren.

“Ik ben harder en minder naïef geworden. In het begin kon je me alles wijsmaken.”

(Respondent 6)

“Het enigste positieve dat ik hier geleerd heb, dat is ‘nee’ te zeggen.

Want als ik vroeger zei dat ik iets niet deed, dan deed ik het vijf minuten later toch eh. Dat is bij mij gedaan.

Als ik nu zeg ‘nee’, ik mag u verzekeren, dan moogt ge naast mij tamboer komen spelen, het is nee eh.

Dus dat noem ik positief, dat heb ik ervan overgehouden.

Maar ik ben wel veel bitsiger geworden hoor.”

(Respondent 3)

“Ik heb hier van mezelf leren houden.”

(Respondent 1)

-----

*“Voor wat ik hier zit, dat is natuurlijk niet goed te praten,
maar ondanks alles ben ik toch blij dat ik veranderd ben.”*

(Respondent 2)

Het wordt al langer gezegd dat de gevangenis een misdaadschool is. Drie vrouwen bevestigen deze harde realiteit en stellen dat sommige personen er niet altijd beter uitkomen, grotendeels omwille van de kennis die ze vergaard hebben.

“Ge wordt slechter, ge wordt franker en ge begint vanalles te kennen dat ge niet moet kennen.

Ik kan nu drugs smokkelen met een postzegel als het moet.

Het is een leerschool, in alles wat dat kwaad is, in alles wat dat foefelen is,

in alles wat dat bedriegen is en in alles wat dat verstoppem is.

Ik heb heel veel geleerd.

Ge wordt hier slechter.

En ook detentieschade eh, ge zijt veel minder vatbaar voor pijn enzo.

Dus ge ziet iemand, dat die nu weent of niet, dat doet u toch niets eh.”

(Respondent 3)

“Vind gij dat logisch dat ge in de gevangenis leert hoe dat ge nen auto moet pikken?”

(Respondent 5)

“Ge komt er niet altijd beter uit. Het systeem maakt dat ge eigenlijk slecht komt.”

(Respondent 1)

2.4.6. Wat na vrijlating?

Het merendeel van de vrouwen denkt niet de detentieperiode na vrijlating ooit een plaats te kunnen geven. De momenten dat zij geweend hebben, dat zij zich alleen gevoeld hebben, zijn momenten die onder hun huid zitten en nooit meer te vergeten zijn. Toch zijn er sommigen die de keuze maken hun leven er niet door te laten beïnvloeden. Ook al is het iets dat je levenslang meedraagt, je moet er mee leren leven. Voor jezelf, en voor je familie.

“Dat draagt ge heel uw leven mee. Ik ga er nog dikwijls wakker van worden denk ik.”

(Respondent 3)

“Dat zal altijd een stuk van je leven zijn dat je op momenten waarop je het het minste verwacht,

zal achtervolgen. Maar we moeten blijven ademen en doorleven,

iedereen verdient toch een tweede kans, of niet?”

(Respondent 8)

-----

*“Dat gaat ge sowieso voor de rest van uw leven meedragen.
Aan de tijd dat ge hier hebt binnen gezeten, gaat ge een trauma overhouden.
Ge zijt zo lang afhankelijk geweest van de mensen hier binnen,
het altijd gewoon zijn dat een ander voor u springt,
en als ge dan buiten komt gaat ge het allemaal zelf moeten doen.
Het gaat allemaal zo onwennig zijn...”*
(Respondent 2)

-----

*“Dat is verdriet dat eeuwig in je hoofd geprent staat, dat staat er in gegrift, dat gaat er gewoon niet meer uit.
Dat is gelijk een tatoeage... (...)
Alles slijt denk ik, alle verdriet gaat een stuk weg. Ge vindt een stuk vreugde, ge herpakt u in dingen.
Maar weggaan? Nooit.
Ik denk, moest ik nu op mijn sterfbed liggen en ik ben negentig jaar, dan nog ga ik mij die periode herinneren.
Dat is iets dat nooit meer uit mijn hoofd gaat weggaan. (...)
Ik ga dat meedragen tot de dag dat ik dood ga. (...)
Het is een levenslange straf, het is er geen van (...) jaar.”*
(Respondent 1)

2.4.7. Besluit

Het leven in de gevangenis is zwaar, maar het is wat je er zelf van maakt, aldus de respondenten. Het zijn voornamelijk diegenen met een sterk karakter en die zich blijven vasthouden aan het positieve die “overleven”. Het is hard, bikkelhard, maar toch zijn er ook momenten dat de gedetineerde vrouwen veel plezier kunnen maken. Als je, zoals sommigen, al meer dan tien jaar met dezelfde personen samenleeft, dan kan het niet anders dan dat er bepaalde vriendschappen ontstaan. Samen willen zij maar één ding: zo snel mogelijk buiten geraken, terug naar familie en vrienden, terug naar de maatschappij. Zij beseffen echter dat dit niet gemakkelijk zal zijn. Het is immers niet alleen hun vrijheid dat beroofd is, maar in vele gevallen ook hun toekomst.

De maatschappij doet veel te weinig om met het gegeven van “gedetineerde” om te gaan. De burger beseft niet wat het is om opgesloten te zitten en haalt telkens weer aan dat de gevangenis een hotel is. Respondent drie stelt dat de gevangenis inderdaad een hotel is, voor mensen die niets of niemand hebben. Zij kwam daarom zelf met een aanbeveling op de proppen om het beeld dat de maatschappij van de gevangenis heeft te nuanceren. Zij stelt voor om later naar scholen te gaan en te vertellen wat er allemaal gebeurd is, dat het helemaal geen

luxeleven is, maar harde realiteit: *“Op elke vraag dat ze stellen, antwoord ik eh, hoe erg het ook is...”*.

Ook stelt zij voor om een aparte afdeling te maken voor langgestraften. Vrouwen die wachten op hun assisenproces zitten immers tussen vrouwen die ondertussen al berecht zijn. Dit is voor hen heel zwaar, daar zij telkens alles opnieuw beleven. Een aparte afdeling zou volgens haar een rustige afdeling zijn, waar de vrouwen elkaar veel meer kunnen steunen.

Toch zijn ook veel minder grote veranderingen welkom. Een boksbal op elke afdeling, of een ruimte waarin je je frustraties kwijt kan, waarin je kan ontladen. De gedetineerde vrouwen leven immers, in niet al te ideale omstandigheden, continu op elkaar.

Zoals ook in de literatuurstudie naar voren komt, uiten de respondenten voornamelijk hun ontevredenheid over de medische zorg en over het arbeids- en cursusaanbod, en zoals Johnson en Toch (1982) aanhalen brengt de gevangenisstraf niet alleen schade of negatieve gevolgen met zich mee, maar kunnen ook positieve effecten ervaren worden.

Conclusie Deel 3

In hoofdstuk één werd dieper ingegaan op de **respondentenverzameling**. Aangezien de groep “vrouwen en het hof van assisen” klein is, was het niet gemakkelijk om respondenten te vinden. Toch waren negen vrouwen bereid hun deelname aan het onderzoek te verlenen.

Daarnaast werden ook de verschillende methoden besproken die werden aangewend voor het verzamelen van gegevens. Vier respondenten werden aan de hand van een **diepte-interview** bevraagd. Deze interviewtechniek is één van de betere keuzes wanneer gefocust wordt op de belevings- en ervaringsaspecten. Drie respondenten zagen een mondeling interview niet zitten. Daarom werd voor hen een **schriftelijke vragenlijst** opgesteld. Dit is echter niet de methode bij uitstek om te peilen naar belevingen, gevoelens en ervaringen. Open vragen vergen immers veel lees-, denk- en schrijfwerk waardoor deze gemakkelijk kort, of zelfs niet beantwoord kunnen worden. Tot slot werd met twee respondenten een korte **briefwisseling** opgestart. Zij gaven de toestemming om de uitgewisselde gedachten, gevoelens en standpunten anoniem te verwerken, ook al zagen zij een deelname aan het onderzoek niet zitten.

In hoofdstuk twee werden de uiteindelijke resultaten van het onderzoek aan de hand van citaten uitgebreid uiteengezet. Omdat in de algemene conclusie verwezen zal worden naar de belangrijkste bevindingen, zullen deze hier niet meer besproken worden. Dit om te veel herhaling te vermijden.

ALGEMEEN BESLUIT

De stem van de gedetineerde vrouw wordt niet of nauwelijks gehoord. Het gevolg hiervan is dat de burger niet weet hoe en wat zij denkt en voelt. Deze scriptie heeft hier, aan de hand van een kleinschalig onderzoek, verandering in proberen te brengen door de vrouw uit de onzichtbaarheid te halen en haar stem, en soms zelfs haar schreeuw om hulp, doorheen dit werkstuk krachtig te laten weerklinken.

De voorlopige hechtenis. Een overweldigende beleving, en daarom zo moeilijk te beschrijven. Het is een vorm van vrijheidsberoving die heel wat emoties en vragen losweekt. Verdriet, frustratie, ongeloof, maar vooral: angst en onzekerheid. De vrouwen worden bij binnenkomst in de gevangenis in het ongewisse gelaten. Zij weten niet wat er te gebeuren staat waardoor de fantasie de bovenhand neemt. Rampscenario's waar gevangenisfilms zo gretig gebruik van maken, maken zich van hen meester. Dit veroorzaakt stress waar sommigen beter tegen bestand zijn dan anderen. Door in te zetten op emotionele opvang en psychosociale begeleiding kan al een groot deel van deze angst en onzekerheid weggenomen worden. De vrouwen alleen nog maar het gevoel geven dat zij er niet alleen voor staan, kan helpen om hen dat tikkeltje hoop te bezorgen dat ze nodig hebben om deze moeilijke periode te doorstaan.

Tijdens haar assisenproces wordt de vrouw, meer dan vroeger, behandeld als mens. De mogelijkheid om verduidelijking te vragen indien iets moeilijk verstaanbaar is, een voorzitter die zich neutraal, vriendelijk en menselijk opstelt, en een advocaat die instaat voor een goede voorbereiding en af en toe een luisterend oor biedt. Het zorgt ervoor dat de vrouw zich ietwat meer op haar gemak voelt. Maar desondanks blijven gevoelens van intimidatie, schaamte en machteloosheid bestaan. Deze worden grotendeels veroorzaakt door een aanstarende jury, een sensatiegerichte pers en vreemde mensen die drummen voor een plaatsje in het publiek opdat ze toch maar niets van het hele gebeuren zouden missen. Dit alles heeft een grote impact op de vrouw die zich in een rollercoaster van emoties bevindt en moeite heeft om de aan/uitknop ervan te vinden. Daarom moet ook hier aandacht besteed worden aan opvang en begeleiding. Het is immers geen oplossing om de terechtstaande vrouw, eens terug van haar proces, aan haar lot over te laten. Zij moet begeleid worden. Een opvangnet van hulpverleners, vrijwilligers en/of medegedetineerden kan daarbij helpen.

Dat de vrouw in de gevangenis in de minderheid is, is al langer geweten. Maar dit mag echter geen reden zijn om hen minder kansen te bieden. Want, zonder een blad voor de mond te nemen, dat is wat er zich afspeelt achter de gevangensmuren. Binnen het rechtssysteem wordt de vrouw achtergesteld. De grootste knelpunten die door de vrouwen worden aangehaald zijn: de medische zorg die te weinig is afgestemd op de noden en behoeften van de vrouw, en de weinige cursussen en werkmogelijkheden. Het is dringend tijd om te stoppen met de man als norm te nemen, en om de aandacht te vestigen op de seksespecifieke detentieschade die vrouwen kunnen oplopen.

Er kan gesteld worden dat er nog heel wat hiaten in het rechtssysteem zijn, waarvan opvang en begeleiding de belangrijkste zijn. Het is nodig om meer onderzoek te voeren naar hoe de vrouw haar assisenproces en de gevangenisstraf beleeft. Op basis van de resultaten van toekomstige studies kunnen dan pijnpunten met betrekking tot de strafrechtspleging voor het hof van assisen en het gevangeniswezen worden blootgelegd, die vervolgens door onderzoekers, politici, beleidsmakers, gevangenisdirecteurs en anderen, kunnen worden aangepakt.

De stem van de vrouw is in dit onderzoek hard, krachtig, luid en soms schokkend. Zo moet het jammer genoeg ook zijn, anders dringt de boodschap niet door en blijft de gedetineerde vrouw een *forgotten population*.

*“Als ge hier niet voor een hele tijd zit, dan kunt ge het moeilijk vatten.
Wij kunnen wel proberen om het zo goed mogelijk te vertellen,
maar dan hebt ge nog geen perfect beeld van hoe het er hier aan toe gaat.
Van hoe wij het door onze ogen zien.”*

(Respondent 2)

BIBLIOGRAFIE

ADAMS, K. (1992). "Adjusting to prison life". In M.H. Tonry (ed.), *Crime and justice: A review of research*. Chicago: University of Chicago Press, 16, 275-359.

AERTSEN, I. en LAUWAERT, K., "Bemiddeling tussen daders en slachtoffers van misdrijven". In *Handboek Criminaliteitspreventie*. Diegem: Kluwer, 2000, 11, 23-60.

ALLEMEERSCH, B. (2014). *Gerechtig recht geannoteerd 2014*. Brugge: Die Keure.
[Gerechtig Wetboek]

ANDERSEN, H.S., "Mental health in prison populations. A review with special emphasis on a study of Danish prisoners on remand", *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 2004, 110 (424), 5-59.

ARNOU, P. en VANDEPLAS, A. (1994). *Om deze redenen: liber amicorum Armand Vandeplass*. Gent: Mys en Breesch.

ASH, B. (2003). *Working with Women Prisoners, 4th edition*. HM Prison Service: Women's Estate Policy Unit.

BAARDA, D.B. en DE GOEDE, M.P.M. (1997). *Basisboek methoden en technieken: praktische handleiding voor het opzetten en het uitvoeren van onderzoek*. Houten: Stenfert Kroese.

BAARDA, D.B., DE GOEDE, M.P.M. en VAN DER MEER-MIDDELBURG, A.G.E. (1996). *Basisboek open interviewen: praktische handleiding voor het voorbereiden en afnemen van open interviews*. Houten: Stenfert Kroese.

BAEKELAND, C., "De hervorming van de juryrechtspraak van het hof van assisen en artikel 150 Gw.: een zinvolle stap voorwaarts of een slag in het water?", *Chroniques de Droit Public - Publiekrechtelijke Kronieken*, 2009, 3, 393-418.

BATCHELOR, S., “‘Prove me the bam!’: Victimization and agency in the lives of young women who commit violent offences”, *Probation Journal*, 2005, 52 (4), 358-375.

BEKAERT, H. (1965). *Handboek voor studie en praktijk van het Belgisch strafrecht*. Antwerpen: Ontwikkeling.

Belgian Federal Government (2013). *Statistieken en cijfers: gevangenisbevolking*. Geraadpleegd op 15 december 2014 via <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/andere/gevangenen/>

BELKNAP, J. (2007). *The invisible woman. Gender, crime, and justice*. Belmont: Thomson Wadsworth.

BEYENS, K. (2000). *Straffen als sociale praktijk: een penologisch onderzoek naar straftoemeting*. Brussel: VUB.

BLOOM, B., OWEN, B. en COVINGTON, S. (2003). *Gender-responsive strategies: Research, practice, and guiding principles for women offenders*. Washington DC: National Institute of Corrections.

BOERRIGTER, P. (2011). *Geen weg terug*. Rijswijk: De Vier Windstreken.

BOONE, R., “Voorlopige hechtenis moet laatste redmiddel zijn”, *De Juristenkrant*, 2012, 8-9.

BOONE, R. en MORIAU, I., “Ik heb hoop: ooit wordt assisen afgeschaft”, *De Juristenkrant*, 2009, 8-9.

BOSWORTH, M., CAMPBELL, D., DEMBY, B., FERRANTI, S.M. en SANTOS, M., “Doing Prison Research: Views From Inside”, *Qualitative Inquiry*, 2005, 11 (2), 249-264.

BOUW, C., “Misdadige meisjes”, *Tijdschrift voor Criminologie*, 1995, 37 (2), 124-137.

BROUWERS, M. en SAMPIEMON, M. (1989). *Women in detention*. Den Haag: WODC.

BROWN, S. (2005). *Understanding youth and crime. Listening to youth?*. Berkshire: Open University Press.

BS [Belgisch Staatsblad] 17 maart 2001: *wijziging van het Wetboek van Strafvordering, van artikel 27 van de Wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis en van artikel 837 van het Gerechtelijk Wetboek, teneinde de rechtspleging voor het hof van assisen te stroomlijnen.*

BS [Belgisch Staatsblad] 1 februari 2005: *Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden.*

BURR, V. (2007). *Social constructivism*. Londen: Routledge.

CARLEN, P. (1998). *Sledgehammer*. Houndmills: Macmillan.

CARLEN, P. en WORRALL, A. (2004). *Analysing Women's Imprisonment*. Cullompton: Willan Publishing.

Cass. 6 september 2011, P.11.1536.N

Cass. 6 maart 2012, P.11.0350.N

Cass. 14 augustus 2012, P.12.1468.N

CHESNEY-LIND, M. en PASKO, L. (2004). *The female offender: girls, women and crime*. London: Sage.

CHRISTIAENSEN, S. (1993). "Adolphe Prins: 1845-1919". In C. FIJNAUT, *Gestalten uit het verleden: 32 voorgangers in de strafrechtswetenschap, de strafrechtspleging en de criminologie*. Brussel: Kluwer Rechtswetenschappen.

CLEMMER, D. (1940). *The prison community*. New York: Rinehart and Co.

Commissie Hervorming van het Assisenhof (2005). *Rapport van de Commissie Hervorming van het Assisenhof overhandigd aan Mevr. de minister van Justitie L. Onkelinx*. [pdf-document]. Geraadpleegd op 2 augustus 2015 via <http://www.standaard.be/extra/pdf/rapportassisen.pdf>

CORNIL, L. (1946). *Le droit pénal et la procédure pénale après la tourmente: méditations et rêveries d'un vieux pénaliste au cours des derniers mois de l'occupation ennemie*. Bruxelles: Larcier.

CORSTON, J. (2007). *The Corston Report. The need for a distinct, radically different, visibly-led, strategic, proportionate, holistic, women-centred, integrated approach*. [pdf-document]. Geraadpleegd op 20 december 2014 via <http://www.justice.gov.uk/publications/docs/corston-report-march-2007.pdf>

CREWE, B. (2005). "The sociology of imprisonment". In Y. JEWKES (ed.), *Handbook on prisons*. Cullompton: Willan Publishing.

CURRIE, B., "Women in prison: a forgotten population?", *Journal of Criminology*, 2012, 1-30.

DAEMS, T., PLETINCX, P., ROBERT, L., SCHEIRS, V., VAN DE WIEL, A. en VERPOEST, K. (2009). *Achter tralies in België*. Gent: Academia Press.

DEBUYST, C. (1988). "La théorie de défense sociale et la mise en place de sa logique au XIX siècle. Note sur Ducpétiaux et le problème des taudis". In F. TULKENS, *Généalogie de la défense sociale en Belgique, 1880-1914. Travaux du séminaire qui s'est tenu à l'Université Catholique de Louvain sous la direction de Michel Foucault*. Brussel: Story-Scientia.

DECORTE, T. (2014). *Methoden van onderzoek: ontwerp en dataverzameling*. Gent: Academia Press.

DECORTE, T. en ZAITCH, D. (2010). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco.

DECLERCQ, R. (1994). *Beginselen van strafrechtspleging*. Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen.

DECLERCQ, R. (1999). *Beginselen van strafrechtspleging*. Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen.

DEFOORT, K., “De wet van 21 december 2009 tot hervorming van het hof van assisen (1): enkele veranderingen in de praktijk”, *Tijdschrift voor Strafrecht*, 2010, 1, 17-25.

DE HERT, P., “De discussie over de jury in België”, *De orde van de dag*, 2004, 25, 9-20.

DE HERT, P., “Hervorming van het Assisenhof: België blijft slow”, *Panopticon*, 2006, 1, 1-11.

DE HERT, P., DECAIGNY, T. en WEIS, K., “Europees Hof eist motivering van assisenuitspraak”, *De Juristenkrant*, 2009, 182, 3.

DELL, S. (1971). *Silent in court: the legal representation of women who went to prison*. London: Bell.

DE MAN, J., DIEPENDALE, H., GEYSKENS, M., MERTENS, W., SWENNEN, J., VAN STEENBRUGGE, W. en VAN EECKAUT, P., “Assisenprocedure: pro vs. contra”, *Ad Rem*, 2004, 1, 39-45.

DEMBY (2005). [citaat]. In M. BOSWORTH, D. CAMPBELL, B. DEMBY, S.M. FERRANTI en M. SANTOS, “Doing Prison Research: Views From Inside”, *Qualitative Inquiry*, 11 (2), 249-264.

DEMYTTENAERE, B. (2002). *Levenslang: een blik achter de tralies van de Belgische gevangenen*. Antwerpen: Manteau.

DE NEVE, E. (2014). *Assisen*. Geraadpleegd op 10 juli 2015 via <http://www.elfri.be/assisen>

DERUYCK, F. (2014). *Overzicht van het Belgisch Strafprocesrecht*. Brugge: Die Keure.

DERUYCK, F. (2014). *Strafrecht geannoteerd 2014*. Brugge: Die Keure.

[Wetboek van Strafvordering en Strafwetboek]

DE RUYVER, B. (1986). *De strafrechtelijke politiek gevoerd door de socialistische minister van justitie E. Vandervelde, P. Vermeulen en A. Vranckx* [doctoraat]. Rijksuniversiteit Gent.

DE RUYVER, B. (2014). *(Grondige Studie) Strafrechtelijk beleid* [cursus]. Universiteit Gent, Gent.

DE VRIES, J., “Vrouwen in de criminologische theorievorming in Nederland”, *Tijdschrift voor Criminologie*, 1979, 21 (5), 211-220.

DE WOLF, D. en VAN VOLSEM, F. (2014). *Voorlopige hechtenis – commentaar*. Heule: INNI publisher.

DE WREE, E. (2011). *Internationale overbrenging van veroordeelden: de veroordeelde als subject*. Antwerpen: Maklu.

DOBASH, R.P., GUTTERIDGE, S. en DOBASH, R.E. (1986). *The imprisonment of women*. Oxford: Blackwell.

DOCTER-SCHAMHARDT, B.J.W., GRAPENDAAL, M. en MERTENS, N.M., “Meisjes en criminaliteit; zijn meisjes in de wieg gelegd voor een criminele carrière?”, *Justitiële Verkenningen*, 1998, 24 (6), 82-97.

EASTEAL, P., “Women in Australian prisons: the cycle of abuse and dysfunctional environments”, *The Prison Journal*, 2001, 81 (1), 87-112.

Eenheid voor Zelfmoordonderzoek (2015). *Studie naar suïcidaal gedrag in Vlaamse gevangenis*. Geraadpleegd op 9 augustus 2015 via

http://www.dplace.be/ezo/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=12

EHRM (2009). *De Belgische assisenprocedure getoetst aan het EVRM: het arrest Taxquet*. Geraadpleegd op 5 augustus via

<http://www.advocaat.be/Pages/OrdeExpress/Print.aspx?a=383&b=46>

ERDMAN, F., “Voorstellen van hervormingscommissie assisen betekenen einde van juryrechtspraak”, *De Juristenkrant*, 2006, 123, 2-3.

FARADAY, A. en PLUMMER, K., “Doing life histories”, *Sociological Review*, 1979, 27 (4), 773-798.

FAZEL, S. en DANESH, J., “Serious mental disorder in 23,000 prisoners: A systematic review of 62 surveys”, *The Lancet*, 2002, 359 (9306), 545-550.

FLICK, U. (2003). *An Introduction to Qualitative Research*. Londen: Sage.

FLICK, U. (2004). “Constructivism”. In U. FLICK, E. VON KARDORFF en I. STEINKE (eds.). *A Companion to Qualitative Research*. Londen: Sage.

FOD Justitie (n.d.). *Het hof van assisen*. [pdf-document]. Geraadpleegd op 2 juli 2015 via http://justitie.belgium.be/nl/binaries/Het%20hof%20van%20assisen_tcm265-138483.pdf

FOUCAULT, M. (1989). *Discipline, toezicht en straf: de geboorte van de gevangenis*. Groningen: Historische Uitgeverij.

FOX, J.G. (1975). “Women in crisis”. In H. TOCH (ed.), *Man in crisis*. Chicago: Aldine-Atherton.

F.R. (1996). *Binnen en buiten de gevangensmuren*. Geraadpleegd op 13 juli 2015 via <http://www.gezinspastoraal.be/283/verlies-en-crisissituatie/binnen-en-buiten-de-gevangensmuren>

GELSTHORPE, L. en MORRIS, A. (1990). *Feminist perspectives in criminology*. Milton Keynes: Open University Press.

GENDERS, E. en PLAYER, E. (1987). “Women in prison: the treatment, the control and the experience”. In P. CARLEN en A. WORRALL (eds.), *Gender, crime and justice*. Milton Keynes: Open University Press.

GLASER, B.G. en STRAUSS, A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Publishing Company.

GOETHALS, J. (1980). *Psycho-sociale implicaties van de lange vrijheidsstraf*. Antwerpen: Kluwer.

GOODSTEIN, L. en WRIGHT, K.N. (1989). "Inmate adjustment to prison". In L. GOODSTEIN en D.L. MACKENZIE (eds.), *The American Prison: Issues in Research and Policy*. New York: Plenum press.

GYSELAERS, L. (2012). *Hof van assisen. De bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek. Artikelsgewijze bespreking*. Mechelen: Kluwer.

HANEY, C. (2001). *The psychological impact of incarceration: implications for post-prison adjustment*. Paper presented at the From prison to home: the effect of incarceration and reentry on children, families and communities.

HARINCK, F. (2006). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen: Garant.

HEIDENSOHN, F. (1994). "Gender and Crime". In M. MAGUIRE, R. MORGAN en R. REINER (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Clarendon.

HEIDENSOHN, F., SILVESTRI, M. en CAMPLING, J. (1996). *Women and crime*. Basingstoke: Macmillan.

HELDENS, J. en REYSOO, F., "De kunst van het interviewen: reflecties op het interview met een guide", *Kwalon*, 2005, 10 (3), 106-121.

HOCHSTETLER, A. en DELISI, M., "Importation, deprivation, and varieties of serving time: An integrated-lifestyle-exposure model of prison offending", *Journal of Criminal Justice*, 2005, 33, 257-266.

Hoge Raad voor de Justitie (2009). *Advies over het wetsvoorstel tot hervorming van het hof van assisen, ingediend door de heer Philippe Mahoux in de Senaat op 25 september 2008*. [pdf-document]. Geraadpleegd op 30 juli 2015 via

http://www.hrj.be/sites/5023.b.fedimbo.belgium.be/files/press_publications/a0054b.pdf

Home Office. (1975). *Further Studies of Female Offenders*. London: HMSO.

IRWIN, J. en CRESSEY, D.R., “Thieves, convicts and the inmate culture”, *Social Problems*, 1962, 10 (2), 142-155.

JACQUET, G.S. (2014). *De klant(on)vriendelijkheid van hoven en rechtbanken als organisatie in strafzaken. Een praktijkinitiatief voor een klantvriendelijkere justitie* [thesis]. Universiteit Gent.

JOHNSON, R. en TOCH, H. (1982). *The Pains of Imprisonment*. Beverly Hills: Sage.

KB [Koninklijk Besluit] van 26 december 2013 houdende tenuitvoerlegging van Titel II van de wet van 27 december 2012 houdende diverse bepalingen betreffende justitie.

KLEINMAN, S. en COPP, M. (1993). *Emotions and fieldwork*. Londen: Sage Publications.

KOOLS, L., “Het hof van assisen: nog enige redenen van bestaan?”, *Orde van de dag*, 2004, 25 (47), 47-49.

KRUTTSCHNITT, C. en VUOLO, M., “The cultural context of women prisoners’ mental health. A comparison of two prison systems”, *Punishment & Society*, 2007, 9 (2), 115-150.

LAHM, K.F., “Inmate-On-Inmate Assault: A Multilevel Examination of Prison Violence”, *Criminal Justice and Behavior*, 2008, 35 (1), 120-137.

LAINGUI, A. en LEBIGRE, A. (n.d.). *Histoire du droit pénal. 1: Le droit pénal*. Paris: Cujas.

LATOIR, G., “Bloemen verwelken, schepen vergaan, maar het hof van assisen blijft eeuwig bestaan. Het debat omtrent het hof van assisen”, *Ad Rem*, 2009, 2, 30-41.

LAVRYSEN, L. en BOMBEEK, B., “Philip Traest kritisch over assisen: De assisenprocedure is niet meer van onze tijd”, *Schamper*, 2009, 481, 6-8.

LIEBLING, A., "Suicide amongst women prisoners", *The Howard Journal*, 1994, 33 (1), 1-9.

LOMBROSO, C. (n.d.). "Boeven-litteratuur". In H. FRANKE, *Twee eeuwen gevangen: misdaad en straf in Nederland*. Utrecht: Spectrum.

MADEN, A., SWINTON, M. en GUNN, J., "A criminological and psychiatric survey of women serving a prison sentence", *British Journal of Criminology*, 1994, 34 (2), 172-191.

MAES, E. (2009). *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf: 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*. Antwerpen: Maklu.

MAEVE, M.K., "Methodologic Issues in Qualitative Research with Incarcerated Women", *Family and Community Health*, 1998, 21 (3), 1-15.

MAEVE, M.K., "Speaking unavoidable truths: understanding early childhood sexual and physical violence among women in prison", *Issues in Mental Health Nursing*, 2000, 21, 473-498.

MALSCH, M. (2002). "Door het oog van verdachte en dader: ervaringen en meningen over de gang door het strafproces". In M. MALSCH (red.), *De burger in de rechtspraak. Ervaringen en percepties van niet-professionele procesdeelnemers*. Den Haag: Elsevier.

MEDLICOTT, D. (2007). "Women in Prison". In Y. JEWKES (ed.) *Handbook on Prisons*. Devon: Willan Publishing.

MERCKAERT, M., "EHRM 16 november 2010: Rechten van de mens – Eerlijk proces – Assisenprocedure – Motiveringsplicht", *Rechtskundig Weekblad*, 2013, 76 (22), 874-876.

MILLER, D., "Exploring gender differences in suicidal behavior among adolescent offenders", *Journal of Correctional Education*, 1994, 45 (3), 134-138.

MOERINGS, M. (2015). *1958 Meningen van gedetineerden: eerste onderzoek naar ervaringen met justitie*. Geraadpleegd op 8 augustus 2015 via http://www.canonsociaalwerk.eu/nl_rcl/details.php?cps=11&canon_id=447

MULLER, E. en VEGTER, P. (2009). *Detentie: gevangen in Nederland*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.

NEYS, A., PETERS, T., PIETERS, F. en VANACKER, J. (1994). *Tralies in de weg: het Belgische gevangeniswezen: historiek, balans en perspectieven*. Leuven: Universitaire Pers.

NOELMANS, W. en BEYENS, K., “‘Ge moet daar in gezeten hebben om dat te begrijpen’: Onderzoek naar de ervaringen van leden van de assisenjury in België”, *Tijdschrift voor Criminologie*, 2010, 3 (52), 290-309.

NUYTIENS, A., “Het profiel van vrouwen in de gevangenis”, *Panopticon*, 2008, 29 (4), 40-50

NUYTIENS, A., (2011). *Small numbers, big problems: het levensverhaal en (jeugd)delinquentetraject van vrouwelijke gedetineerden*. Brussel: VUBPRESS Brussels University Press.

NUYTIENS, A. en SCHEIRS, V., “Etnografisch onderzoek en emoties: Over de (on)verenigbaarheid van mens en wetenschap”, *Panopticon*, 2011, 32 (1), 21-38.

NUYTIENS, A. en VERWEE, I., “Interviewen intra muros: een muur te doorbreken?”, *FATIK*, 2009, 27 (121), 5-12.

OGLOFF, J. en TYE, C. (2007). “Responding to the mental health needs of women offenders”. In R. SHEEHAN, G. MELVOR en C. TROTTER (eds.), *What works with women offenders*. Milton Keynes: Open University Press.

Open Society Justice Initiative (2010). *The socioeconomic impact of pretrial detention*. [pdf-document]. Geraadpleegd op 9 augustus 2015 via <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/Democratic%20Governance/a2j-%20Socioeconomic%20impact%20of%20PTD%20OSI%20UNDP.pdf>

Open Society Justice Initiative (2014). *Presumption of Guilt: The Global Overuse of Pretrial Detention*. New York: Open Society Foundations.

PARKER, H., CASBURN, M. en TURNBULL, D. (1981). *Receiving Juvenile Justice: Adolescents and State Care and Control*. Oxford: Blackwell.

PATERLINE, B. en PETERSEN, D., “Structural and social psychological determinants of prisonization”, *Journal of Criminal Justice*, 1999, 27 (5), 427-441.

PETERS, T. (1993). “Edouard Ducpétiaux: 1804-1868”. In C. FIJNAUT, *Gestalten uit het verleden: 32 voorgangers in de strafrechtswetenschap, de strafrechtspleging en de criminologie*. Brussel: Kluwer Rechtswetenschappen.

PETERS, T., SNACKEN, S. en KELLENS, G. (1999). “Bouwstenen voor een coherent herstel- en slachtoffergericht justitiebeleid”. In B. VAN DONINCK, L. VAN DAELE en A. NAJI (ed.), *Het recht op het rechte pad?*. Antwerpen: Maklu.

POLLET, J. (2012). *De alternatieven voor het huidige gebruik van de volksjury. Rechtsvergelijking met het Franse, Nederlandse en Angelsaksische model* [thesis]. Universiteit Gent.

POLLOCK-BYRNE, M. (1990). *Women, prison and crime*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company.

PORTZKY, G. (2015). *Suïcidaal gedrag* [hoorcollege 3 april 2015]. Universiteit Gent.

PRADEL, J. (1989). *Histoire des doctrines pénales*. Paris: Presses Universitaires de France.

RIJKSEN, R. (1961). *Meningen van gedetineerden over de strafrechtspleging*. Assen: Van Gorcum.

Rol en Samenleving vzw (2004). *Literatuurlijst vrouwen en criminaliteit*. [pdf-document]. Geraadpleegd op 6 november 2014 via <http://www.rosadoc.be/pdf/litlijsten/litlijstcriminaliteit.pdf>

SIMON, J., “Trois grandes figures de la science pénitentiaire belge: Phillippe Vilain XIII, Edouard Ducpétiaux, Adolphe Prins”, *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 1939, 588-605.

SIMONS, P.R.J., “Competentieontwikkeling: van behaviorisme en cognitivisme naar sociaal-constructivisme: epiloog”, *Opleiding en Ontwikkeling*, 2000, 12, 41-46.

SLOTBOOM, A., BIJLEVELD, C., DAY, S. en VAN GIEZEN, A. (2008). *Gedetineerde vrouwen in Nederland: over import- en deprivatiefactoren bij detentieschade* [intern rapport]. Amsterdam: Faculteit der Rechtsgeleerdheid.

SMITH, D. en McARA, L. (2004). *Gender and youth offending. Number 2 – The Edinburgh study of youth transitions and crime*. Edinburgh: University of Edinburgh, Centre for Law and Society.

SNACKEN, S., “Vrouwencriminaliteit: een literatuuroverzicht”, *Panopticon*, 1989, 10 (4), 85-393.

SNACKEN, S., “Het leven in de gevangenis: individuele beleving en collectief gebeuren”, *FATIK*, 2010, 28 (127), 17-22.

SOMMERS, E.K. (1995). *Voices from within: women who have broken the law*. Toronto: University of Toronto Press.

SONCK, S., “Motivering en assisen: tragedie in drie bedrijven”, *De Juristenkrant*, 2009, 13.

STEFFENSMEIER, D. en ALLAN, E., “Gender and Crime: Toward a Gendered Theory of Female Offending”, *Annual Review of Sociology*, 1996, 22, 459-487.

STEVENS, F. (1993). “Jean Vilain XIII: 1712-1777”. In C. FIJNAUT, *Gestalten uit het verleden: 32 voorgangers in de strafrechtswetenschap, de strafrechtspleging en de criminologie*. Brussel: Kluwer Rechtswetenschappen.

STOCKFLETH, G. (2010). *Schaduw van mijn spiegelbeeld: leven in een gevangenis*. Antwerpen: Garant.

STRAUSS, A. en CORBIN, J. (1991). *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Londen: Sage Publications.

SWEENEY, M. (2012). *The Story Within Us: Women Prisoners Reflect on Reading*. Urbana, Chicago, Springfield: University of Illinois Press.

SYKES, G.M. (1958). *The society of captives: a study of a maximum security prison*. Princeton: Princeton University Press.

TEN HAVE, P. (2004). *Understanding qualitative research and ethnomethodology*. Londen: Sage.

TUBEX, H., “Juryrechtspraak in cijfers”, *Orde van de dag - Criminaliteit en samenleving*, 2004, 25, 91-98.

UNDOC [United Nations Office on Drugs and Crime] (2008). *Handbook for Prison Managers and Policy Makers on Women and Imprisonment*. [pdf-document]. Geraadpleegd op 27 december 2014 via

<http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/women-and-imprisonment.pdf>

VAN CAMP, T., VAN WIN, T. en AERTSEN, I. (2004). *Vademecum herstelrecht en gevangenis*. Gent: Academia.

VANDEBOSCH, H., “De invloed van persoonlijke achtergrondkenmerken en gevangenisfactoren op de probleemervaring en de aanpassingswijze van Nederlandstalige veroordeelden: een studie in vijf Vlaamse strafinrichtingen”, *Panopticon*, 2002, 23 (1), 22-43.

VANDECAPELLE, S. (2012). *Seksueel partnergeweld in Vlaanderen: een belevingsstudie*. Antwerpen: Maklu.

VAN DEN ABEELE, C. (n.d.). *Nieuwjaarsbrief aan een gevangene*. [pdf-document]. Geraadpleegd op 16 mei 2015 via

http://www.bzn.be/Repository/Briefwisselingsprject_2015/chrisvandenabeele_v1.pdf

VAN DEN WYNGAERT, C. (1999). *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*. Antwerpen: Maklu.

VAN DEN WYNGAERT, C. (2003). *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht: in hoofdlijnen*. Antwerpen: Maklu.

VAN DEN WYNGAERT, C. en DE SMET, B. (2009). *Strafrecht en strafprocesrecht: in hoofdlijnen*. Antwerpen: Maklu.

VAN DEN WYNGAERT, C. en DE SMET, B. (2010). *Kennismaking met het strafprocesrecht*. Antwerpen: Maklu.

VAN DEN WYNGAERT, C. en VANDROMME, S. (2006). *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht: in hoofdlijnen*. Antwerpen: Maklu.

VAN DEN WYNGAERT, C. en VANDROMME, S. (2011). *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*. Antwerpen: Maklu.

VANDEPUTTE, W., “De voorlopige hechtenis in België getoetst aan artikel 5 EVRM”, *Jura Falconis*, 2001, 37 (1), 11-46.

VAN FRAECHEM, E., “Is er een toekomst voor de juryrechtspraak?”, *Jura Falconis*, 2000, 36 (1), 95-104.

VANHOUDT, C. en CALLEWAERT, W. (1968). *Belgisch Strafrecht (Deel I)*. Gent: Story-Scientia.

VAN LANGENHOVE, L. (1989). *Juryrechtspraak en psychologie*. Antwerpen: Kluwer.

VAN MEERBEECK, J., “Les suites de l’arrêt Taxquet: deux conceptions”, *Journal des Tribunaux*, 2009, 692-693.

VAN OTRIVE, L. (1978). *De gevangenis: een systeem op drift*. Leuven: Davidsfonds.

VAN STEENBRUGGE, W. (2012). *Straffen op mensenmaat*. Antwerpen: Luster.

VAN TULDER, F.P. (1994). *Van misdaad tot straf: een economische benadering van de strafrechtelijke keten*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

VERSCHUREN, P. en DOOREWAARD, H. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Den Haag: Lemma.

VERSTRAETEN, R. (2003). *Handboek strafvordering*. Antwerpen: Maklu.

VERSTRAETEN, R. en GYSELAERS, L. (2006). “Naar een hervorming van de assisenprocedure?”. In P.F. ANTHONISSEN, P. BEKAERT en K. BOURGEOIS (eds.), *Recht in beweging. 13de VRG-Alumnidag 2006*. Antwerpen: Maklu.

VERSTRAETEN, R. en GYSELAERS, L. (2010). “De grensoverschrijdende en jury-ondermijnende impact van Taxquet/België”. In F. DERUYCK, M. DE SWAEF, J. ROZIE, M. ROZIE, P. TRAEST en R. VERSTRAETEN (eds.), *De wet voorbij: liber amicorum Luc Huybrechts*. Mortsel: Intersentia.

VERSTRAETEN, R. en GYSELAERS, L. (2010). “De wet van 21 december 2009 tot hervorming van het hof van assisen”. In R. VERSTRAETEN en F. VERBRUGGEN (eds.), *Straf- en strafprocesrecht*. Brugge: Die Keure.

VERSTRAETEN, R. en VERBRUGGEN, F. (2006). *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors*. Antwerpen: Maklu.

VOORHOOF, D., “Aanzet tot racisme via Internet – Drukpersmisdrijf of geen drukpersmisdrijf: de correctionele rechtbank is bevoegd!”, *Auteurs & Média*, 2001, 1, 144-147.

WALKER, S. en WORRALL, A., “Life as a woman: the generated pains of indeterminate imprisonment”, *Prison Service Journal*, 2000, 132, 27-37.

Wolters Kluwer Belgium (2010). *Assisenprocedure grondig hervormd*. Geraadpleegd op 1 augustus 2015 via <http://www.legalworld.be/legalworld/hervorming-assisen.html?LangType=2067>

X., “Het arrest-Taxquet en de motivering van het verdict van het hof van assisen”, *Rechtskundig Weekblad*, 2009, 30, 1272-1276.

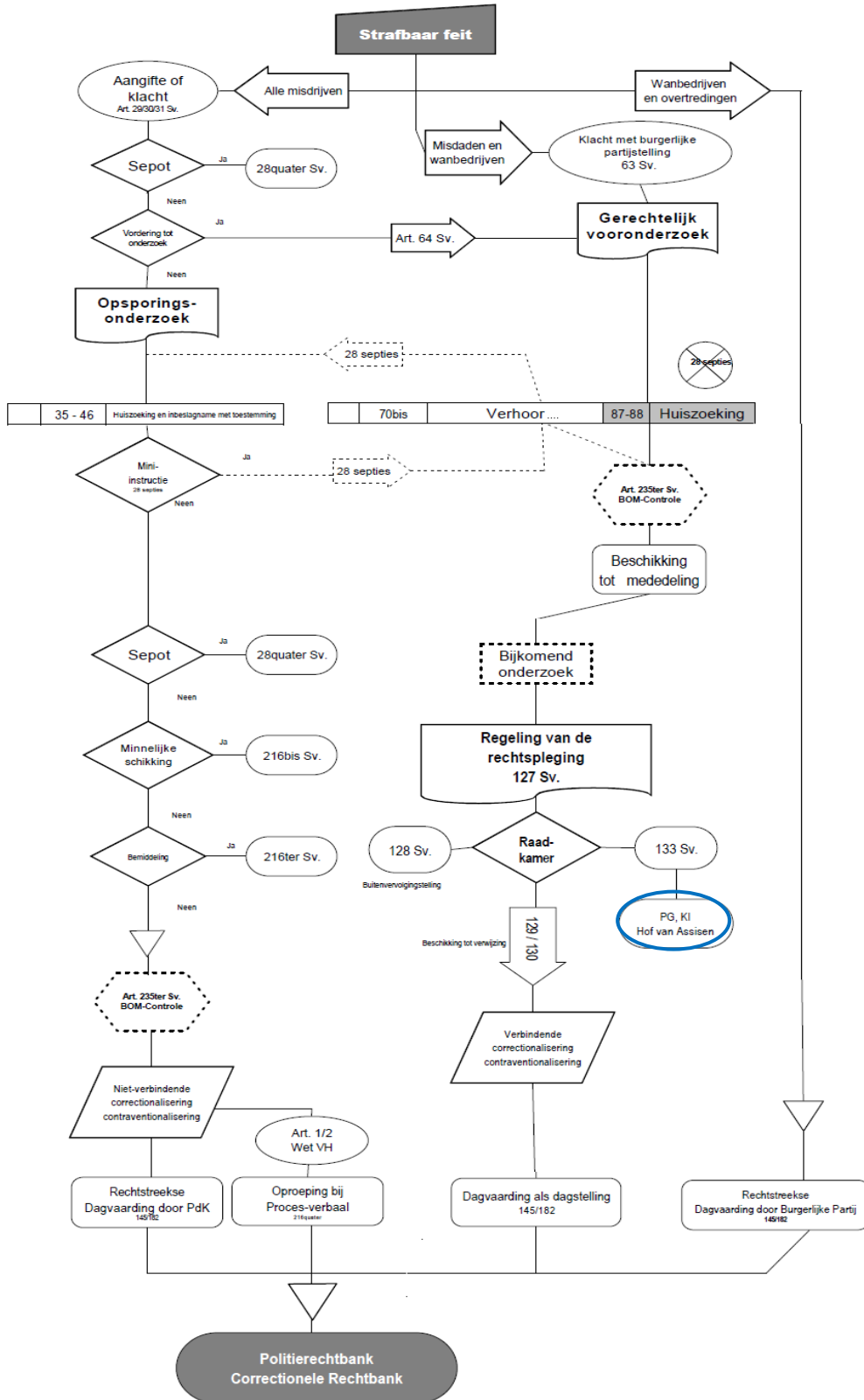
X., “Juryleden assisen”, *Nieuw Juridisch Weekblad*, 2012, 271, 716.

ZAITZOW, B.H. en THOMAS, J. (2003). *Women in prison: gender and social control*.
Boulder: Lynne Rienner Publishers.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Hoe komt een misdrijf bij het hof van assisen?

(Pollet, 2012)

Bijlage 2: Artikel 6 EVRM

Art. 6. *[Recht op een eerlijk proces]*

1. *Bij het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen of bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolging heeft eenieder recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak, binnen een redelijke termijn, door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie welke bij wet is ingesteld. Het vonnis moet in het openbaar worden gewezen maar de toegang tot de rechtszaal kan de pers en het publiek worden ontzegd gedurende het gehele proces of een deel daarvan, in het belang van de goede zeden, van de openbare orde of 's lands veiligheid in een democratische samenleving, wanneer de belangen van minderjarigen of de bescherming van het privéleven van partijen bij het proces dit eisen of, in die mate als door de rechter, onder bepaalde omstandigheden strikt noodzakelijk wordt geoordeeld, wanneer openbaarmaking de belangen van de rechtspraak zou schaden.*

2. *Eenieder, die wegens een strafbaar feit wordt vervolgd, wordt voor onschuldig gehouden totdat zijn schuld volgens de wet bewezen wordt.*

3. *Eenieder, die wegens een strafbaar feit wordt vervolgd, heeft ten minste de volgende rechten:*

a) *onverwijld, in een taal welke hij verstaat, en in bijzonderheden, op de hoogte te worden gesteld van de aard en de reden van de tegen hem ingebrachte beschuldiging;*

b) *te beschikken over voldoende tijd en faciliteiten welke nodig zijn voor de voorbereiding van zijn verdediging;*

c) *zichzelf te verdedigen of de bijstand te hebben van een raadsman naar zijn keuze, of, indien hij niet over voldoende middelen beschikt om een raadsman te bekostigen, kosteloos door een toegevoegd advocaat te kunnen worden bijgestaan, indien het belang van de rechtspraak dit eist;*

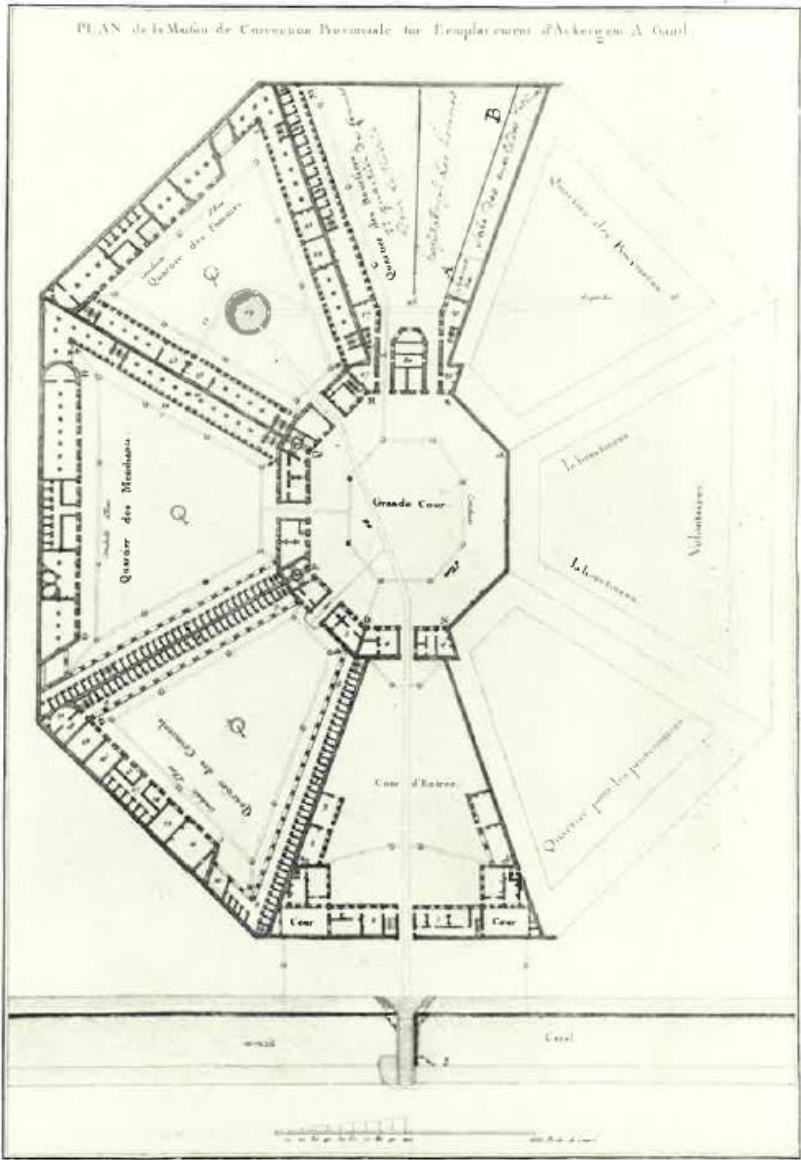
d) *de getuigen à charge te ondervragen of doen ondervragen en het oproepen en de ondervraging van getuigen à décharge te doen geschieden op dezelfde voorwaarden als het geval is met de getuigen à charge;*

e) *zich kosteloos te doen bijstaan door een tolk, indien hij de taal welke ter zitting wordt gebezigd niet verstaat of niet spreekt.*

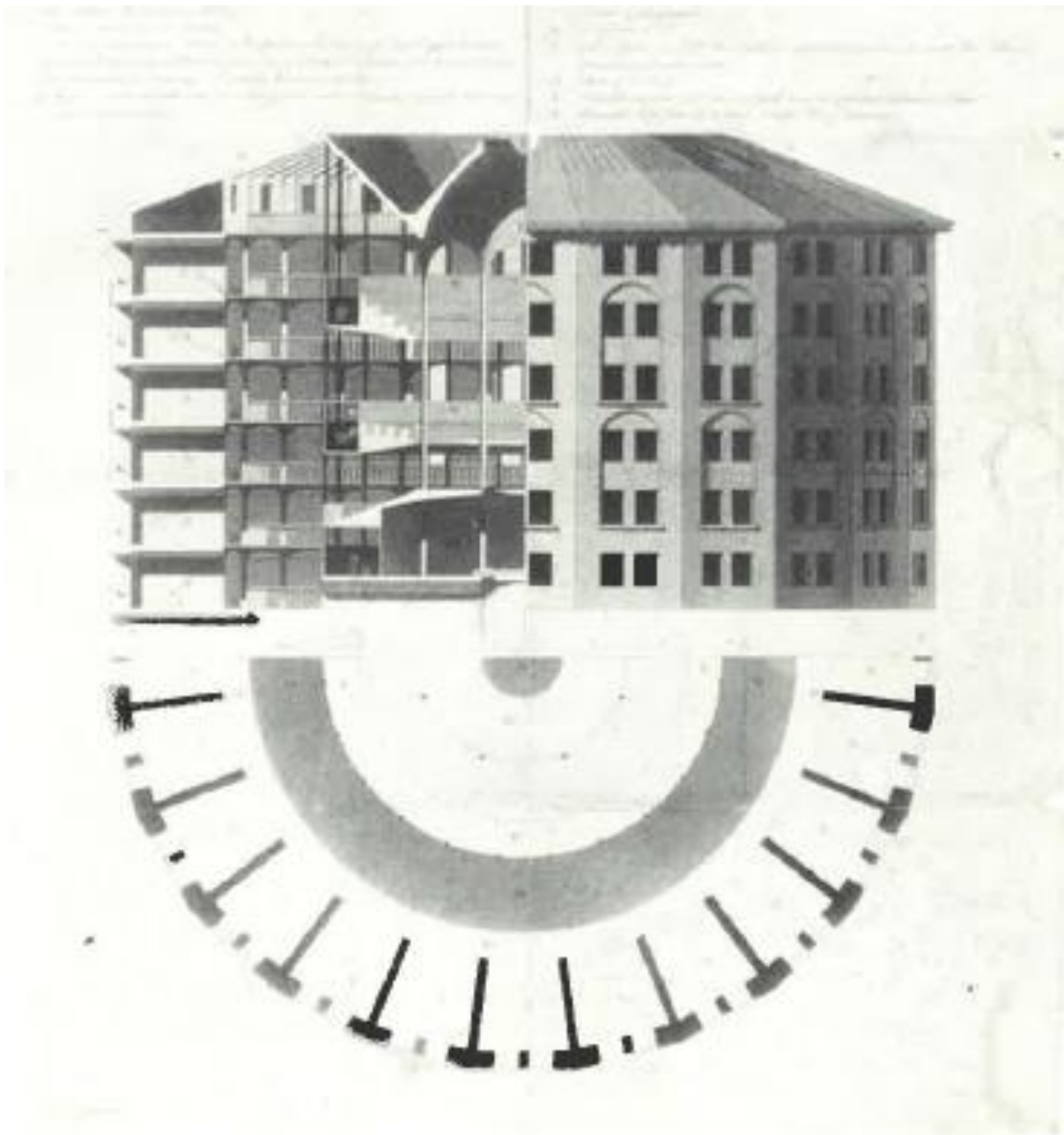
Bijlage 3: Aanzicht van een vleugel en plattegrond van het tuchthuis van Gent

(Foucault, 1989)

Bijlage 4: Doorsnede, aanzicht en plattegrond van het Panopticon van Bentham

(Foucault, 1989)

Bijlage 5: *Informed consent*

Geachte Mevrouw,

Omdat transparantie, vrijwilligheid en vertrouwelijkheid centraal staan in het wetenschappelijk onderzoek, geef ik u via deze brief graag bijkomende informatie over mijn onderzoek.

Dit onderzoek vindt plaats binnen de masterproef die ik schrijf ter afsluiting van mijn studies in de criminologische wetenschappen aan de Universiteit van Gent. Deze handelt over vrouwen veroordeeld door het hof van assisen. Het doel is om inzicht te verkrijgen in de beleving van proces en straf. Wat betekent dit voor een persoon? Hoe wordt dit beleefd en hoe wordt deze proces- en strafervaring geïntegreerd in de identiteit en de levensgeschiedenis? Om dit doel te bereiken had ik graag een beroep willen doen op uw medewerking.

Ik zal trachten om via een interview de nodige gegevens te verzamelen. U kan dit eerder zien als een soort gesprek waarin u vrijuit kan praten en waarbij ik u een aantal vragen zal stellen. Tijdens dit interview zal, mits uw toestemming, gebruik worden gemaakt van een dictafoon zodat ik achteraf gemakkelijker datgene kan verwerken wat u heeft verteld. Ook tracht ik op deze manier fouten te vermijden.

U kan altijd, zonder daarvoor de nodige motivatie te geven, uw medewerking aan het onderzoek stop zetten. Uiteraard worden alle persoonlijke gegevens en door u verstrekte informatie geanonimiseerd, zodat niemand zich een idee kan vormen wie mijn respondent is. De opnames van het interview zullen enkel door mij worden beluisterd, veilig worden opgeborgen en na de verdediging van de masterproef verwijderd worden. Ik garandeer u de nodige vertrouwelijkheid en anonimiteit die op geen enkele wijze verbroken zal worden.

Alvast bedankt voor uw tijd en bereidwilligheid.

Lisa Lievens

Ik ondergetekende, ..., verklaar hierbij dat ik, als participant aan het onderzoek in het kader van de masterproef criminologische wetenschappen van de Universiteit Gent:

- (1) de informatiebrief heb gelezen;
- (2) totaal vrijwillig deelneem aan het onderzoek;
- (3) de toestemming geef om mijn resultaten op anonieme wijze te verwerken en te rapporteren;
- (4) op de hoogte ben van de mogelijkheid om mijn deelname aan het onderzoek op ieder moment stop te zetten.

Gelezen en goedgekeurd te .....(plaats) op ..... (datum)

Handtekening van participant: .....

Bijlage 6: De schriftelijke vragenlijst

VOORLOPIGE HECHTENIS

1. Hoe heeft u het binnenkomen in de gevangenis ervaren?
2. Hoe ging u om met het verlies van vrijheid?
3. Hoe heeft u zich aangepast aan het leven in de gevangenis?
4. Hoe ging u om met de onwetendheid en met welke angsten kreeg u te maken?

ASSISENPROCES

1. Wat waren uw indrukken van het assisenproces?
2. Was het op voorhand duidelijk waar u zich tijdens het proces aan kon verwachten?
Begreep u alles wat er tijdens het proces werd gezegd?
3. Hoe was uw verhouding met de voorzitter, de jury en uw advocaat?
4. Hoe ging u om met de media-aandacht en de stigmatisering?

GEVANGENISSTRAF

1. Welke effecten en/of gevolgen ervaart u tijdens het uitzitten van uw straf?
(bijvoorbeeld: op vlak van gezondheid, privacy,... Wat is het grootste probleem, wat is de grootste nood?)
2. Bent u veranderd (begin detentie ten opzicht van nu)?
3. Heeft detentie een impact op uw zelfbeeld?
4. Hoe is uw verhouding met de medegevangenen en de beambten?